STRĂINUL DIN VALEA REGILOR

O mumie egipteană misterioasă

AHMED OSMAN

Colecția Confluențe

Ahmed Osman
Străinul Din Valea Regilor
O mumie egipteană misterioasă

Nota Editorului

A fost nevoie de mai mult de douăzeci de ani de cercetare şi studiu plin de devotament, pentru ca această carte să ia naştere. În scrierea ei, principala grijă a autorului a fost, inițial, să asambleze o masă de dovezi complexe, făcute să convingă experții care cercetează Biblia şi egiptologii calificați, de faptul că unele dintre teoriile acceptate despre legăturile antice dintre tribul israelit şi Egiptul faraonilor sunt nefondate.

Totuşi, noi am considerat că teoriile sale, nu numai că urmează să nască anumite controverse, dar şi că etc merită un public mult mai larg, şi ar fi deopotrivă apreciate de acesta. Prin urmare, cartea are două secțiuni. Prima, în mare parte neîntreruptă de referințe sau note de subsol, este o relatare directă a încercării autorului de a stabili că o intuiție pe care a avut-o într-o noapte de iarnă, în timp ce citea Vechiul Testament, aşezat lângă foc, era mai mult decât imaginație. A doua secțiune conține cea mai mare parte a materialelor luate din diferite surse şi a notelor, precum şi o parte a informației ştiințifice care, deşi captivantă pentru experți, s-ar putea dovedi ermetică pentru publicul larg.

Mulțumiri

Autorul doreşte să mulțumească următorilor, pentru permisiunea de a cita dintr-un material protejat de legea dreptului de autor:

Comitetului Societății pentru Explorarea Egiptului, pentru citatele din articolul lui Alan Gardiner, *O nouă interpretare a textelor egiptene,* publicat în *Jurnalul arheologic egiptean,* vol. 5, 1918, şi din raportul lui Henri Naville la prima Întâlnire Anuală Generală a acestei societăți, în 1884; Editurii Oxford University Press, pentru citatele din *Egiptul faraonilor,* de Alan Gardiner (1961) şi din *Limbajul din Pentateuch în ceea ce priveşte relația cu egipteana,* de A. S. Yahuda (1933); Editurii Ta-Ha Publishers Ltd, pentru citatele din traducerea în engleză a Coranului, de A. Yusuf Ali; lui E. J. Brill, pentru citatele din *Un studiu asupra povestirii biblice despre Iosif* de Donald B. Redford (1970); directorului Muzeului din Cairo, pentru citatele din raportul lui Grafton Eliot Smith, publicate în *Catalogul general al obiectelor antice egiptene ale Muzeului din Cairo* (1908); Editurii Yale University Press, pentru citatele din *Hyksos,* de John van Seters (1966); Editurii Doubleday Co., Inc. Pentru citatele din *Lumea Vechiului Testament,* de Cyrus H. Gordon (1958); Peter Smith Publishers (Gloucester, MA)

pentru citatele din *Arheologia Palestinei,* de William Foxwell Albright; Organizației Egiptene a Antichității, pentru citatele din *Sclavia în Egiptul faraonic,* de Abd el-Mohsen Bakir, supliment la *Analele serviciului de antichități ale Egiptului*, vol. 18, 1952; Centrului American de Cercetare din Egipt, pentru citatele dintr-un articol de A. R. Schulman, publicat în *Jurnalul* lor, în vol. 2, 1963; domnului K.A. Kitchen, pentru citatele din cartea dumnealui, *Orientul Antic şi Vechiul Testament,* publicată de Intervarsity Press, Illinois (1966).

Fragmente din versiunea autorizată King James a Bibliei, care este protejată de legea dreptului de autor în Marea Britanie, sunt reproduse cu permisiunea Editurii Eyre Spottiswoode (Publishers) Limited, Tiparul Majestății Sale, Londra.

Autorul este profund îndatorat directorului Muzeului din Cairo, pentru majoritatea fotografiilor reproduse în această carte. Fotografiile care reprezintă capul lui Amenhotep al III-lea de la Teba şi bustul lui Ramses al II-lea luat din Teba de Belzoni sunt reproduse prin amabilitatea curatorilor de la British Museum; fotografia statuii lui Anen este reprodusă cu permisiunea superintendentului de la Museo Egizio, Torino; basorelieful lui Sitamun este reprodus prin amabilitatea Muzeului Petrie, University College, Londra (IC. 14373); fotografiile tubului kohl al lui Sitamun fac parte din Colecția

Carnarvon, cadou al lui Edward S. Harkness, 1926 (26.7.910), capul lui Tutankamon din Fondul Rogers, 1950 (23.10.1), iar statuia lui Horeb de la Memphis, cadou al domnului şi doamnei V. Everit Macy, 1923 (50.6), şi sunt reproduse prin amabilitatea curatorilor de la Metropolitan Museum of Art, New York.

Nu există cuvinte potrivite care să exprime recunoştința autorului față de dl H. J. Weaver, pentru ajutorul său la pregătirea manuscrisului pentru publicare. Autorul doreşte să mulțumească de asemenea în mod special d-şoarei Tessa Harrow, deoarece, fără interesul ei entuziast şi cunoştințele bogate despre subiect, această carte nu ar fi văzut lumina tiparului.

A. O.

Introducere

Relatările obişnuite despre viața lui Iosif, patriarhul evreu care a dus tribul lui Israel în Egipt, sunt din multe puncte de vedere nesatisfăcătoare. Ni se vorbeşte despre profeții stranii şi evenimente dramatice, dar, luate în ansamblu, ele nu sunt legate unele de altele într-o ordine logică a cauzei şi efectului; citim despre moduri de comportament bizare, dar nu ni se spune de ce personajele respective s-au comportat

aşa cum au făcut-o; suntem asiguraţi de oamenii de ştiinţă că aceste evenimente s-au petrecut într-o anumită perioadă a istoriei, în vreme ce există din abundenţă dovezi, atât în Biblie cât şi în alte surse, că ele au avut loc într-o perioadă total diferită.

Pentru a face un scurt sumar al istoriei personale a lui Iosif, legăturile sale cu Egiptul faraonilor se spune că au început când a fost vândut ca sclav, la vârsta de şaptesprezece ani, de fraţii săi vitregi invidioşi. În ciuda începutului aflat sub auspicii nefavorabile, în timp, el s-a ridicat la rangul înalt de vizir, conducătorul de fapt al Egiptului după rege şi, în cele din urmă, a trimis după întreaga sa familie – tribul Israelului – să i se alăture. Despre aceste evenimente se crede, în general, că au avut loc în perioada timpurie a domniei regilor Hyksos, păstori asiatici printre care trăiau amestecate elemente semite, amurite şi de alte naţii, care invadaseră Egiptul prin 1659 î.Hr. Şi îl stăpâniseră mai mult de un secol. Iosif a murit mai târziu în Egipt, după ce a prezis Exodul şi a obţinut promisiunea ca oasele sale să fie într-o zi îngropate în pământul ţării sale. Se spune că tribul lui Israel a rămas în Egipt timp de 430 de ani, până când au ajuns sub asuprirea unui faraon şi, ca urmare, Moise a condus Exodul spre Ţara Făgăduinţei, luând cu el oasele lui Iosif pentru a le îngropa acolo. Majoritatea savanţilor plasează Exodul în jurul anului 1200 î.Hr., spre

sfârşitul lungii domnii a lui Ramses al II-lea, al treilea rege al Dinastiei a Nouăsprezecea, sau – posibil – la începutul domniei fiului său, Merenptah.

În opinia mea, această relatare convențională conține erori grave şi omisiuni. Cred că Iosif a fost atât prinț al Egiptului prin dreptul moştenirii, cât şi ultimul patriarh evreu, vândut în sclavie cu mai mult de două secole mai târziu decât este în general acceptat. Faraonul care l-a numit vizir a fost Tutmes al IV-lea (cca 1413–1405 î.Hr.), al optulea faraon al Dinastiei a Optsprezecea, care a fost foarte tânăr – avea în jur de douăzeci de ani – când a murit. Lui i-a succedat fiul său, Amenhotep al III-lea.

Linia descendenței în Egipt era prin fiica cea mai vârstnică, iar fiul cel mai vârstnic se căsătorea cu ea, pentru a menține titlul de faraon în familie. Amenhotep al III-lea a obținut titlul şi dreptul la tron prin căsătoria cu sora sa, Sitamun[1], pe atunci o copilă. Totuşi, înaintea celui de-al doilea an al domniei sale, el s-a îndepărtat de tradiția egipteană. Există indicii că, pe lângă cei doi fii despre care ştim din Biblie, Iosif a mai avut şi o

---

[1] Exegeții sunt de acord aproape în unanimitate că Sitamun a fost fiica, şi nu sora lui Amenhotep al III-lea. Deşi se ştie că Amenhotep a avut trei surori, dintre care una se numea Sitamun, se crede că ea a murit la o vârstă infantilă, dar autorul nu este de acord cu această opinie (vezi Capitolul 6). Mai mult decât atât, era împotriva obiceiului egiptean, ca faraonii să se căsătorească cu propriile fiice.

fiică. Opinia mea este că, în ciuda sfaturilor preoților săi, Amenhotep s-a căsătorit cu această fiică şi a făcut-o pe ea, şi nu pe Sitamun, Marea Sa Soție Regală (regină). Relația precisă dintre cei patru faraoni care au urmat – Amenhotep al IV-lea (Akhnaton), Semenkhkare, Tutankhamon şi Aye – a fost, de asemenea, subiectul unor dispute. Se ştie că Akhnaton este fiul lui Amenhotep al III-lea. Scheletul lui Semenkhkare sugerează că el avea în jur de 19 sau 20 de ani când a murit, după ce fusese timp de trei ani coregent cu Akhnaton, care atunci avea 34 de ani, dar opiniile diferă cu privire la problema dacă el era fiul sau fratele lui Akhnaton. Nu se ştie cu exactitate nici dacă Tutankhamon, care a murit la nouă ani după Akhnaton, la vârsta de 19 ani, era un al treilea frate sau fiul lui Akhnaton. Mi se pare mai probabil că Akhnaton şi Semenkhkare erau frați şi, în acest caz, Iosif le era bunic din partea mamei, iar Tutankhamon era fiul lui Akhnaton şi, în acest caz, Iosif era străbunicul său. Oricum, indiferent de natura relațiilor dintre ei, toți trei erau descendenți ai lui Iosif. Şi, în sfârşit, Tutankhamon a fost succedat la rândul său de Aye, despre care eu cred – deşi dovezile sunt incomplete – că a fost cel de-al doilea fiu al lui Iosif.

Nu sunt de acord cu faptul că şederea israeliților în Egipt a durat 430 de ani: nu se putea să dureze mai mult de un secol, iar eu plasez perioada asupririi şi a Exodului mult mai devreme decât e

în general acceptat – asuprirea în timpul domniei lui Horemheb (1335–1308 î.Hr.), ultimul conducător al celei de-a Optsprezecea Dinastii, iar Exodul în timpul scurtei domnii a lui Ramses I (1308–1307), primul conducător al Dinastiei a Nouăsprezecea. Şi în final, nu cred că atunci când a avut loc Exodul, Moise a dus din Egipt rămăşiţele pământeşti ale lui Iosif, pentru a le îngropa din nou în Palestina. În opinia mea, rămăşiţele patriarhului evreu nu au părăsit niciodată Egiptul şi ele se află, în prezent, la primul etaj al Muzeului din Cairo, sub forma unei mumii, în mare parte uitată şi ignorată, pe nume Yuya.

Mă grăbesc să spun că, prezentând această interpretare a evenimentelor, nu am avut intenția să subminez credința religioasă a nimănui. Ea nu este niciun atac la adevărurile de bază ale Bibliei sau ale Coranului. Dacă e să fie ceva, ea este chiar opusul: sper să demonstrez că, atunci când sunt plasate într-un context logic, anumite povestiri din Vechiul Testament sau Coran, care ar putea fi – şi de obicei sunt – respinse ca mituri sau alegorii, se dovedesc de fapt relatări ale unor evenimente istorice reale. Dar mai întâi, o scurtă explicație despre cum a ajuns această carte să fie scrisă…

Se poate spune că geneza ei datează din 1947, anul care a marcat izbucnirea primelor ostilități între Egipt şi noul stat, Israel. Eu aveam treisprezece ani pe atunci, un musulman devotat

care îşi spunea rugăciunile şi citea Coranul în fiecare dimineață. Aş fi fost foarte fericit să lupt, sau, la nevoie, să-mi dau viața pentru Dumnezeul meu: era un Război Sfânt, iar moartea într-un război sfânt însemna că primeai imediat un loc în Paradis. Am mers chiar într-o tabără militară pentru a mă înrola ca şi voluntar, dar m-au respins din cauză că eram prea tânăr.

Până când un nou val de ostilități amenința să înceapă, pe la începutul anilor 1960, opiniile mele se schimbaseră radical. În anii dintre aceste două evenimente îmi făcusem stagiul militar, studiasem dreptul şi îmi găsisem un loc de muncă ca şi jurnalist. Scrisesem patru piese, dintre care una fusese produsă (celelalte trei fuseseră interzise de cenzură, care nu a fost de acord cu discuțiile publice despre politică, religie sau sex, restricții care nu lăsau prea mult spațiu liber scrierii creative). Devenisem de asemenea absorbit de duşmănia, aparent irațională, dintre Egipt şi Israel. De ce nu se puteau pune de acord pentru a trăi în pace împreună? De ce nu-şi puteau rezolva diferențele de opinii prin discuții în loc de război? La urma urmei, evreii nu făceau decât să se întoarcă pe pământul strămoşilor lor, şi nu puteau fi priviți ca invadatori străini ca francezii sau britanicii. Era atât Pământul lor Sfânt, cât şi Pământul nostru Sfânt. Ostilitatea dintre cele două popoare mi s-a părut, dintr-o dată, ca fiind ca o gâlceavă de familie înverşunată şi de lungă

durată, ale cărei rădăcini trebuie să rămână îngropate în trecutul istoriei noastre comune, de mult uitate.

Încercarea de a lua urma acestor rădăcini avea să-mi ocupe mare parte din viață, timp de mai mult de două decenii care au urmat. Între timp, fiindcă îmi satisfăcusem stagiul militar şi puteam fi oricând înrolat, am simțit că nu vreau să iau parte la un război care ar putea, într-un mod cât se poate de rezonabil, să fie considerat de ambele părți ca un Război Sfânt. Am luat avionul spre Londra şi, cu excepția câtorva vizite, nu m-am mai întors de atunci în țara mea.

În Londra, unde mi-am câştigat pâinea predând arabă, m-am alăturat Societății pentru Explorarea Egiptului şi m-am înscris la un curs seral de trei ani, despre istoria țării mele natale. Mi-am petrecut alți trei ani studiind hieroglifele. De asemenea, am învățat limba ebraică, dar asta nu a fost atât de dificil, deoarece ea este, ca şi limba arabă, o limbă semitică. Toate aceste cunoştințe mi-au dat posibilitatea de a mă adânci în surse antice: totuşi, această carte a fost inspirată de un text care îmi era de mult familiar. Într-o noapte de iarnă, cu vreo patru ani în urmă, m-am trezit foarte devreme şi mi-am dat seama că nu mai puteam adormi, aşa că mi-am făcut nişte ceai şi m-am aşezat lângă foc, începând din nou să citesc – aşa cum făceam deseori, şi încă mai fac – povestirea despre Iosif din Vechiul Testament. De

această dată, pe când citeam bine cunoscutul text, am fost dintr-o dată impresionat de un pasaj din Geneză, peste care trecusem de multe ori fără să-i dau vreo semnificație aparte.

Totul se petrece atunci când, în timpul foametei, frații vitregi ai lui Iosif fac a doua dintre cele două vizite în Egipt, pentru a cumpăra grâu. De prima dată, Iosif îşi ascunsese adevărata identitate de nadele sale, care îl vânduseră în sclavie: de această dată, el îşi dezvăluie identitatea, dar le spune fraților săi liniştindu-i: „Deci nu ați fost voi cei care m-ați trimis aici, ci Dumnezeu: iar el m-a făcut tatăl lui Faraon…" Tatăl lui Faraon! Mi se părea greu de crezut că citisem acele cuvinte atât de des în trecut, fără a le da vreo importanță. Puteau doar să fie un titlu. Totuşi, în ce sens putea fi Iosif considerat tatăl lui Faraon? Faraonul însuşi era privit, indiferent de vârstă, ca şi tatăl poporului său. Nu mi se părea posibil nici ca Iosif să-şi fi revendicat acest titlu metaforic, pornind de la înalta sa poziție ca vizir: de exemplu, când Tutankhamon încă nu avea optsprezece ani, vizirul său avea în jur de optzeci (de ani), vizir care, în ciuda marii diferențe dintre vârstele lor, era numit „fiul regelui din Kuş." Reacția mea instinctivă a fost că acele cuvinte exprimau de fapt exact ceea ce însemnau şi gândurile mi s-au întors pe dată la Yuya. Încă din timpul conducătorilor Hyksos şi în timpul Noului Regat care a urmat, Yuya este singura persoană din istoria Egiptului

despre care ştim să fi purtat titlul de „tatăl lui Faraon”. Deşi, în aparență, Yuya nu avea sânge regal, mumia sa a fost descoperită în primii ani ai acestui secol în Valea Regilor, într-un mormânt aflat între cele ale faraonilor. Era oare posibil ca patriarhul Iosif şi acest – aparent – străin în Valea Regilor să fie una şi aceeaşi persoană?

Pentru mine, acest gând – poate că intuiție ar fi un cuvânt mai potrivit – era aproape înfricoşător. Timp de două sau trei secole, exegeții încercaseră să stabilească o conexiune istorică între Vechiul Testament şi istoria egipteană, să indice că o anumită persoană a trăit într-o anume perioadă, aceasta fiind temelia unui cadru în care puteau fi potrivite şi alte personaje şi evenimente din Biblie. Aceasta era o sarcină care fusese îngreunată de pierderea de către Egipt a unei părți enorme a amintirilor despre trecut într-o catastrofa, atunci când Biblioteca din Alexandria, despre care se presupune că conținea în jur de 500.000 de manuscrise, a fost distrusă de un incendiu, în timpul unui asalt al romanilor asupra oraşului, în secolul I î.Hr.; la aceasta s-au adăugat şi pustiirile şi jafurile cuceritorilor islamişti, înarmați cu Coranul, şi care considerau toate scrierile antice drept blasfemii. Rezultatele acestor secole de efort de cercetare au fost câteva indicii legate de câteva locuri asociate cu şederea evreilor în Egipt şi asuprirea lor, un timp aproximativ în care putea fi plasat Exodul, o referință trecătoare la Israel. Dar

unde era Iosif? Unde era Moise, despre care se spunea că a trăit în palatul regal? Cum de niciuna dintre acele minți eminente nu făcuseră legătura între Iosif (Yussuf în Coran) şi Yuya, care avea un nume atât de asemănător? Eu însumi studiasem Biblia şi istoria Egiptului antic, fără să o fi făcut. De ce tocmai eu aveam această revelație care scăpase atâtor distinşi exegeți? Mă înşelam poate în legătură cu titlul care apărea pe una dintre *ushabti*[2] din mormântul lui Yuya şi de mai mult de douăzeci de ori în *Cartea Morților* a sa?

Eram atât de emoționat încât nu am putut să adorm. S-a făcut dimineață, în timp ce eu aşteptam în fața uşilor bibliotecii Societății pentru Explorarea Egiptului, atunci când aceasta s-a deschis în aceeaşi zi. În primul rând, am verificat textul unei ediții ebraice a Vechiului Testament: se specifica, *wa-yašim-ni la-ab la-Phar'a,* care, tradus cuvânt cu cuvânt, înseamnă: „Şi m-a aşezat (pus) el pe mine pentru un tată lui Faraon." Apoi, m-am îndreptat spre două cărți – *Mormântul lui Iouiya şi Touiyou* de Theodore M. Davis, americanul bogat care a finanțat explorarea care a dus la descoperirea mormântului lui Yuya, şi *Papirusul funerar al lui Iouiya* de Henry Naville, distinsul egiptolog elvețian. Davis notează că titlul *it ntr n*

---

[2] Aceste mici statuete, care seamănă cu mumia celui decedat, dar cu capul şi gâtul la vedere, erau aşezate în mormânt pentru a substitui persoana respectivă, atâta timp cât aceasta era în cealaltă lume.

nb tawi – sfântul părinte al Stăpânului Celor Două Regate (Stăpânul Celor Două Regate era titlul formal al Faraonului) – apare o dată pe una dintre *ushabti* (statueta funerară regală nr. 51028 în catalogul Muzeului din Cairo) al lui Yuya, şi după cum confirmă Neville, de mai mult de douăzeci de ori în papirusul său funerar.

A dovedi că Iosif şi Yuya sunt una şi aceeaşi persoană ar fi, în mod evident, o sarcină formidabilă, care ar însemna o provocare pentru învățăturile convenționale, pentru noțiunea acceptată că tribul lui Israel a petrecut 430 de ani în Egipt, şi pentru insistența Bibliei că Moise a dus cu el rămăşițele lui Iosif, pentru a le reînhuma atunci când a condus Exodul, ieşirea din Egipt. Totuşi, eu simțeam că intuiția mea din orele acelea timpurii ale unei nopți reci de iarnă urma să se dovedească adevărată – şi că urma poate să explice calitatea aproape mistică a duşmăniei care înrăutățeşte relațiile dintre Egipt şi Israel.

Ahmed Osman,
Londra, 1987

Cartea Întâi
Tatăl Lui Faraon

Capitolul 1
Mormântul Lui Yuya

Mormântul lui Yuya şi al soției sale, Tuya, a fost găsit în 1905, la trei ani după ce Theodore M. Davis a obținut permisiunea de a excava în Liban el-Moluk, în Valea Regilor, în partea vestică a Tebei. Davis, care a acceptat să-şi petreacă iernile bătrâneții sale la Luxor, în Egiptul de Sus, a furnizat banii: munca propriu-zisă a fost desfăşurată de arheologi, persoane oficiale ale Serviciului de Antichități, ca de exemplu Howard Carter, James Quibell, Arthur Weigall şi Edward Ayrton, care toți erau englezi şi fuseseră instruiți de Flinders Petrie, primul englez care a făcut săpături în Egipt, a cărui muncă desfăşurată acolo în următorii 42 de ani avea să-l facă o personalitate în domeniul arheologiei moderne.

În Valea Regilor există o vale laterală îngustă, lungă de aproximativ o jumătate de milă (800 m), care duce în sus, spre munte. La gura acestei văi, mormintele unui prinț al lui Ramses al III-lea (1151–1132 î.Hr.) şi al lui Ramses al XI-lea (1114–1087 î.Hr.) fuseseră găsite mai devreme, săpate la margine, la poalele unui deal de şaizeci de picioare (18 m) înălțime. În 1902, Howard Carter, care pe atunci era Inspector General al Antichităților din

Egiptul de Sus şi cel ce răspundea de noile excavații, a început să exploreze această vale, începând cu mormântul lui Ramses al XI-lea şi săpând spre munte. Această explorare s-a dovedit fructuoasă în anul următor, 1903, când Carter a descoperit mormântul lui Tutmes al IV-lea, tatăl lui Amenhotep al III-lea (1405–1367 î.Hr.). În timpul aceluiaşi an, explorarea a dus la scoaterea la lumină a mormântului unei alte personalități din Dinastia a Optsprezecea, regina Hatshepsut, care a domnit aproximativ între 1490 şi 1468 î.Hr. După aceea însă, urma s-a pierdut.

Cu opt zile înaintea Crăciunului lui 1904, Quibell l-a înlocuit pe Carter la examinarea marginii văii. Coastele dealurilor au fost curățate de muncitori, până când stratul superior de surcele, naturale şi artificiale, a fost înlăturat şi piatra a fost descoperită. O lună mai târziu, Davis a sosit la fața locului, pentru a afla că toată această muncă nu adusese nimic. Prin urmare, a decis – la sfatul lui Quibell – să abandoneze şantierul şi să transfere oamenii înapoi la gura văii laterale, deşi şi aceasta părea să fie un loc unde era puțin probabil să mai apară alte descoperiri. Davis notează în cartea sa *Mormântul lui Iouiya şi Touiyou,* publicată în 1907: „Locul era cât se poate de nepromițător, aşa cum era aşezat între mormintele Ramses (un prinț al lui Ramses al III-lea şi Ramses al XI-lea) la care fusese nevoie de atâția oameni vreme de atât de mulți ani; prin

urmare, nu părea posibil să mai existe un mormânt într-un spațiu atât de îngust, fără să fi fost descoperit. Ca o propunere originală, nu aş fi explorat-o, şi cu siguranță că niciun egiptolog care explora pe banii altcuiva nu s-ar fi gândit să rişte să risipească timpul şi banii. În schimb, eu cunoşteam fiecare centimetru al văii laterale, cu excepția spațiului acestuia, şi am decis că o bună explorare îşi justifica investigațiile şi că ar fi o satisfacție să cunosc întreaga vale, chiar dacă ea nu aducea nimic."

Reveniți la gura văii, muncitorii au început să curețe uriaşul morman de moloz, de aproximativ 9 metri înălțime, care se găsea la marginea văii între cele două morminte Ramses. După zece zile, ei au dat peste primul indiciu referitor la un al treilea mormânt, sub forma unei scări de piatră bine cioplită, care promitea să fie prima treaptă a unei scări ce cobora într-un pasaj spre un mormânt. Până în 11 februarie, ei aduseseră la lumină partea de sus a unei uşi sigilate, care ieşea în afară din calcarul şi nisipul care blocau scara. În acest timp, Quibell a fost nevoit să părăsească şantierul şi Arthur Weigall i-a luat locul. Într-un interval de 24 de ore, uşa, care era tăiată în piatră masivă, fusese descoperită în întregime. Totuşi, o deschizătură de 12 pe 4 inci (31 x 11 cm), lângă partea de sus a intrării, fusese umplută cu mortar făcut cu nămol din Nil, semn că mormântul fusese spart mai demult de un tâlhar.

Echipa lui Weigall a decis să-i urmeze exemplul. Ei au spart sigiliul în partea de sus a intrării, pentru a arunca o privire asupra a ceea ce se găsea în interior. Tot ce au putut să vadă a fost un coridor care cobora într-o pantă abruptă, lat de aproximativ 5 picioare (l, 50m). Dar ce se afla dincolo de acesta? Apertura lăsată de sigiliul spart era prea îngustă pentru a lăsa să treacă o persoană adultă, astfel încât ei au recurs la serviciile unui mic băiat egiptean, pe care l-au coborât prin minuscula deschidere. Băiatul a adus afară câteva obiecte pe care le găsise împrăştiate pe jos, la câțiva metri de intrare – un jug aurit de la un car, un sceptru de lemn şi un scarabeu (gândac sacru), care la o primă vedere părea să fie din aur masiv, dar care la o examinare mai atentă s-a dovedit a fi din piatră acoperită cu un fel de foiță de aur.

A doua zi, la intrarea în mormânt, lui Weigall şi Davis li s-a alăturat Gaston Maspero, directorul general al Muzeului din Cairo. După ce muncitorii au dărâmat uşa, cei trei bărbați, fiecare având o lumânare, au intrat. Au coborât prin coridorul abrupt şi au găsit o a doua uşă. În partea de sus avea o deschidere similară cu cea de la prima uşă şi era acoperită de sus până jos cu pecețile sigiliului necropolisului. În partea de jos a uşii se aflau două vase de ceramică, în care muncitorii din vechime au amestecat ultimul înveliş de tencuială pentru a închide mormântul. Maspero şi

Davis şi-au folosit doar mâinile, pentru a îndepărta câteva dintre pietrele din partea de sus a peretelui şi au privit prin scobitură. În întuneric au putut să vadă aurul strălucitor ce acoperea un soi de mobilier pe care nu au putut să-l identifice. Nerăbdători, ei au reuşit să se târască pe deasupra celei de-a doua uşi, fără să fi aşteptat ca muncitorii să o dărâme, apoi au coborât în întunericul camerei sepulcrale. Evident, primul lucru pe care au vrut să-l afle era numele posesorului mormântului.

„Ne-am ținut lumânările (mai sus) dar dădeau lumină atât de puțină şi lumina lor ne orbea, încât nu vedeam altceva decât strălucirea aurului", îşi amintea Davis cu câteva pagini mai încolo în cartea sa. „Totuşi, peste unul sau două momente, am reuşit să distingem o sanie funerară, care trebuia să conțină toate sicriele persoanei decedate şi mumia ei, şi cu ea să fie duse la mormânt. Sicriul avea o înălțime de 80 m şi era lung de 2,40 m, făcut din lemn acoperit cu bitum, care era tot atât de strălucitor ca şi în ziua când fusese pus. De jur-împrejurul părții superioare a sicriului era o bandă de foiță de aur, lată de 15,24 cm, acoperită cu hieroglife. Când i-am atras atenția lui Monsieur Maspero asupra ei, imediat el mi-a dat lumânarea lui, pe care, împreună cu a mea, am ridicat-o în fața ochilor mei aproape de inscripții, pentru ca el să le poată citi. Într-o secundă, el a spus: „Iouiya." Evident emoționat de

acest anunț şi orbit de strălucirea lumânărilor, involuntar le-am apropiat de sicriu; moment în care Monsieur Maspero a strigat: „Ai grijă," şi mi-a tras mâinile înapoi. Într-o clipă am realizat că, dacă lumânările mele ar fi atins bitumul, fapt pe care am fost periculos de aproape să-l fac, sicriul s-ar fi transformat într-o flacără."

Hotărârea generoasă a lui Davis de a continua să exploreze locul nepromițător dintre cele două morminte Ramses de la gura văii a rezultat în găsirea unui bogat tezaur de antichități egiptene. Când curentul electric a fost introdus în mormânt, s-a văzut că el conținea de asemenea sarcofagul soției lui Yuya, Tuya. Printre relicvele care au fost recuperate se numără:

Sarcofagul de lemn al lui Yuya, acoperit cu smoală şi fiind acoperit de linii de inscripții, aşezat pe o sanie.

Mumia lui Yuya în interiorul a trei sicrie (ca şi în cazul lui Tutankhamon).

Sarcofagul de lemn al Tuyei, pe o sanie, cu un text care îl menționează pe fiul ei, Anen, al doilea profet al zeului Amun-Ra[3].

Două sicrie, inclusiv mumia Tuyei.

Două măşti poleite, câte una pentru fiecare dintre ocupanții mormântului (aceasta era masca

---

[3] Amun-Ra a fost zeul suprem al Dinastiei a Optsprezecea, zeul Tebei, acceptat însă în întreaga țară. El avea patru profeți, acesta fiind un titlu preoțesc. Prin urmare, primul profet era Marele Preot.

aşezată chiar pe capul mumiei).

Două cutii canopice, fiecare împărțită în patru compartimente, în care erau aşezate vasele canopice ce conțineau viscerele persoanei decedate.

Multe *ushabti* în cutii de lemn.

Sceptrul lui Yuya şi mânerul biciului său.

Mânerul sistrum-ului lui Yuya, un instrument care produce un clinchet sau un zornăit, folosit în special în ritualurile închinate zeiței Isis, soția lui Osiris, zeul morților, şi de asemenea în cultul lui Aton, zeul noii religii de la Amarna (vezi Capitolul 13).

Vase de alabastru.

O statuetă din lemn cu texte din *Cartea Morților,* o justificare a vieții persoanei decedate, care printre altele conținea formulele magice care trebuiau să-l ajute pe parcursul călătoriei sale în lumea de dincolo.

Trei scaune magnifice din lemn, de diferite mărimi, aparținând lui Sitamun.

O cutie cu bijuterii a lui Amenhotep al III-lea.

Două paturi.

Un cufăr aparținând lui Amenhotep şi reginei sale, Tiye.

Un vas de alabastru care aparținea regelui şi reginei.

Un tub kohl – kohl era un fel de machiaj – având inscripționat numele lui Amenhotep al III-lea.

Vase de ceramică.

Sigiliu de lut, pe care se crede că se află numele lui Ramses al III-lea[4] lipit de pânză.

Colierul lui Yuya din mărgele mari de aur şi lapis lazuli. Articole de toaletă de diferite tipuri.

Rezerve îndestulătoare de carne mumificată, şi aceasta destinată persoanei decedate pe parcursul călătoriei lui sau ei prin lumea de dincolo.

Un coş pentru perucă, făcut din papirus, şi o perucă, probabil (confecționată) din păr uman.

Perechi de sandale de două mărimi diferite, variind în lungime de la 18 la 30 cm.

Un papirus, lung de 19,8 m, conținând capitole ale *Cărții Morților.*

Un car, perfect conservat, care pe atunci era doar al doilea car despre care se ştia că se păstrase din perioada Egiptului antic.

Până la descoperirea mormântului lui Tutankhamon, cu şaptesprezece ani mai târziu, mormântul lui Yuya a fost singurul din Egipt care a fost găsit aproape intact. Cele două mumii erau culcate în sicriele lor. La început, mumia lui Yuya fusese închisă în trei sicrie, iar a Tuyei în două, dar acela care intrase în mormânt mai devreme scosese în mod evident sicriele aflate mai în interior, şi le îndepărtase capacele. Căutând ornamente şi bijuterii de aur, el zgâriase fâşiile de

---

[4] *Bibliografia topografică a textelor hieroglifice, reliefurilor şi picturilor antice egiptene,* Bertha Porter şi Rosalind Moss.

pânză ale mumiei – întărite din cauza unguentelor care se uscaseră – cu unghiile, lăsând o mare cantitate de bucățele de pânză în ambele sicrie.

Când trupul lui Yuya a fost ridicat, lanțul de mărgele mari din aur şi lapis lazuli, înşirate pe o ață rezistentă, care păruse că s-a rupt în timpul zgârierii pânzei mumiei, a fost găsit în spate, în jurul gâtului mumiei. Jefuitorului de morminte îi scăpase de asemenea o farfurie de aur de mărimea palmei unui om, care fusese inserată de cel care l-a îmbălsămat, cu scopul de a ascunde incizia pe care o făcuse pentru a scoate inima lui Yuya pentru mumificarea specială. Ambele mumii erau atât de bine conservate, încât lui Arthur Weigall i s-a părut că ele ar fi putut chiar să-şi deschidă ochii şi să vorbească.

Deschiderea oficială a mormântului a avut loc în 13 feb. 1905, asistată de fratele regelui Angliei, ducele de Connaught şi ducesa, soția sa, care se nimeriseră să viziteze Egiptul chiar în acea perioadă. Scoaterea, catalogarea şi împachetarea obiectelor din mormânt, operații care erau supravegheate de Quibell, au durat trei săptămâni. În ciuda vigilenței, unii dintre cei care se ocupau de împachetat au reuşit să subtilizeze unele dintre obiectele din mormânt, dar se crede că toate au fost recuperate, fiind cumpărate de la

negustorii de antichități[5]. În 3 martie, 120 de muncitori au început să transporte cutiile cu obiecte în jos spre râu, unde au fost lăsate pe timpul nopții, înainte de a fi încărcate într-un tren păzit, care se îndrepta spre Cairo, locul de odihnă al lui Yuya în prezent, în muzeul capitalei egiptene.

Deşi mormântul lui Yuya şi Tuya e cel mai complet care a fost găsit înainte de cel al lui Tutankhamon, nimeni nu s-a gândit că Yuya ar avea o importanță deosebită. Davis a scris relatarea acestei descoperiri, cu o introducere de Maspero, în 1907: Neville şi-a publicat studiul despre *Cartea Morților* a lui Yuya cu un an mai târziu. Nu prea multe s-au mai făcut de atunci, în afara unor studii legate de diferite piese de mobilier şi textele din mormânt. Totuşi, în cazul lui Yuya există destule fațete interesante pentru a face surprinzător faptul că originile sale nu au fost subiectul unor investigații mai amănunțite, fie atunci, fie în cei 80 de ani care au urmat.

După cum am văzut deja, el este singura persoană începând din perioada regilor Hyksos, despre care ştim că a purtat titlul *it ntr n nb tawi* – sfântul părinte al Stăpânului Celor Două Regate (Faraonul), acelaşi titlu pe care şi-l revendica Iosif – şi care, deşi aparent nu avea sânge regal, a fost

---

[5] *Catalogul general al antichităților egiptene ale Muzeului din Cairo,* James E. Quibell.

îngropat în Valea Regilor, şi nu în Valea Nobililor, aproape de satul Sheikh Abdel Koma. Mai mult decât atât, spre deosebire de mormintele celorlalți nobili, cel al lui Yuya nu are nici decorațiuni, nici inscripții; numele său, găsit pe sarcofag, pe cele trei sicrie şi alte piese de mobilier funerar, nu este unul egiptean şi nici nu a fost descoperit în Egipt înainte de timpul când el a trăit; spre deosebire de urechile majorității mumiilor regale ale Noului Imperiu, ale lui Yuya nu erau găurite, iar poziția mâinilor, cu palmele spre gât atingându-se sub bărbie, este diferită de forma Osiris obişnuită, în care mâinile celui decedat erau încrucişate pe piept. Din câte se cunoaşte, Yuya este singura mumie egipteană care a fost găsită având mâinile în această poziție.

Yuya purta o listă impresionantă de titluri pe lângă acela de „sfântul părinte al Stăpânului Celor Două Regate”:

Părinte al Zeului, sau Sfânt Părinte (acesta era un titlu preoțesc comun, care se poate spune că corespunde aceluia de „părinte” al Bisericii Romano-catolice şi Bisericii Anglicane sau aceluia de „padre” al forțelor armate)

Stăpân al Casei,

Adjunctul Maiestății Sale la comanda carelor de luptă,

Purtătorul inelului regelui Egiptului de Jos,

Purtătorul peceții regelui Egiptului de Jos,

Nobil prin Ereditate,
Supraveghetor al Vitelor lui Mân, Stăpânul Akhmim-ului, Supraveghetor al Vitelor lui Amun,
Favorit al Zeului Bun (Faraonul),
Confident de taină al Regelui,
Confident de taină al Zeului Bun,
Gura regelui Egiptului de Sus,
Urechile regelui Egiptului de Jos,
Profet al Zeului Mân,
Prieten Unic,
Primul dintre prieteni,
Prinț,
Mare Prinț,
Mare în Iubire,
Bogat în Daruri în Casa Regelui,
Cel aflat în Grația Stăpânului său,
Răbdător în dragoste pentru Stăpânul său,
Iubit de regele Egiptului de Sus,
Iubit de regele Egiptului de Jos,
Iubit de Stăpânul celor Două Regate,
Iubit de Zeu,
Posesor al favorurilor sub domnia Stăpânului celor Două Regate, Lăudat de Zeul Bun,
Lăudat de Zeul său,
Lăudat de Stăpânul său,
Lăudat de Stăpânul său, Amun,
Lăudat de rege,
Lăudat de Stăpânul Celor Două Regate,
Lăudat acela care a ieşit din Trupul Lăudat,
Acela pe care regele Egiptului de Jos l-a făcut

bogat,

Acela pe care regele Egiptului de Jos l-a ridicat în mărire,

Acela pe care Stăpânul care face toate lucrurile l-a ridicat în mărire, Primul dintre Însoțitorii Regelui,

Cel Înțelept,

Cel pe care regele l-a făcut mare şi înțelept, pe care regele şi l-a făcut egalul său.

Spre deosebire de soția sa, Tuya, care avea o înfățişare egipteană convențională, Yuya avea o înfățişare remarcabil de străină, după cum nota Arthur Weigall în cartea sa *The Life and Times of Akhnaten* (Viața şi timpurile lui Akhnaton), publicată în 1910: „Era o persoană cu prezență impunătoare, al cărui caracter puternic era vizibil pe fața lui. Putem să ni-l imaginăm ca un bărbat înalt, cu părul cărunt zburlit; un nas mare acvilin, ca acela al unui sirian; buze puternice, pline; şi un maxilar hotărât, uşor pronunțat. Are fața unui ecleziast şi ceva din gura sa aminteşte de Papa Leon al XIII-lea. Privind aceste trăsături atât de bine conservate, simțim că în el putem să descoperim inițiatorul (de fapt) marii mişcări religioase, pe care fiica şi nepotul lui au înfăptuit-o."

Aceasta este o referință la Tiye, fiica lui Yuya, şi a Tuyei, pe care Amenhotep al III-lea a făcut-o Marea Sa Soție Regală, şi fiul lor, Amenhotep al IV-

lea (Akhnaton), care urma să închidă templele, să distrugă zeii Egiptului şi să stabilească în locul acestora un zeu monoteistic, ca şi Dumnezeul lui Israel (vezi Capitolul 8).

Capitolul 2
Voci Din Trecut

Cele două surse de bază pentru povestirea despre Iosif sunt Vechiul Testament şi Coranul şi este o tradiție comună a evreilor, musulmanilor şi creştinilor deopotrivă, faptul că, conținutul ambelor cărți are ca sursă cuvântul inspirat al lui Dumnezeu, care a fost transmis profeților. Întrebarea despre cum a ajuns la noi Vechiul Testament a fost subiectul unor dezbateri continue vreme de 2000 de ani, cu ariile de discuție incluzând numărul de surse originale pe care le are, când a fost transcris prima dată şi de către cine, gradul în care el a fost falsificat de-a lungul secolelor şi în ce măsură trebuie privit ca o descriere a unor evenimente istorice reale.

Fără a intra deocamdată în detaliile acestei probleme (vezi Cartea a Doua, Capitolul 1), un punct de referință în istoria analizei critice a Bibliei a avut loc atunci când Jean Astruc (1684–1766), medicul lui Ludovic al XV-lea, a publicat un tratat despre Geneză în 1753, sugerând că Moise a compilat Pentateuch-ul primele cinci cărți ale

Vechiului Testament – din două surse documentare care fuseseră transmise timp de mai multe secole, fie pe cale orală, fie sub formă scrisă, şi că acesta a reasamblat memoriile sale din timpuri străvechi, pentru a furniza un fir narativ continuu. Astruc a arătat de asemenea că Geneza conținea două versiuni ale povestirii despre creație, în vreme ce relatarea despre Potop demonstra că două fire narative diferite fuseseră compilate într-unul singur. Totuşi, ceea ce urma să inspire o nouă abordare a subiectului legat de Vechiul Testament a fost observația sa că, atât în Geneză, cât şi în primele capitole ale Exodului, referința la Dumnezeu se făcea prin folosirea a două nume diferite, Elohim şi Iehova *(Yhwh).*

Ideile lui Astruc, dezvoltate de exegeții Vechiului Testament, mai ales de cei din Germania în prima jumătate a secolului al XIX-lea, au dus la atribuirea definitivă a Pentateuch-ului la patru surse diferite. Aceşti învățați au fost urmați de K. H. Graf, care în 1865 a sugerat că secțiunile în care se folosea numele Elohim, secțiuni despre care se credea pe atunci că sunt cele mai vechi dintre surse, erau de fapt un document mai târziu, compilat în timpul lui Ezra, atunci când învățații evrei se întorseseră după exilul forțat de mai mult de un secol, care urmase cuceririi de către babilonieni a Canaanului. Datorită acestei încercări a lui Graf de a data anumite documente, s-a născut o nouă ramură ştiințifică, şi anume

analiza critică istorică. Dezvoltarea finală a efortului şcolii germane a fost lăsată în seama unui om cu o largă viziune spirituală, Julius Wellhausen (1844–1918), a cărui minte strălucită şi pătrunzătoare l-a condus spre ocuparea unei poziții importante în domeniul analizei critice a Vechiului Testament, similară celei ocupate de Darwin în domeniul ştiințelor naturii. Asemenea lui Darwin, Wellhausen a adoptat legea hegeliană a evoluției şi a dezvoltat teoriile lui Graf, spre ceea ce el considera că sunt concluziile evidente. El a considerat că Pentateuch-ul avea, de fapt, o origine compusă, el fiind alcătuit din:

1. O sursă Iehovistă (J), datând din secolul al IX-lea î.Hr.
2. Un document Elohistic (E), datând din secolul al VIII-lea î.Hr.
3. Deuteronomul (D), considerat o sursă separată, datând din secolul VII î.Hr.
4. O sursă sacerdotală (P), datând aproximativ din sec. V î.Hr.
5. Munca persoanei care a revizuit şi redactat întreaga colecție, aproximativ în secolul al II-lea î.Hr.

Mai recent, profesorul Donald B. Redford de la Universitatea din Toronto, în cartea sa *Un studiu asupra povestirii biblice despre Iosif,* a concluzionat că toate indicațiile istorice referitoare

la Iosif şi Coborârea în Egipt, inclusiv toate referințele la Egipt şi nume, locuri şi titluri egiptene, sunt pure invenții ale celui care a redactat Biblia, care voia să justifice Exodul prin aducerea lui Iosif şi a israeliților în Egipt. Concluziile sale înseamnă de fapt că Iosif, cel pe care îl ştim noi, nu a existat niciodată. Câțiva exegeți din epoca modernă au contestat metoda analizei sursei lui Wellhausen – fără însă a sugera o alternativă – în aplicarea ei la cărțile care urmează după Pentateuch. Totuşi, în ceea ce priveşte Pentateuch-ul, ideile lui Wellhausen sunt acelea care încă îi mai atrag pe mare parte dintre criticii contemporani ai Bibliei, iar argumentele lui formează încă baza studiilor biblice din zilele noastre.

Un indiciu aflat chiar în Biblie, cu privire la două surse documentare paralele de la temelia povestirii despre Iosif, este faptul că la tatăl său, Iacov, se face referire de 15 ori prin numele acesta, iar de alte 15 ori prin Israel, noul nume pe care i l-a dat Dumnezeu. În mod similar, numele „fratelui bun" care l-a salvat pe Iosif de la moarte şi l-a dat spre a fi vândut în sclavie în Egipt nu numai că variază de la Ruben la Iuda, dar mai mult, Ruben apare ori de câte ori e folosit Iacov, iar Iuda, de fiecare dată când e folosit numele Israel. O altă dovadă că Vechiul Testament, chiar şi în versiunea finală, completă, a existat în mai multe forme, a fost furnizată de descoperirea Manuscriselor de la

Marea Moartă – fragmente, câteodată suluri întregi din cărțile Vechiului Testament, datând din secolul al II-lea î.Hr. — la Qumran în 1947. Oamenii de ştiință au fost surprinşi să descopere că, deşi majoritatea sulurilor de manuscrise era în acord cu tradiția textelor ebraice, unele materiale pe care le conțineau întăreau şi textul grecesc – Septuaginta, care este mai veche decât textul evreu Massoretic – în vreme ce altele erau diferite de amândouă, indicând faptul că în acea perioadă, secolele I şi II î.Hr., circulau mai mult de două versiuni ale textului Vechiului Testament printre evreii din Palestina.

Această scurtă prezentare a dezvoltării analizei critice biblice clarifică, cred eu, faptul că Vechiul Testament – şi în special cele cinci cărți ale Pentateuch-ului, care ne interesează pe noi – se cuvine să fie abordate cu un amestec de precauție şi bun simț. Deşi eu însumi nu sunt nici evreu, nici creştin, ca şi un musulman accept că Vechiul Testament este cuvântul inspirat de Dumnezeu, şi că orice povestire pe care o conține nu ar fi acolo dacă nu ar fi atât importantă, cât şi semnificativă. În acelaşi timp, trebuie să ținem seama şi de faptul că aceste povestiri au fost transmise, la început, timp de mai multe secole pe cale orală, cu distorsiuni inevitabile şi posibile adaosuri pe care acest fapt le implică; faptul că preoții şi cei care au redactat textul şi-au adus propria contribuție este ştiut în prezent; că cei care l-au tradus au inserat

interpolări bazându-se pe propriile concepții despre moralitate; dificultățile inerente ale traducerii în sine (pentru redarea sensului exact al unui cuvânt ebraic poate fi nevoie de o duzină de cuvinte englezeşti), şi faptul că limba folosită în timpurile biblice era mult diferită de cea folosită în zilele noastre.

Povestirea lui Iosif şi a familiei sale care urmează este o versiune prescurtată a relatării care apare în Pentateuch. În procesul condensării ei, m-am concentrat pe chestiunile esențiale necesare investigației istorice. Nu este vorba de alegerea acelor texte care se potrivesc teoriei pe care o susțin, ci de încercarea de a ajunge în miezul problemei. Pentru a da două exemple corespunzătoare, este parte a narațiunii că un om s-a îndrăgostit de fiica mai tânără, dar a trebuit să o ia de nevastă întâi pe cea mai vârstnică, din cauză că acesta era obiceiul, dar eu nu văd niciun folos în a pierde timpul cu afirmația – pe care ne-o furnizează Geneza – că omul nu şi-a dat seama decât în dimineața de după nuntă că se căsătorise cu altă mireasă (decât cea pe care o dorea). În mod similar, în cazul geamănului care şi-a vândut dreptul primului născut pentru un vas de supă, esența povestirii este vânzarea dreptului său de prim-născut, şi ce ar fi putut să însemne aceasta dacă nu faptul că obiectul tranzacției a fost un vas de supă, în afară de faptul că vasul de supă sugerează că cel ce şi-a vândut dreptul de prim

născut nu punea mare preț pe el.

De asemenea, am lăsat puțin timp, spațiu şi importanță datelor şi perioadelor biblice, elemente în privința cărora se ştie că Vechiul Testament este greu de descifrat. El ne-ar putea face să credem că lumea a fost creată într-un timp în care ştim din alte surse că pământul era deja locuit. Citim despre oameni care trăiau timp de mai mult de un secol, într-o perioadă când 40 sau 50 de ani era durata medie a vieții. Desigur, este posibil că ei dădeau un alt sens decât noi cuvântului „an", dar nici chiar acest lucru nu explică erorile din cronologia Bibliei, în cazuri ca şi cel al lui Terah, stră-străbunicul lui Iosif, despre care se spune că avea 70 de ani când s-a născut fiul său, Avraam. Terah, ni se spune apoi, a continuat să trăiască până la venerabila vârstă de 205 ani. Totuşi, doar cu câteva versete mai încolo, aflăm că Avraam avea doar 75 de ani când a murit tatăl său. Şi astfel, ajungem la povestea lui Iosif. Totuşi, pentru a o înțelege pe deplin, trebuie să ne întoarcem în urmă cu trei generații la timpul străbunicului său, Avraam, părintele triburilor ebraice, în care Moise, Iisus şi Mohamed aveau să se nască cu multe secole mai târziu…

Detalii din părţile superioare ale sarcofagului exterior *(stânga)* şi interior al Tuyei. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Masca de aur a Tuyei. Aceasta era aşezată direct pe capul mumiei.
Foto: Muzeul din Cairo.

Mumia deosebit de bine conservată a lui Yuya. Poziția mâinilor, cu palmele așezate sub bărbie, este unică în Egipt; spre deosebire de celelalte mumii, urechile nu sunt găurite. *Foto: Muzeul din Cairo*

Imagini din față și din profil ale mumiei lui Yuya. Trăsăturile sale puternice și nasul său acvilin au sugerat din prima, pentru cei care au examinat mumia, că acesta era de origine străină, probabil semitică. Părul său cărunt și înfățișarea de bătrân indică faptul că avea cel puțin 60 de ani când a murit. *Foto Muzeul din Cairo.*

Două imagini cu mumia Tuyei. Spre deosebire de soțul ei, trăsăturile sale sunt tipic egiptene, iar urechile sale sunt găurite. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Capitolul 3
O Familie Deosebită

Familia lui Iosif este menționată în Biblie pentru prima dată în cartea Genezei, imediat după relatarea despre Creație, Căderea din grația divină şi Potop. Geneza înregistrează călătoria spre Canaan a lui Avram, a soției sale, Sarai, a tatălui său, Terah, şi a nepotului său, Lot, din oraşul Ur din Mesopotamia, nu departe de Golful Persic. Canaanul de atunci ocupa aproximativ aceleaşi zone ca şi Israelul şi Libanul de azi şi era situat la aproximativ 1200 km de Ur, pe marele drum comercial care trecea prin valea Eufratului spre nord-vest, prin Babilon, spre Mari şi trecea apoi prin Siria spre malurile estice ale Mediteranei.

Avram şi Sarai au făcut această călătorie în două etape. Ei s-au stabilit o vreme în Haran, în centrul văii Eufratului, dar după moartea lui Terah, Dumnezeu i-a spus lui Avram: „Ieşi din țara ta, din rudenia ta şi din casa tatălui tău, şi vino în țara pe care ți-o voi arăta.” Astfel încât ei şi-au continuat călătoria spre Canaan, o țară unde apariția neaşteptată a străinilor era ceva obişnuit. Canaanul se afla în ceea ce astăzi numim Orientul Apropiat. Negustorii foloseau câmpia de pe coastă pentru călătoriile în scopuri comerciale spre sud, spre Egipt, spre nord, dinspre Egipt. Câmpia permitea de asemenea trecerea armatelor în timpul rivalităților imperialiste recurente dintre

Egipt, pe de o parte, şi Asiria şi Babilonul, pe de altă parte. În plus, în timpuri de semi-secetă, țara suferea mini-invaziile triburilor din deşertul din vecinătate.

Pentru oricine ar fi încercat să trăiască din ceea ce oferea munca pământului, Canaanul reprezenta o provocare care l-ar fi intimidat. Climatul era ostil. În timpul verii, țara era arsă de razele soarelui şi de sirocco, vântul fierbinte încărcat cu nisip care venea dinspre deşert. Ploile târzii ale toamnei, care făceau posibil aratul pământului, erau urmate de ierni umede, deseori aspre şi friguroase. Apoi, pe măsură ce razele soarelui căpătau intensitate, ploile blânde de martie şi aprilie aduceau verdeața proaspătă pentru oi, capre şi vite, înainte de începerea unui alt sezon secetos.

Grâul se putea cultiva doar pe câmpia de coastă şi în interiorul văilor, iar produsele de bază ale agriculturii, cele pe care le puteau produce aceste dealuri pietroase şi neospitaliere, erau măslinele şi vinul. Foametea era un fenomen regulat, iar Avram şi Sarai şi-au reluat călătoria tocmai într-o astfel de perioadă de foamete, îndreptându-se spre Egipt, o călătorie care urma să ducă la primele legături dintre casa regală egipteană şi ceea ce avea să devină mai târziu tribul lui Israel, Poporul Ales, atât conform Bibliei, cât şi conform Coranului.

În comparație cu Canaanul, Egiptul era o țară

bogată şi sofisticată. În vreme ce mare parte a ei era acoperită de deşert, teritoriile de pe ambele maluri ale Nilului, udate de un complicat sistem de canale şi şanțuri de irigație, precum şi zona din delta râului, inundată în fiecare an de revărsarea Nilului în urma ploilor abundente şi topirii zăpezilor în zonele muntoase ale Etiopiei, erau extraordinar de fertile. Culturile majore includeau grâu (pentru pâine), ovăz (pentru bere), legume, fructe (inclusiv struguri pentru vin), în (pentru uleiul de semințe de in şi fire pentru țesături). Solul era atât de fertil încât deseori se puteau aduna două recolte în acelaşi sezon. Egiptenii creşteau de asemenea porci, capre, gâşte şi rațe, şi îşi puteau suplimenta meniul cu peşte din Nil, păsări sălbatice din mlaştini şi vânat din deşert.

Deşi Avram şi Sarai au pornit în călătoria spre sud, spre Egipt, într-o perioadă de foamete, s-ar putea să fi fost altul motivul călătoriei lor – spre exemplu comerțul. Cu siguranță, ei nu au stat în zona de est a deltei Nilului, aşa cum ar fi fost de aşteptat, dacă pur şi simplu ar fi căutat hrană, ci s-au îndreptat spre locul unde se găsea în acea perioadă curtea faraonului. Se poate ca aceasta să fi fost la Heliopolis sau Memphis, ambele situate nu departe de oraşul Cairo din zilele noastre, sau în cel de-al treilea palat, cel de la Teba, pe cursul superior al Nilului.

Sarai era o femeie frumoasă, iar Avram se temea că ar putea fi ucis dacă faraonul ar fi tânjit după

soția lui. Înainte de a intra în Egipt, el şi-a luat precauția de a sugera: „Spune că eşti sora mea, ca să-mi meargă bine din cauza ta şi sufletul meu să trăiască datorită ție.” S-a dovedit că a fost o decizie înțeleaptă. Atunci când curtenii faraonului au văzut cât de frumoasă era Sarai, ea a fost dusă la palatul regal, unde a devenit aleasa faraonului. Avram s-a trezit recompensat cu generozitate pentru mâna „surorii” sale. I s-au dat oi şi vite, măgari, cămile, robi şi roabe, dar căsătoria cu nevasta altuia nu s-a dovedit benefică pentru faraon. Dumnezeu „a lovit cu mari nenorociri” pe faraon şi casa lui şi, imediat ce a înțeles care era cauza problemelor sale, faraonul l-a chemat pe Avram şi l-a întrebat: „Ce mi-ai făcut? Pentru ce nu mi-ai spus că este soția ta? De ce ai zis „Este sora mea” şi am luat-o astfel ca pe soția mea?[6] Acum, iată-ți soția; ia-o şi pleacă!”

Avram şi Sarai s-au întors în Canaan şi, din acest moment, au început să aibă loc nişte schimbări majore într-un trib mic, care până atunci nu avusese nicio importanță istorică. Domnul i-a apărut lui Avram într-o viziune şi a

---

[6] Versiunea King James a acestui dialog este „iar eu aş fi luat-o astfel ca pe soția mea”. Interpolarea cuvintelor „aş fi” implică faptul că faraonul nu se căsătorise încă cu Sarai, atunci când a descoperit că era soția lui Avram. Acesta pare să fie un exemplu în care traducători ai Bibliei aplică propriile lor principii morale. Originalul ebraic însă demonstrează că mariajul dintre faraon şi Sarai avusese deja loc. Din acest motiv i s-a dat lui Avram zestrea Saraiei şi de aceea a fost casa faraonului supusă nenorocirilor.

profeţit: „Să ştii bine că sămânța ta va fi străină într-o țară care nu va fi a ei; acolo va fi robită şi o vor apăsa greu, timp de patru sute de ani... În a patra generație ei se vor întoarce iar aici...” Dumnezeu a făcut de asemenea un legământ cu Avram, spunându-i: „Seminției tale dau țara aceasta, de la râul Egiptului până la râul cel mare, râul Eufrat...”

Mai târziu, într-o altă viziune, Dumnezeu i-a spus lui Avram: „Nu te vei mai numi Avram; ci numele tău va fi Avraam, căci te fac tatăl multor popoare... din tine vor ieşi împărați.”[7] El a spus de asemenea: „Tot ce este de sex masculin între voi, să fie circumcis. Să faceți circumcizie în carnea prepuțului vostru: şi acesta să fie semnul legământului dintre Mine şi voi.” Această cerință, pe care Avraam a dus-o la îndeplinire, a creat o altă legătură între poporul evreu şi cel egiptean, deoarece până în acel moment al istoriei, dintre popoarele răsăritene, doar egiptenii adoptaseră obiceiul circumciziei. În acelaşi timp, numele Saraiei a fost de asemenea schimbat. Dumnezeu i-a spus lui Avraam: „Să nu mai chemi Sarai pe soția ta Sarai; ci numele ei să fie Sara. Eu o voi binecuvânta şi îți voi da un fiu din ea... împărați de popoare vor ieşi din ea.” *Sar* în ebraică

---

[7] Dacă privim această schimbare de nume din perspectiva hieroglifelor egiptene, inserarea lui *ha* în numele lui Avram (Abram-Abraham) ne dă *ham* (maiestate) şi acest nou nume poate fi tradus ca şi „inima maiestății zeului soare, Ra”.

înseamnă prinț, iar *Sarah* este forma de feminin, care poate fi interpretată chiar ca „regină." Scrisorile de la Amarna[8] demonstrează că uneori, faraonului i se adresau cu apelativul *sar.* Acesta este termenul pe care, spre exemplu, prințul hitit Tarkhun Dara îl folosea pentru a se adresa lui Amenhotep al III-lea.[9]

Promisiunea că „împărați de popoare" vor fi descendenți ai Sarei este prima mențiune referitoare la împărați evrei. Până atunci, evreii trăiseră în triburi nomade, mutându-se dintr-un loc în altul în căutare de hrană. Societatea tribală nu are un rege, nici măcar un prinț, ci doar un şef, un conducător de trib.

Avraam a fost surprins să afle că Sara urma să aibă un fiu, în parte din cauza vârstelor lor, în parte pentru că Sara nu putuse să aibă copii pe parcursul căsătoriei lor. De fapt, pentru a compensa faptul că ea era stearpă, Sara i-o dăduse lui Avraam pe roaba sa egipteancă Agar,

---

[8] Scrisorile de la Amarna sunt zeci de tablete de lut ars, găsite de o țărancă între ruinele oraşului egiptean Tell el Amarna, în 1887. Sperând ca acestea să se dovedească a fi de valoare, ea le-a împachetat într-un sac, cauzând mari pagube, şi le-a dat unui negustor de antichități. Totuşi, numai în mod progresiv au început oamenii de ştiință să înțeleagă importanța acestei descoperiri. Tabletele, scrise în limba acadiană folosită în diplomație, erau de fapt arhivele străine ale conducătorilor Dinastiei a Optsprezecea din Egipt.

[9] *Tabletele de la Tell Amarna,* C.R. Conder. La prinții celor mai mari cinci oraşe ale filistenilor, Gaza, Askalon, Ashdod, Gath şi Ekron, se face referire în Biblia ebraică prin termenul *seren,* un cuvânt filistean cu aceeaşi rădăcină ca şi *sar* (*Lumea Vechiului Testament,* Cyrus H. Gordon). Cezar este un alt titlu având aceeaşi sursă.

cu care el a avut un fiu, Ismael, urmat de alți şase fii de la o a doua soție, Chetura. Cu promisiunea unui fiu pentru Sara, Avraam a considerat că a venit timpul să ceară o favoare în numele primului său născut, Ismael, şi a spus: „Să trăiască Ismael înaintea Ta!”

Dumnezeu i-a răspuns: „Cu adevărat, soția ta Sara îți va naşte un fiu; şi-i vei pune numele Isaac. Eu voi încheia legământul Meu cu el, ca un legământ veşnic pentru sămânța lui după el. Dar şi cu privire la Ismael te-am ascultat. Iată, îl voi binecuvânta, îl voi face să crească şi îl voi înmulți nespus de mult; doisprezece prinți i se vor naşte şi voi face din el un neam mare. Dar legământul Meu îl voi încheia cu Isaac, pe care ți-l va naşte Sara la anul, pe vremea aceasta.” Acest pasaj demonstrează că Isaac urma să fie considerat adevăratul urmaş al lui Avraam. Prin el, urma să se împlinească gloria tribului evreu şi urma să se nască Israel, din sămânța lui urmau să fie regii care să conducă teritoriul dintre Nil şi Eufrat.

Întrebarea critică, în jurul căreia se învârte totul, este următoarea:

Cine a fost tatăl lui Isaac? De vreme ce Sara era căsătorită atât cu Avraam, cât şi cu Faraon, copilul ar fi putut să fie al oricăruia dintre ei. Totuşi, dacă el era fiul lui Avraam, este imposibil să atribuim orice înțeles logic sau istoric povestirii despre Iosif şi familia sa din Vechiul Testament: dar, dacă Iosif era fiul faraonului, deci un prinț

egiptean, atunci toate încep să aibă un sens.

În acest context, este interesant că Talmudul, comentariile şi interpretările evreieşti sugerează că, atunci când s-a născut, Isaac nu arăta ca Avraam: „În ziua când Avraam l-a înțărcat pe fiul său Isaac, el a dat un mare banchet, dar toți oamenii îl luau în derâdere, spunând: „I-ai văzut pe bătrânul acela şi pe femeia care au luat de pe stradă un copil găsit, şi acum pretind că este copilul lor! Şi mai mult decât atât, ei dau un mare banchet pentru a întări ceea ce spun." Relatarea atinge un punct miraculos, dubiile cu privire la întrebarea dacă Isaac era fiul lui Avraam având ca rezultat că „imediat, trăsăturile feței lui Isaac s-au schimbat în mod vizibil şi au devenit asemenea celor ale lui Avraam şi, ca urmare, toți au strigat cu mirare: Avraam este tatăl lui Isaac".[10]

După naşterea lui Isaac, există un episod curios, în care Avraam construieşte un altar, îl pune pe acesta pe Isaac, legat, şi este pe cale să îl ucidă ca sacrificiu lui Dumnezeu, când o voce strigă din ceruri: „Să nu pui mâna pe băiat şi să nu-i faci nimic." În afară de faptul că în acea perioadă nu se obişnuia să se facă astfel de sacrificii umane, povestea este chiar mai greu de crezut dacă Isaac ar fi fost într-adevăr fiul lui Avraam, iar relatarea este cu o nuanță mai adevărată în Haggadah, partea care conține legende ale Talmudului, unde

---

[10] *Talmudul Babilonian,* tradus de Rabbi Dr I. Epstein.

se spune că vestea despre intențiile lui Avraam au cauzat moartea Sarei.

Conform Talmudului, un om bătrân s-a apropiat de Sara lângă cortul ei şi i-a vorbit: „Să ştii că Avraam l-a oferit pe fiul tău, Isaac, ca şi jertfa lui Dumnezeu. Şi, în ciuda zbaterii şi a strigătelor lui, fiul tău a fost făcut ucis de cuțit." Îndurerata Sara a pornit să-i caute pe Avraam şi pe Isaac, dar nu a reuşit să-i găsească. Povestirea se sfârşeşte astfel: „întorcându-se la corturile sale, ea l-a întâlnit pe acelaşi bătrân care îi vorbise înainte, şi astfel i-a spus el: „Cu adevărat că ți-am spus lucruri neadevărate înainte, căci Isaac, fiul tău, trăieşte." Inima Sarei a fost mai puternică în durere decât în bucurie... căci ea a murit şi s-a alăturat poporului ei."[11] (vezi Cartea a Doua, Capitolul Întâi).

Problema originii lui Iosif şi a sacrificiului cu care a fost amenințat el şi întreaga sa familie, pare să fi avut un ecou important într-o discuție care a avut loc cu multe secole mai târziu între Iisus şi iudei. Iată cum ne este prezentat acest episod în Evanghelia după Ioan (8:31–44):

„Iisus a zis iudeilor care crezuseră în El: „Dacă rămâneți în cuvântul Meu, sunteți în adevăr ucenicii Mei, veți cunoaşte adevărul şi adevărul vă va face liberi." Ei I-au răspuns: „Noi suntem sămânța lui Avraam şi n-am fost niciodată robii

---

[11] *Selecții din Talmud,* tradus din original de H. Polano.

nimănui, cum zici Tu că vom fi liberi?" „Adevărat vă spun" le-a răspuns Iisus „că oricine trăieşte în păcat este rob al păcatului. Şi robul nu rămâne pentru totdeauna în casă; fiul rămâne pentru totdeauna. Deci, dacă Fiul vă face liberi, veți fi cu adevărat liberi. Ştiu că sunteți sămânța lui Avraam, dar căutați să mă omorâți, pentru că nu pătrunde în voi cuvântul Meu. Eu spun ce am văzut la Tatăl Meu şi voi faceți ce ați auzit de la tatăl vostru." Ei au răspuns şi I-au zis: „Tatăl nostru este Avraam."

Iisus le-a zis: „Dacă ați fi copii ai lui Avraam, ați face faptele lui Avraam. Dar acum căutați să mă omorâți pe Mine, Om care v-am spus adevărul pe care l-am auzit de la Dumnezeu: aşa ceva Avraam n-a făcut. Voi faceți faptele tatălui vostru."

Ei i-au zis: „Noi nu suntem născuți din desfrânare; avem un singur Tată: pe Dumnezeu." Iisus le-a zis: „Dacă ar fi Dumnezeu Tatăl vostru, M-ați iubi, căci Eu am ieşit şi vin de la Dumnezeu; n-am venit de la Mine Însumi, ci El M-a trimis. Pentru ce nu înțelegeți vorbirea Mea? Pentru că nu puteți asculta cuvântul Meu. Voi aveți drept tată pe diavolul şi vreți să împliniți poftele tatălui vostru. El de la început a fost ucigaş şi n-a stat în adevăr, pentru că în el nu este adevăr..." Aici, în loc să vorbească de Israel ca tatăl lor, iudeii îl numesc pe Avraam tatăl lor, pentru că acesta era subiectul în discuție. Este evident că iudeii au acceptat în demonstrația lor că fizic, ei nu erau

descendenții lui Avraam. În loc de aceasta, ei sunt copiii spirituali ai lui Dumnezeu. Se pare că Iisus se întreabă de ce, de vreme ce Avraam nu l-a ucis pe Isaac, iudeii vor să îl ucidă atunci când le spune că este fiul lui Dumnezeu. Această confruntare între Iisus şi iudei pare să fi fost greşit interpretată ca anti-semită de unii exegeți ai Bibliei. De fapt, Iisus le spune că, dacă refuză să se comporte ca şi Avraam, ei vor fi urmaşii diavolului ucigaş.

Când Isaac a ajuns la maturitate, el şi-a luat şi el, la rândul lui, o soție, pe Rebeca. Asemenea Sarei înaintea ei, ea era frumoasă, dar stearpă totuşi[12]. Isaac s-a rugat lui Dumnezeu pentru ea şi ea a rămas însărcinată cu gemeni, doi băieți. Primul care s-a născut a fost Esau, al doilea Iacov (*Y'qwb* înseamnă „cel care urmează"). Cel mai interesant aspect al vieții lor timpurii este vinderea de către Esau a dreptului său de prim născut. Binecuvântarea specială a fiului cel mai în vârstă este o temă care se repetă în multe povestiri biblice, dar acesta este unicul caz când este menționat acest drept al primului născut. La ce îl

---

[12] Femei sterpe care mai târziu reuşesc să aibă copii sunt o trăsătură recurentă a povestirii despre Avraam, dar apar şi în alte părți în Vechiul Testament. Acesta poate să fie doar un mod scriptural extravagant de a spune că, într-o perioadă când se obişnuia căsătoria de timpuriu, o fată era luată de soție cu mult timp înainte de a ajunge la o vârstă când putea să aibă copii. Se crede că Tiye, de exemplu, avea doar 8 ani când Amenhotep al III-lea a făcut-o Marea Sa Soție Regală, iar profetul Mahomed s-a căsătorit cu o fată de 9 ani, în vreme ce el însuşi avea 50 de ani.

îndreptățea acest drept pe cel care îl purta? Singura explicație logică ar fi moştenirea proprietății sau titlului. Ştim din povestirea din Geneză că Iacov nu a primit nimic din proprietățile tatălui său după moartea acestuia: prin urmare, singura alternativă viabilă este că dreptul de prim născut care a trecut de la Esau, geamănul născut primul, la Iacov, al doilea dintre cei doi, era titlul de prinț care aparținea tatălui lor.

O astfel de vânzare sau transfer al dreptului de prim născut este posibil numai într-o societate care nu consideră statutul de primogenitură ca unicul criteriu în determinarea moştenirii, iar tabletele de la Nuzi demonstrează că, în timpurile biblice, erau luate în considerare alte criterii. Nuzi era oraşul antic din nord-estul Irakului, unde, în prezent, se află Yoghlan Tepe, în

Asia de Vest în perioada Amarna

apropiere de zona sudică a Kurdistanului şi aproximativ la 8 km sud-vest de Arrapkha (Kirkuk de astăzi). Săpăturile arheologice au început la Nuzi, în 1925, şi au continuat timp de şase ani sub auspiciile comune ale Şcolii Americane pentru Cercetare Orientală, Universitatea Harvard şi Muzeul Universității din Pennsylvania. Au fost descoperite mai mult de 4000 de tablete, documente scrise din arhivele publice şi unele arhive personale şi, în prezent, acestea se găsesc la Institutul Oriental de la Universitatea din Chicago şi Muzeul Semitic de la Harvard. Unul dintre aceste documente se referă la un om care şi-a transferat drepturile fratelui său pentru trei oi.

În trecere, merită menționat că tabletele de la Nuzi demonstrează şi faptul că Avraam probabil nu mințea atunci când a prezentat-o pe Sarai ca sora sa la sosirea în Egipt. Relația soție-soră era foarte rară în afara Egiptului în perioada antică, dar documentele de la Nuzi arată că în societatea Hurrian, din care făcea parte atât Nuzi cât şi Haran, exista un statut judiciar de soție-soră, prin care o femeie, pe lângă că devenea soția unui bărbat, era adoptată de acesta ca şi soră. În astfel de cazuri erau redactate două documente, unul pentru căsătorie şi altul pentru statutul de soră, iar femeii în cauză i se acordau anumite drepturi, adică un statut social mai înalt şi privilegii mai

mari decât soțiilor obișnuite.[13]

Dar să ne întoarcem la povestirea despre descendenții lui Avraam…

După cum am sugerat mai devreme, prețul pe care l-a acceptat Esau pentru dreptul de prim născut – o ciorbă – se poate cel mai bine interpreta ca un indiciu că el nu punea mare preț pe acest drept. Probabil nu era nici pentru el, nici pentru Iacov uşor de crezut promisiunea făcută lui Avraam şi Sarei că, deşi duceau o viață nomadă simplă împreună cu turmele lor, urmaşii lor vor stăpâni peste un vast teritoriu. Totuşi, conform Vechiului Testament, se pare că dintre cei doi, Iacov avea mai multă credință în îndeplinirea acestei promisiuni cândva în viitor. Ştim din Geneză că cei doi frați aveau caractere total diferite. Esau era „un vânător îndemânatic, un om al câmpului": în contrast, Iacov, ca şi fiul său, Iosif, care urma să i se nască mai târziu, pare să fi fost mai mult tipul omului visător, „un om liniştit, locuind în corturi".

Din nou, Talmudul oferă confirmarea acestor fapte: „Apoi Isaac a murit, iar Esau şi Iacov au plâns împreună moartea tatălui lor. I-au purtat trupul până la peştera Machpelah, care se află în Hebron, şi toți regii din Canaan i-au urmat împreună cu toți cei care îl jeleau în cortegiul funerar al lui Isaac… Isaac a lăsat moştenire vitele

---

13 *Encyclopaedia Judaica.*

şi toate posesiunile sale celor doi fii ai săi. Esau i-a spus apoi lui Iacov: „Iată, ceea ce tatăl nostru ne-a lăsat moştenire trebuie să Împărțim în două părți, apoi îmi voi alege partea mea." Iacov a împărțit toate posesiunile tatălui lor în două părți, în prezența lui Esau şi a fiilor lui, iar apoi s-a adresat fratelui său spunându-i: „... Iată, Dumnezeul Cerului şi al Pământului le-a vorbit strămoşilor noştri, Avraam şi Isaac, spunând, „Voi da pământul acesta neamului tău, să îl stăpânească în veci". Tot ce ne-a lăsat tatăl nostru este acum în fața ta; dacă doreşti țara promisă, pământul, ia-l, iar atunci această avere va fi a mea; sau dacă vrei cele două părți, să fie aşa cum vrei tu, iar pământul... va fi partea care îmi revine mie şi alor mei."

Înainte ca Esau să răspundă şi să aleagă, el l-a căutat pe Nebaioth, fiul lui Ismael, care se afla în țara aceea, şi i-a cerut sfatul cu privire la ce să aleagă. Nebaioth i-a răspuns, „Iată, canaaniții trăiesc acum pe acest pământ al păcii şi siguranței; acum este al lor; lasă-l pe Iacov să creadă că într-o zi îl va moşteni; ia tu cele două părți, averea tatălui tău." Esau i-a urmat sfatul, şi luând averea i-a lăsat lui Iacov partea sa din pământ... de la râul din Egipt până la marele râu, râul Eufrat..."[14]

Pierderea dreptului său de prim născut, urmată

---

[14] *Selecțiuni din Talmud,* traducere de H. Polano.

de conflictul pentru binecuvântarea dată de tatăl lor, au rămas în sufletul lui Esau, care în cele din urmă a amenințat că îl ucide pe Iacov. Când mama lor a auzit de această amenințare, a trimis după Iacov şi i-a spus: „Fratele tău Esau... plănuieşte să te omoare. Acum, fiul meu, ascultă glasul meu: scoală-te, fugi la fratele meu Laban, în Haran; şi rămâi la el câteva zile, până se va potoli mânia fratelui tău...”

Iacov i-a urmat sfatul şi s-a bucurat de o primire generoasă din partea unchiului său, atunci când a sosit în Haran. După ce a trecut cam o lună, Laban i-a spus: „Fiindcă eşti rudă cu mine, să-mi slujeşti oare degeaba? Spune-mi ce plată vrei?” În timpul scurt cât fusese la Haran, Iacov se îndrăgostise de verişoara sa, Rahela, frumoasa fiică mai mică a lui Laban, astfel încât el s-a învoit să lucreze şapte ani pentru Laban, în schimbul căsătoriei cu ea. Totuşi, la sfârşitul celor şapte ani, Laban i-a dat lui Iacov de nevastă pe fiica sa mai mare, Leea, spunând: „În locul acesta nu-i obicei să se dea cea mai tânără înaintea celei născute întâi. Împlineşte săptămâna cu aceasta şi-ți vom da şi pe cealaltă pentru slujba pe care o vei mai face la mine alți şapte ani.”

Iacov a acceptat oferta. După căsătorie, Rahela s-a dovedit de asemenea a fi stearpă, dar în timpul anilor care au urmat, Iacov a devenit tatăl a unsprezece copii, şase fii şi o fiică de la Leea, doi fii de la roaba Rahelei, Bilha, şi doi fii de la roaba

Leei, Zilpa. Până la urmă şi Rahela, prima lui iubire, i-a dăruit un fiu, al unsprezecelea. Acestuia i-au dat numele Iosif.

La scurt timp după aceasta, Iacov a decis să se întoarcă pe pământul său natal, Canaanul. Pe drum, el a avut o întâlnire misterioasă cu un străin, care s-a luptat cu el în tot timpul nopții, iar când lupta a luat sfârşit în zorii zilei, i-a spus: „Numele tău nu va mai fi Iacov, ci Israel; căci ai luptat cu Dumnezeu şi cu oamenii şi ai fost biruitor." Exista ceva mistic în acest pasaj, dar aspectul său semnificativ este schimbarea numelui lui Iacov în Israel. Termenul ebraic *el* este forma scurtă a termenului Elohim (Dumnezeu) iar *Ysra* sau *sar* indică un prinț sau un conducător. *Ysrael* înseamnă Elohim stăpâneşte (faraonul era privit de asemenea ca un zeu stăpânitor). Prin urmare, noul nume al lui Iacov îl leagă atât de regalitate cât şi de bunica lui, Sara – şi, de vreme ce schimbarea a avut loc imediat după naşterea lui Iosif, Iacov probabil a interpretat această întâmplare ca pe un semn că copilul nou-născut era moştenitorul său de drept.

Capitolul 4
Un Fiu Deosebit

Relatarea despre schimbarea numelui lui Iacov se află în capitolul 32 al Genezei; povestirea despre

Iosif începe cu cinci capitole mai târziu, când el are 17 ani, şi aceasta ocupă practic tot restul Genezei.

Ni se spune că Iacov îl iubea pe Iosif mai mult decât pe oricare dintre fiii săi şi a făcut pentru el o haină bogat ornamentată. Fraţii săi vitregi îl urau pe Iosif pentru acest favoritism şi l-au urât şi mai mult când acesta le-a povestit un vis pe care l-a avut. „Iată, noi eram la legatul snopilor în mijlocul câmpului; şi iată că snopul meu s-a ridicat şi a stat în picioare; şi iată, snopii voştri l-au înconjurat şi s-au aruncat cu faţa la pământ în faţa snopului meu", le-a explicat el.

„Doar n-ai să stăpâneşti tu peste noi!" au spus fraţii lui mâniaţi. Apoi, Iosif a avut un al doilea vis, pe care l-a relatat fraţilor şi tatălui lor: „Iată, am mai visat un vis! Soarele, luna şi unsprezece stele se plecau cu faţa la pământ înaintea mea." Aceasta a alimentat gelozia fraţilor săi, iar Iacov l-a mustrat pe Iosif, spunând: „Ce înseamnă visul acesta pe care l-ai visat? Nu cumva vom veni eu, mama ta şi fraţii tăi, să ne plecăm până la pământ înaintea ta?" Însă el nu a uitat ceea ce a spus Iosif.

Povestirile timpurii despre patriarhi au fost păstrate vii în memoria generaţiilor de evrei. Prin urmare, fraţii lui Iosif trebuie să fi fost conştienţi de faptul că tatăl lor, Iacov, a cumpărat dreptul de prim născut de la unchiul lor, Esau, şi chiar dacă ei nu credeau cu adevărat că odată unul dintre membrii familiei lor avea să stăpânească într-o zi teritoriul dintre Nil şi Eufrat, probabil că detestau

favoritismul tatălui lor față de Iosif, deoarece aceasta sugera trecerea dreptului de prim născut (de la unul dintre ei) la el.

Iosif era acasă cu tatăl său, într-o zi când frații erau plecați să-şi păzească oile lângă Sihem. Iacov i-a spus: „Du-te, te rog, şi vezi dacă frații tăi sunt sănătoşi şi dacă turma este bine; şi adu-mi veşti." Iosif a pornit la drum, dar ajuns la Sihem nu i-a găsit pe frații săi, nici turmele lor. Un străin i-a spus: „Au plecat de aici; căci i-am auzit spunând: „Hai să mergem la Dotan!" Iosif a pornit după ei, iar când aceştia l-au văzut de la distanță, apropiindu-se, şi-au spus: „Iată că vine făuritorul de visuri! Veniți acum, să-l omorâm şi să-l aruncăm în una din aceste gropi; vom spune că l-a sfâşiat o fiară sălbatică şi vom vedea ce vor deveni visele lui."

Ruben, cel mai în vârstă dintre frați, s-a împotrivit. „Să nu vărsați sânge." Când Iosif a ajuns la acel loc, ei l-au dezbrăcat de haina sa bogat ornamentată şi l-au aruncat într-o groapă, după care s-au aşezat să mănânce. Deznodământul acestei situații se pare că s-a decis mai târziu, când frații şi-au ridicat privirile şi au văzut o caravană de ismaeliți, cu cămile încărcate de mirodenii, balsam şi mir, care mergeau spre Egipt pentru negoț.

Iuda, cel de-al patrulea dintre frați, le-a spus celorlalți: „Ce vom câştiga să ucidem pe fratele nostru şi să-i ascundem sângele? Veniți mai bine

să-l vindem ismaeliților şi să nu punem mâna pe el, căci este fratele nostru, carnea noastră." Ceilalți frați, în afară de Ruben care nu era acolo în acel moment, au fost de acord. L-au scos pe Iosif afară din groapă şi l-au vândut negustorilor pentru 20 de sicli de argint.

„Ce să fac acum?" s-a întrebat Ruben când s-a întors şi a descoperit că Iosif lipsea. Frații ceilalți au rezolvat această situație. Au înjunghiat un țap şi au muiat haina lui Iosif în sângele animalului, înainte de a o duce lui Iacov, care a recunoscut-o. „Este haina fiului meu!" a spus el. „O fiară sălbatică l-a mâncat! Da, Iosif a fost făcut bucăți!" Iacov l-a plâns mult timp pe fiul favorit care, fără ştirea sa, era în drum spre Egipt, unde negustorii ismaeliți l-au vândut lui Potifar, unul dintre curtenii lui Faraon, comandant al gărzii.

Capitolul 38 al Genezei este dedicat unei relatări a căsătoriei lui Iuda şi a evenimentelor care au dus la formarea liniei mesianice a regelui David (neamul în care s-a născut Iisus), dar cu capitolul următor ne întoarcem cu Iosif în Egipt, unde, la început, totul a fost bine pentru el. Potifar a descoperit în el un slujitor credincios şi i-a dat în grijă tot ce stăpânea. Iosif însă nu era doar eficient, ci şi chipeş şi, după o vreme, nevasta lui Potifar a pus ochii pe el şi i-a spus: „Culcă-te cu mine!" Iosif a respins invitația. „Iată" i-a spus el „stăpânul meu nu-mi cere socoteală de nimic din casă şi mi-a dat pe mână tot ce are. Nu este nimeni

mai mare decât mine în casa aceasta şi el nu mi-a oprit nimic, afară de tine, pentru că eşti soția lui. Cum aş putea eu să fac un rău atât de mare şi să păcătuiesc împotriva lui Dumnezeu?”

Soția lui Potifar însă nu era pregătită să accepte un refuz. Ea a continuat să-l ispitească pe Iosif să se culce cu ea, dar el a continuat să refuze. În cele din urmă, a venit o zi când el a rămas singur în casă cu ea. Ea l-a ținut de haină şi l-a rugat din nou: „Culcă-te cu mine!” dar Iosif a refuzat din nou şi a fugit afară din casă, lăsându-şi haina în mâinile ei. Apoi a urmat ceea ce putem să presupunem că a fost nici primul, nici ultimul caz de comportament răzbunător din partea unei femei care nu este dorită.

Soția lui Potifar i-a spus celorlalți servitori ai ei că Iosif o atacase şi că, atunci când ea a strigat, el a fugit din casă. Ea a păstrat de asemenea haina lui şi i-a spus aceeaşi poveste şi soțului ei, când acesta a sosit acasă: „Robul acela evreu, pe care ni l-ai adus, a venit la mine ca să-şi bată joc de mine. Şi, cum am ridicat glasul şi am țipat, şi-a lăsat haina lângă mine şi a fugit afară.” Potifar, care a crezut-o, a fost bineînțeles revoltat şi l-a închis imediat pe Iosif în puşcăria unde erau ținuți toți prizonierii regelui.

Iosif s-a dovedit a fi un prizonier model, astfel încât în scurt timp el conducea „afacerile interne” ale închisorii, la fel cum înainte avusese în grijă totul în casa lui Potifar. Astfel, el l-a cunoscut pe

paharnicul şi brutarul împăratului, când aceştia l-au supărat pe rege şi au ajuns şi ei în aceeaşi temniță. După ce fuseseră închişi o vreme, fiecare a avut un vis neliniştitor. Amândoi păreau trişti când Iosif a venit la ei în dimineața următoare. „Pentru ce aveți o față aşa de posomorâtă azi?” i-a întrebat el.

„Am visat un vis şi nu este nimeni care să-l interpreteze” au spus ei.

Iosif le-a răspuns: „Interpretările sunt ale lui Dumnezeu. Istorisiți-mi dar visul vostru.”

Paharnicul a spus: „În visul meu, iată că înaintea mea era o viță. Vița aceasta avea trei mlădițe. Când a început să dea lăstari, i s-a deschis floarea şi ciorchinii au făcut struguri copți. Paharul lui Faraon era în mâna mea. Eu am luat strugurii, i-am stors în paharul lui Faraon şi am pus paharul în mâna lui Faraon.”

Iosif i-a răspuns: „Iată interpretarea lui. Cele trei mlădițe sunt trei zile. Peste trei zile, Faraon îți va înălța capul, te va pune iarăşi în locul tău şi vei pune iarăşi paharul în mâna lui Faraon, cum obişnuiai mai înainte, când erai paharnicul lui. Dar adu-ți aminte şi de mine când îți va merge bine şi arată, te rog, bunătate față de mine; spune despre mine lui Faraon şi scoate-mă din casa aceasta, căci am fost furat din țara evreilor şi chiar aici n-am făcut nimic ca să fiu aruncat în temniță.”

Apoi, mai-marele brutarilor a povestit visul său: „... Se făcea că port trei coşuri cu pâine albă pe

capul meu. În coşul de deasupra de tot erau tot felul de alimente coapte pentru Faraon; şi păsările mâncau din coşul care era deasupra de tot, pe capul meu."

Interpretarea făcută de Iosif acestui al doilea vis nu a mai fost atât de încurajatoare. „Iată-i interpretarea" a spus Iosif. „Cele trei coşuri sunt trei zile. Peste trei zile, Faraon îți va lua capul, te va spânzura de un lemn şi carnea ți-o vor mânca păsările."

În cea de-a treia zi era ziua de naştere a lui Faraon şi, aşa cum prezisese Iosif, ca parte a festivității el l-a repus pe paharnic în funcția pe care o ocupase înainte, dar, tot aşa cum a prezis Iosif, mai-marele brutarilor a fost executat. Dar, ca un banal act de ingratitudine, paharnicul uită să-i vorbească lui Faraon de Iosif. Nu s-a gândit la el până când, cu doi ani mai târziu, Faraonul a avut la rândul lui două vise misterioase, pe care niciunul dintre vrăjitorii sau înțelepții Egiptului nu l-au putut interpreta. Aceste circumstanțe amintindu-i de încurcătura în care fusese el însuşi, paharnicul, i-a spus lui Faraon: „Faraon se mâniase pe slujitorii lui; şi ne pusese sub pază, în casa comandantului gărzii, pe mine şi pe mai-marele brutarilor. Amândoi am visat câte un vis în aceeaşi noapte; şi anume, fiecare… a primit câte o interpretare deosebită. Era acolo cu noi un tânăr evreu, servitor al comandantului gărzii. I-am istorisit visele noastre şi el ni le-a interpretat; el a

interpretat fiecăruia potrivit visului lui. Lucrurile s-au întâmplat întocmai după interpretarea pe care ne-o dăduse el…”

Faraon a trimis imediat după Iosif care, după ce s-a ras şi şi-a schimbat hainele, s-a prezentat la Faraon. Faraon i-a explicat: „Am visat un vis şi nu este nimeni care să-l interpreteze şi am aflat că tu interpretezi un vis, îndată după ce l-ai auzit.”

„Nu eu! Dumnezeu este Acela care va da un răspuns bun lui Faraon!” a răspuns Iosif.

„În visul meu, iată că stăteam pe malul râului. Şi deodată, şapte vaci grase la trup şi frumoase s-au suit din râu şi au început să pască printre trestii. După ele, iată, s-au suit alte şapte vaci, slabe, foarte urâte şi sfrijite: n-am mai văzut altele aşa de urâte în toată țara Egiptului. Vacile cele sfrijite şi slabe au mâncat pe cele şapte vaci dintâi, care erau grase. Ele au intrat în pântecele lor, fără să se poată cunoaşte că intraseră în pântecele lor; şi înfățişarea lor era tot aşa de urâtă ca mai înainte. Şi m-am deşteptat. Şi am văzut în visul meu şi iată şapte spice pline şi frumoase creşteau pe acelaşi pai. Şi iată, după ele au răsărit şapte spice goale, subțiri, arse de vântul de răsărit. Spicele subțiri au înghițit pe cele şapte frumoase. Am spus aceste lucruri magilor, dar nimeni nu mi le-a putut explica.”

„Visele lui Faraon înseamnă un singur lucru” i-a spus Iosif lui Faraon. „Dumnezeu a arătat mai dinainte lui Faraon ce are să facă. Cele şapte vaci

frumoase înseamnă şapte ani; şi cele şapte spice frumoase înseamnă şapte ani. Cele şapte vaci sfrijite şi urâte care se suiau după cele dintâi înseamnă şapte ani; şi cele şapte spice goale, arse de vântul de răsărit, vor fi şapte ani de foamete… Iată, vin şapte ani de mare belşug în toată țara Egiptului. După ei vor veni şapte ani de foamete, aşa că se va uita tot belşugul acesta în țara Egiptului şi foametea va topi țara… Acum, Faraon să aleagă un om priceput şi înțelept şi să-l pună peste țara Egiptului. Faraon să pună supraveghetori peste țară, ca să ridice o cincime din roadele Egiptului în timpul celor şapte ani de belşug. Să se strângă toate alimentele din aceşti ani buni care vor veni; să se facă, sub autoritatea lui Faraon, grămezi de grâu, rezerve în cetăți şi să le păzească."

Faraonului şi curtenilor acesta li s-a părut un plan rezonabil, astfel încât i-a spus lui Iosif: „Fiindcă Dumnezeu ți-a făcut cunoscut toate aceste lucruri, nu este nimeni care să fie atât de priceput şi atât de înțelept ca tine. Te pun peste casa mea, şi tot poporul meu se va lăsa condus potrivit cu poruncile tale. Numai scaunul meu de domnie mă va ridica mai presus de tine."

Faraonul şi-a luat inelul din deget şi l-a pus pe degetul lui Iosif. L-a îmbrăcat în haine de in subțire, i-a pus un lanț de aur la gât şi l-a pus în carul care venea după al lui. Oamenii strigau în fața lui: „În genunchi!" În plus, regele i-a pus lui

Iosif un nume egiptean, Zaphnatpa-a-neah, şi i-a dat şi o soție egipteană, Asnat, fiica lui Potiphera, preotul lui On (oraşul Heliopolis), centrul din Egiptul de Jos al cultului zeului-soare Ra.

Iosif avea treizeci de ani când a intrat în serviciul faraonului şi în timpul celor şapte ani prosperi a călătorit prin tot Egiptul, adunând grâu pentru cei şapte ani de foamete care aveau să urmeze. El a devenit de asemenea tatăl a doi fii, Manase şi Efraim. Au venit apoi anii în care fusese prezisă foametea, care a afectat multe țări, inclusiv Canaanul, unde Iacov le-a spus fiilor săi: „Iată, am aflat că este grâu în Egipt; coborâți-vă şi cumpărați-ne grâu de acolo, ca să trăim şi să nu murim." Frații au pornit, lăsându-l în urmă doar pe Beniamin, al doilea fiu care i se născuse Rahelei după Iosif. Iosif şi-a recunoscut frații imediat ce i-a văzut, dar şi-a ascuns identitatea şi le-a vorbit aspru prin intermediul unui translator. „De unde veniți?" i-a întrebat el. „Din țara Canaan, ca să cumpărăm alimente," au răspuns ei.

„Voi sunteți spioni" le-a spus Iosif. „Ați venit să vedeți locurile slabe ale țării."

Frații au negat aceste acuzații şi au încercat să explice: „Noi, robii tăi, eram doisprezece frați, fii ai aceluiaşi om, din țara Canaan; şi iată, cel mai tânăr este azi cu tatăl nostru, iar unul nu mai este."

Deşi ştia că ei spun adevărul, cu excepția faptului că el însuşi era viu, Iosif i-a ținut pe frații

săi sub pază timp de trei zile. A treia zi, Iosif le-a spus: „Dacă sunteți cinstiți, să rămână unul din frații voştri legat în închisoare, iar voi plecați, duceți grâu, din cauza foamei din casele voastre; şi aduceți-mi pe fratele vostru cel tânăr, pentru ca vorbele voastre să fie verificate şi să nu muriți. Dacă fratele vostru nu vine aici, aşa cum Faraon trăieşte, nu veți pleca din acest loc." Simeon a fost fratele ales să rămână. Iosif a pus să fie umpluți sacii celorlalți cu grâu, dar a refuzat să-i lase să plătească şi, fără ştirea lor, le-a pus argintul în saci. Le-a dat de asemenea provizii pentru călătorie, astfel încât ei au pornit spre Canaan cu poverile încărcate pe măgari. Când au ajuns acasă şi tatăl lor, Iacov, a ascultat istorisirea aventurilor lor, la început a fost împotriva ideii de a-i lăsa să se întoarcă în Egipt cu Beniamin, care luase în mod evident locul lui Iosif ca şi fiu favorit. „Fiul meu nu se poate coborî împreună cu voi; căci fratele lui a murit şi a rămas numai el; dacă i s-ar întâmpla vreo nenorocire în călătoria pe care o faceți, cu durere îmi veți coborî perii mei cei albi în Locuința Morților."

Însă foametea continua şi, când tot grâul fusese folosit, Iacov s-a răzgândit. „Fiindcă trebuie, faceți aşa! Luați-vă în saci din ce este mai renumit în țară, ca să duceți omului aceluia un dar: puțin balsam şi puțină miere, mirodenii, mir, fistic şi migdale. Luați cu voi alți bani în mâna voastră; şi banii pe care vi-i puseseră la gura sacilor, duceți-i

în mâna voastră: poate că a fost o greşeală. Luaţi şi pe fratele vostru, sculaţi-vă şi mergeţi din nou la omul acela! Şi Dumnezeu cel Atotputernic să vă dea îndurare înaintea omului aceluia şi să lase să se întoarcă cu voi celălalt frate al vostru (Simeon) şi Beniamin!" Când fraţii au sosit pentru a doua oară în Egipt şi Iosif l-a văzut pe Beniamin cu ei, i-a spus administratorului casei sale: „Adă pe oamenii aceştia în casă, taie vite şi găteşte; căci oamenii aceştia au să mănânce cu mine la prânz." În casă, fraţilor li s-a dat apă să se spele pe picioare şi nutreţ pentru măgari, iar ei au început să pregătească darurile, aşteptând să apară Iosif. O dată ce darurile au fost date lui Iosif, acesta a întrebat: „Bătrânul vostru tată de care aţi vorbit este sănătos? Mai trăieşte?"

Ei au răspuns: „Slujitorul tău, tatăl nostru, este sănătos; mai trăieşte."

Întorcându-se spre Beniamin, Iosif a întrebat: „Acesta este fratele vostru cel tânăr, despre care mi-aţi vorbit?" Şi a spus: „Dumnezeu să aibă milă de tine, fiul meu!" Mişcat la vederea fiului mamei sale, pe care nu o văzuse de atâţia ani, Iosif a ieşit în grabă şi s-a retras în camera sa pentru a plânge. Mai târziu, după ce şi-a spălat faţa, a ieşit şi, stăpânindu-se, a spus: „Serviţi pâine." în ceea ce priveşte aranjarea la masă, aceasta nu poate fi considerată una veselă. Iosif a mâncat singur, iar egiptenii care erau de faţă au mâncat separat, „căci egiptenii nu puteau să mănânce pâine cu

evreii, fiindcă lucrul acesta este pentru egipteni o urâciune.”

Până când fraţii au fost gata de plecare, Iosif crease un plan menit să facă în aşa fel încât Beniamin să trebuiască să rămână în Egipt. El i-a spus administratorului său: „Umple cu hrană sacii oamenilor acestora, cât vor putea să ducă, şi pune banii fiecăruia la gura sacului său. Să pui şi paharul meu de argint la gura sacului celui mai tânăr.” Abia porniseră fraţii spre Canaan, când Iosif l-a trimis pe un om al său să-i urmărească, înarmat cu acuzaţia că unul dintre ei furase un pahar de argint. Fraţii au negat furtul, dar, când paharul a fost descoperit în sacul lui Beniamin, ei s-au întors în oraş să se înfăţişeze din nou la Iosif. „Ce să mai spunem domnului meu?” a întrebat disperat Iuda. „Cum să ne mai îndreptăţim? Iată-ne robi ai domnului nostru: noi şi acela la care s-a găsit paharul.”

Iosif a răspuns că nu avea să fie atât de aspru: „Omul la care s-a găsit paharul va fi robul meu; dar voi, suiţi-vă înapoi în pace la tatăl vostru.”

Iuda a încercat să-l convingă să se răzgândească, explicând: „Tatăl meu ne-a zis: „Voi ştiţi că soţia mea mi-a născut doi fii. Unul a plecat de la mine şi am zis: a fost sfâşiat, negreşit, în bucăţi şi nu l-am mai văzut până astăzi. Şi dacă-mi luaţi şi pe acesta şi i se va întâmpla vreo nenorocire, cu durere îmi veţi coborî perii mei albi în Locuinţa Morţilor.”... Îngăduie, dar, te rog,

robului tău, să rămână în locul băiatului, iar băiatul să se suie înapoi cu frații săi."

Iosif a fost atât de mişcat de acest act voluntar de sacrificiu de sine, încât a decis să-şi dezvăluie identitatea fraților săi. „Apropiați-vă de mine" le-a spus el, iar când ei s-au apropiat, Iosif a continuat: „Eu sunt fratele vostru Iosif, pe care l-ați vândut ca să ajungă în Egipt. Acum, nu vă întristați şi nu fiți mâhniți că m-ați vândut aici, căci ca să vă scap viața m-a trimis Dumnezeu înaintea voastră.

Aşa că nu voi m-ați trimis aici, ci Dumnezeu. El m-a făcut ca un tată al lui Faraon, domn peste toată casa lui şi guvernator al întregii țări a Egiptului. Grăbiți-vă de vă suiți la tatăl meu şi spuneți-i: „Aşa spune fiul tău Iosif: „Dumnezeu mi-a făcut domnitor peste tot Egiptul; coboară la mine şi nu întârzia. Vei locui în ținutul Gosen[15] şi vei fi lângă mine, tu, fiii tăi şi fiii fiilor tăi, oile tale şi boii tăi şi tot ce ai. Acolo te voi întreține, căci vor mai fi încă cinci ani de foamete…" Când Faraon a auzit că frații lui Iosif erau în Egipt, el i-a spus: „Spune fraților tăi: „Încărcați-vă animalele şi plecați în țara Canaanului; luați pe tatăl vostru şi familiile voastre şi veniți la mine. Eu vă voi da ce este mai bun în țara Egiptului." Ai poruncă să le spui: „Luați-vă din țara Egiptului care pentru pruncii voştri şi pentru soțiile voastre; aduceți pe tatăl vostru şi veniți."

---

[15] În delta de est.

Iacov (sau Israel, pentru a folosi numele nou care îi fusese dat cu atât de mult timp în urmă) a fost şocat când a auzit că Iosif, fiul pierdut cu mult timp în urmă, era viu, şi nu i-a venit să creadă până când nu a auzit toate detaliile şi nu a văzut carele trimise de Faraon. El şi-a adunat întreaga familie, în total vreo 70 de suflete, şi au pornit spre Egipt. Iosif a ieşit cu carul său în întâmpinarea lor şi, după o revedere emoționantă, Iacov i-a spus: „Acum pot să mor, fiindcă ți-am văzut fața şi tu tot mai trăieşti!”

Iosif şi-a dus familia în ținutul Gosen al lui Ramses şi i-a prezentat pe tatăl său şi pe cinci dintre frații săi lui Faraon, care i-a spus lui Iosif: „Dacă ştii printre ei oameni capabili, pune-i supraveghetori ai turmelor mele.” Familia a trăit acolo timp de 17 ani, după care Iacov, care simțea că i se apropie ziua morții, a trimis după Iosif şi i-a spus: „Te rog să nu mă îngropi în Egipt. Ci când voi fi culcat lângă părinții mei, să mă iei din Egipt şi să mă îngropi în mormântul lor.”

„Voi face după cum spui”, i-a promis Iosif.

„Jură-mi” i-a spus tatăl său; iar Iosif a jurat.

Ceva mai târziu, Iosif a aflat că tatăl său era bolnav şi a plecat să-l viziteze, însoțit de cei doi fii ai săi, Manase şi Efraim. Acolo a avut loc un alt incident curios. Cei doi fii s-au apropiat de bunicul lor pentru a primi binecuvântarea, Efraim, cel tânăr, stând în partea dreaptă, sub mâna stângă a lui Iacov, iar Manase, cel mai mare, în partea

stângă, pentru a sta sub mâna dreaptă a lui Iacov. Însă Iacov şi-a încrucişat mâinile şi şi-a pus dreapta pe capul lui Efraim. Iosif a fost nemulțumit de această deviere de la obicei şi a luat mâna dreaptă a tatălui său şi a mutat-o de pe capul lui Efraim pe cel al lui Manase, spunând: „Nu aşa tatăl meu, căci acela este cel întâi-născut; pune-ți mâna dreaptă pe capul lui." Iacov a refuzat însă, spunând: „Ştiu, fiul meu, ştiu; şi el va ajunge un popor şi el va fi mare; dar fratele lui cel mai mic va fi mai mare decât el şi sămânța lui va deveni o mulțime de popoare." Vechiul Testament nu oferă o explicație pentru acest ciudat schimb, însemnătatea cuvintelor lui Iacov, sau dacă această promisiune a fost sau nu îndeplinită.

Când, în cele din urmă, Iacov a murit, Iosif a dat ordine ca să fie îmbălsămat şi, după şaptezeci de zile de doliu, el a cerut permisiunea de a-l duce pe tatăl său înapoi în Canaan, pentru a-l înmormânta acolo. Faraon i-a dat permisiunea. O caravană impresionantă a pornit spre Canaan, cu toți adulții din familia lui Iosif şi cele ale fraților săi, toți demnitarii Egiptului, cu care şi călăreți. La întoarcerea în Egipt, frații lui Iosif s-au temut că, tatăl lor fiind mort, Iosif urma să se răzbune pentru că l-au vândut în sclavie. Ca o măsură de precauție, ei i-au trimis un mesaj, spunând: „Tatăl tău a dat porunca aceasta înainte de moarte, spunând: „Aşa să vorbiți lui Iosif: „Oh, iartă nelegiuirea fraților tăi şi păcatul lor, căci ți-au

făcut rău.” Iosif însă i-a asigurat: „Fiți fără teamă; sunt eu oare în locul lui Dumnezeu? Voi, negreşit, v-ați gândit să-mi faceți rău, dar Dumnezeu a schimbat răul în bine, ca să împlinească ceea ce se vede azi, să scape viața unui popor în mare număr. Şi acum fiți fără teamă, căci eu vă voi hrăni, pe voi şi pe copiii voştri.”

Imediat după aceasta urmează relatarea morții lui Iosif. Nu avem niciun indiciu referitor la cât timp a trecut de la moartea tatălui său, dar ni se spune că „a văzut pe copiii lui Efraim până la a treia generație; şi fiii lui Machir, fiul lui Manase s-au născut pe genunchii lui Iosif.” Înainte să moară, Iosif a prezis Exodul: „Dar Dumnezeu vă va cerceta şi vă va face să vă suiți din țara aceasta, în țara pe care a jurat-o lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacov.” Iosif i-a pus de asemenea pe fiii lui Israel să jure, spunând: „Dumnezeu vă va cerceta negreşit; să luați oasele mele de aici.”

Geneza se încheie cu moartea sa: „Şi Iosif a murit în vârstă de o sută zece ani. L-au îmbălsămat şi l-au pus într-un sicriu în Egipt.”

Pentru a face un sumar al opiniilor acceptate de exegeți, referitor la modul în care povestirea lui Iosif ne-a fost transmisă, a existat o narațiune originală, care a fost transpusă în scris aproximativ în secolul al IX-lea î.Hr. Şi se consideră că este versiunea Iuda-Israel (J). Aproximativ un secol mai târziu a apărut o altă povestire, considerată a fi versiunea Ruben-Iacov

(E). Povestirea despre Iosif din Geneză provine în principal din aceste două surse (vezi de asemenea Cartea a Doua, Capitolul 2). Totuşi, după întoarcerea din exilul babilonian, preoții care s-au ocupat de aceste surse au făcut din proprie inițiativă nişte adăugiri (P), care includeau vârsta lui Iosif la care acesta a intrat în serviciul lui Faraon (treizeci de ani), numărul tribului lui Israel care i s-a alăturat în Egipt, timpul cât au stat acolo şi cererea lui Iosif de a fi înmormântat în Canaan. A urmat apoi persoana care a redactat textul, care, puțin înaintea secolului al II-lea î.Hr. Şi-a luat sarcina de a întocmi o povestire din aceste trei surse şi care, mai mult decât atât, este răspunzător de secțiunea care cuprinde moartea lui Iosif şi cererea sa de a fi reînhumat în Canaan.

Capitolul 5
Iosif În Coran

Un alt descendent al lui Avraam – de la fiul său Ismael, născut de Agar, roaba egipteancă a Sarei – a fost acela care, la optsprezece secole după Exod a devenit mesagerul Islamului. Mohamed, care s-a născut la Mecca în anul 570 d.Hr., şi-a început misiunea când avea 40 de ani, predicând arabilor idolatri adevărata credință, Islamul, religia

monoteistă Hanif[16] a strămoşului său îndepărtat. Mohamed a încheiat predicarea Coranului, cartea sfântă a Islamului, la scurt timp înainte de moartea sa în anul 632. Coranul, despre care musulmanii cred că este cuvântul inspirat de Dumnezeu, a fost scris pentru prima dată pe frunze de curmal şi în piatră, dar a fost şi memorat de unii dintre discipolii lui Mohamed. Mai târziu, el a fost cules de Abu Bakr, primul calif (conducător civil şi religios) după moartea lui Mohamed. În cele din urmă, el a fost compilat într-o singură carte de Uthman, al treilea calif, aproximativ cu zece ani mai târziu.

Coranul acceptă povestirea biblică despre Creație şi, în mare, este în concordanță atât cu Vechiul cât şi cu Noul Testament, în ceea ce priveşte povestirile despre patriarhi şi profeți. Totuşi, deşi îl consideră pe singurul Dumnezeu, care s-a arătat lui Moise, ca şi Allah, Coranul consideră că Iisus este Mesia, creat de Spiritul Sfânt, dar nu este de acord că el ar fi Fiul lui Dumnezeu. Mai mult decât atât, deşi Coranul a izvorât din aceleaşi surse ca şi Biblia, în multe alte probleme nu este de acord cu aceasta. În general, povestirile din Coran sunt lipsite de multitudinea de detalii care se află în Biblie, mai ales cele

---

[16] Hanif este cuvântul islamic care desemnează o persoană care crede într-un singur Dumnezeu, dar nu este nici evreu, nici creştin, nici cineva care se închină unui idol.

referitoare la cifre, date, nume proprii şi locuri. Pe de altă parte, în anumite cazuri găsim mai multe informații despre personaje biblice, informații care nu pot fi găsite în Biblie. În ansamblu, povestirea lui Iosif din Coran se poate spune că atinge o notă mai mult spirituală, şi mai puțin istorică.

În Coran, Sura (Capitolul) XII este dedicată în întregime povestirii despre Yussuf (Iosif). Povestirea din Koran nu menționează numele nici unuia dintre frați, al căror număr este indicat doar de faptul că, în cel de-al doilea vis al lui Iosif, ca şi în Biblie, unsprezece stele se închină în fața lui:

Iată, a spus Iosif
Tatălui său: „O, tatăl meu!
Am văzut unsprezece stele
Şi soarele şi luna;
Le-am văzut închinându-se
În fața mea!”

Tatăl lui Iosif este menționat doar ca Iacov, iar fiii lui sunt descrişi ca fiind „ai casei lui Iacov.” Iacov nu este numit niciodată Israel, iar fiii lui nu sunt numiți *Bani Israel* (copiii lui Israel), expresie care este folosită în Coran întotdeauna pentru a-i desemna pe urmaşii lui Moise. Auzind despre visele lui Iosif, tatăl său îl avertizează:

„Nu povesti visul tău
Fraților tăi, ca ei

Să nu făurească un plan împotriva ta."

Însă este prea târziu. Disprețul fraților săi a fost stârnit de favoritismul pe care i l-a arătat tatăl său:

Ei au spus: „Cu adevărat, Iosif
Şi fratele său[17] sunt iubiți
Mai mult de tatăl nostru decât noi."

Frații plănuiesc să-l ucidă pe Iosif, dar din nou apare fratele bun care pledează împotriva unui asemenea act:

A spus unul dintre ei: „Nu-l Ucideți
Pe Iosif, ci dacă trebuie
Să faceți ceva, aruncați-l în fundul puțului."

Conform relatării din Coran, Iosif pare să fi fost încă un copil în acea perioadă, pentru că frații l-au convins pe Iacov să-l lase pe Iosif să iasă să „se joace" cu ei, promițând să-i poarte de grijă. Însă ei l-au aruncat într-o groapă, apoi l-au vândut unei caravane (ale cărei origini nu sunt identificate), păstrează haina lui Iosif cu sânge fals şi se întorc la tatăl lor cu o poveste similară celei din Biblie:

---

[17] Aceasta este probabil o referință la Beniamin, cel de-al doilea fiu, născut de prima dragoste a lui Iacov, Rahela.

Ei au spus: „O, tatăl nostru!
Ne-am întrecut între noi,
Şi l-am lăsat pe Iosif lângă lucrurile noastre:
Iar lupul l-a sfâşiat.”

Egipteanul care l-a cumpărat pe Iosif este identificat doar prin titlul de Al Aziz, care înseamnă prinț sau vizir, titlul care urma să-i fie dat lui Iosif însuşi ceva mai târziu. Textul indică faptul că, în casa stăpânului său, el a ajuns la maturitate şi, între timp, a acumulat învățătură. Relatarea încercării de a fi sedus, care urmează, cuprinde anumite detalii:

Dar ea, în a cărei casă
Era el, a căutat să-l ademenească
De la el însuşi; ea a închis Uşile, şi i-a spus:
„Acum vino, tu (dragul meu)!”
El a spus: „Să mă ferească Allah!
Cu adevărat (soțul tău) este
Stăpânul meu! El mi-a făcut
Şederea plăcută!
Cu adevărat, nu este bine
Pentru cei care fac răul!”

Iosif a încercat să scape, urmărit de soția stăpânului său, care i-a rupt de pe spate haina şi, deschizând uşa, Iosif l-a găsit pe stăpânul său stând în prag. Soția a spus pe dată:

„Care alta este pedeapsa (care se cuvine)
Aceluia care a făurit
Un plan ticălos împotriva
Soției tale, decât temnița
Sau o pedeapsă dureroasă?”
El (Iosif) a răspuns: „Ea a fost aceea
Care a încercat să mă ademenească –
De la mine însumi.” Şi cineva
Din casa ei a văzut (acestea)
Şi a fost martor, (zicând):
— „Dacă haina sa
Este ruptă în față, atunci
Ce spune ea e adevărat,
Iar el este un mincinos!

Dar dacă haina sa
Este ruptă la spate,
Atunci ea este mincinoasă,
Iar el spune adevărul!”

Văzând că haina lui Iosif este ruptă la spate, stăpânul i-a spus să ignore ceea ce tocmai se întâmplase şi i-a sugerat soției sale să-şi ceară iertare pentru greşeala ei, pentru că ea purta întreaga vină. Însă soția nu terminase încă cu Iosif. Când a auzit că femeile din oraş bârfeau despre încercarea ei de a-l seduce:

Ea a trimis după ele
Şi a pregătit un banchet

}n cinstea lor: i-a dat
Fiecăreia câte un cuțit;
Şi i-a spus (lui Iosif),
„Vino în fața lor.”
Când ele l-au văzut,
L-au lăudat într-adevăr,
Şi, (de mirare)
Şi-au tăiat mâinile; şi au spus
„Allah să ne țină! Acesta nu este
Un muritor! Acesta nu este altceva
Decât un nobil înger!”

Ea (soția) a spus: „În fața voastră
Este omul pentru care
Pe mine m-ați acuzat!”

În acelaşi timp, ea nu a lăsat niciun dubiu asupra faptului că eforturile ei de a-l seduce pe Iosif nu erau nici pe departe încheiate şi, deşi nu era nicio dovadă care să justifice acest act, până la urmă soțul ei l-a închis pe Iosif în temniță ca o măsură de precauție. Acolo, ca şi în povestirea din Vechiul Testament, el îi întâlneşte pe mai-marele paharnicilor şi pe mai-marele brutarilor şi le interpretează visele, cu aceleaşi consecințe, fericite pentru unul, cumplite pentru celălalt. Şi iarăşi, ca şi în Biblie, paharnicul uită să vorbească cu faraonul în favoarea lui Iosif.

Denumirea de „Faraon” nu apare de fapt în Sura XII: nu este dat nici numele vreunui conducător

egiptean. Singurul titlu de conducător menționat este cel de „rege”, care apare de trei ori. Regele are aceleaşi vise despre vacile frumoase şi cele slabe şi despre spicele pline şi cele goale, dar aceste vise au loc la „câțiva ani”, şi nu doi ani de la incidentul cu paharnicul şi brutarul, iar în Coran, regele nu îl cheamă la el pe Iosif, ci îşi trimite slujitorii ca să-i vorbească. Doar după ce Iosif dă interpretarea viselor este adus la palat şi chiar şi atunci, numai după ce a refuzat să fie eliberat din temniță până când nu a fost exonerat de vina falsă de seducție. Întrebată de rege, soția lui Al Aziz recunoaşte că ea a fost aceea care a căutat să-l seducă pe Iosif, dar adaugă:

„El e într-adevăr dintre aceia
Care sunt (întotdeauna) cinstiți (şi plini de virtute).”

Conform relatării din Coran, nu regele a fost acela care i-a încredințat lui Iosif o slujbă regală, ci Iosif însuşi a cerut-o:

(Iosif) a spus: „Puneți-mă
Peste depozitele
De pe acest pământ: eu
Voi avea grijă de ele,
Ca şi unul care
Ştie ce importante sunt ele.”

Relatarea din Coran nu menționează dacă lui Iosif i s-a dat un nume şi o soție egipteană, dar, ca şi în Vechiul Testament, frații lui sosesc să cumpere hrană şi după ce le-o dă, le spune:

„Aduceți-mi pe fratele
Pe care îl aveți, de la acelaşi tată
Ca şi voi înşivă (dar altă mamă):

Iar acum, dacă nu-l aduceți
La mine, nu veți mai primi
Nici o măsură (de grâu) de la mine,
Nici (măcar) nu veți veni
În apropierea mea."

Deşi Iosif i-a recunoscut pe frații săi, ei nu cunoşteau atunci identitatea sa. Ei s-au întors acasă la Iacov, cu vestea că nu li se va mai da posibilitatea de a mai cumpăra grâu în Egipt, dacă nu îl vor duce cu ei pe fratele lor mai tânăr. La început, Iacov nu a vrut să le permită acest lucru, amintindu-şi de ce se întâmplase în trecut. El a întrebat:

„Să vi-l încredințez oare
Cu alt rezultat
Decât acela când v-am dat în grijă
Pe fratele vostru cu mult timp în urmă?"

Totuşi, în cele din urmă, el a fost de acord să-l

lase pe cel mai tânăr să-i însoțească înapoi în Egipt, cu condiția să facă „un jurământ solemn în fața mea, în numele lui Allah, că mi-l vor aduce cu siguranță înapoi decât dacă voi înşivă sunteți închişi (şi lipsiți de putere).” De asemenea, Iacov le-a mai dat câteva sfaturi despre cum să între într-un oraş egiptean, atunci când ajungeau din nou acolo: „Nu intrați toți pe aceeaşi poartă: intrați prin porți diferite.”

Când frații au ajuns în Egipt pentru a doua oară, Iosif l-a invitat pe cel mai tânăr dintre ei să stea cu el şi i-a dezvăluit, însă numai lui, nu şi celorlalți, că sunt frați buni, născuți din aceeaşi mamă şi acelaşi tată. Coranul conține o relatare similară a şiretlicului cu paharul „furat”, pentru a-l ține pe fratele mai tânăr în Egipt. Totuşi, în povestirea din Coran, fratele cel mai în vârstă, al cărui nume nu ni se spune, este acela care rămâne de asemenea în Egipt, în vreme ce restul se înapoiază pentru a-i da vestea proastă lui Iacov.

Iacov, care niciodată nu a crezut cu adevărat că Iosif a murit în acea zi de demult, când frații săi l-au dus cu ei la joacă, îi trimite înapoi în Egipt pentru a treia oară, cu această ocazie pentru a-l căuta pe Iosif. De această dată ei îl recunosc pe Iosif, care recunoaşte acest lucru şi le spune să-l aducă şi pe tatăl şi toate rudele lor şi să vină în Egipt pentru a trăi acolo:

Apoi, când au intrat

La Iosif,
El le-a dat o casă
Pentru el şi părinții lui,
Şi le-a spus: „Intrați
}n Egipt (cu toții) în siguranță
Dacă aceasta e voia lui Allah.”
Şi el i-a ridicat pe părinții lui[18]
Pe tronul înalt,
Iar ei s-au închinat
(Cu toții) în fața lui. El a spus:
„O, tatăl meu! Aceasta este
Împlinirea visului meu!
Allah a făcut să se
Adeverească. El a fost într-adevăr
Bun cu mine când
M-a scos din temniță
Şi v-a adus (pe toți aici)
Afară din deşert,
(Chiar şi) după ce Satan a semănat
Duşmănie între mine şi frații mei.”

Povestirea lui Iosif din Coran nu are rolul de a servi, ca şi cea din Biblie, drept o legătură între povestirile despre patriarhi şi cele despre Exod. Relatările despre naşterea lui Moise, Asuprirea şi Exodul sunt răspândite în diferite Sura şi nu au o

[18] Acest vers (100) din Coran indică faptul că mama lui Josif încă mai trăia, pe vremea când tribul Israelului a plecat să locuiască în Egipt. Unii cercetători ai Bibliei sunt de aceeaşi părere (*Un studiu al povestirii biblice a lui Iosif,* Donald B. Redford).

legătură directă cu povestirea despre Iosif. Există anumite diferențe între cele două narațiuni, dintre care pe unele le-am amintit deja. Există şi altele. De exemplu, Coranul sugerează că fraţii lui Iosif au făcut călătoria spre şi din Egipt pe cămile, şi nu pe măgari, iar povestirea din Coran se opreşte practic în momentul în care Iosif îi vorbeşte tatălui despre împlinirea visului său. Nu se menționează aşezarea urmaşilor lui Iacov în Egipt, reformele agrare pe care le-a realizat Iosif şi care sunt descrise mai pe larg în Geneză, sau moartea lui Iacov şi a lui Iosif. Totuşi, în mare parte, cele două versiuni ale povestirii despre Iosif, provenind din surse diferite, dar ambele considerate ca inspirate de Dumnezeu, sunt identice. Relatarea din Coran cuprinde două mari părți – visul lui Iosif şi cum a devenit acesta realitate, care pare să corespundă sursei biblice (E); şi relația dintre Iosif şi soția stăpânului său, relatată mai amănunțit decât în Biblie, şi despre care se consideră în general că aparține sursei biblice (J). Nu s-a găsit nicio parte care să fie în concordanță fie cu sursa sacerdotală (P), fie cu adăugirile de mai târziu, care sunt considerate intervenția celui care a redactat Biblia mai târziu. Aceasta susține convingerea că povestirea originală despre Iosif era inclusă în primele două surse, (J) şi (E), înainte ca cel care a redactat-o să îi dea forma finală, adăugându-şi propria interpretare.

Capitolul 6
Perioada Lui Yuya

Din punctul de vedere al istoriei Egiptului, Iosif cel din Biblie este o figură neclară. Nu a fost găsit niciun document în care să apară numele lui Iosif sau al vreunui alt membru al familiei sale şi, până în prezent, nu există decât o singură descoperire a numelui de Israel. În contrast, ştim multe lucruri, din mormântul său şi din alte surse, despre Yuya – despre când a trăit, despre familia sa, despre funcțiile pe care le-a ocupat.

Eu cred că Tutmes al IV-lea (1413–1405 î.Hr.) a fost Faraonul care l-a numit pe Yuya în funcția de vizir. Tutmes al IV-lea pare să fi fost un corespondent egiptean al lui Iacov şi Iosif, un visător (vezi Capitolul 9). Ni se spune că odată, pe când era un tânăr prinț, a pornit la vânătoare în carul său pe lângă piramide. La amiază, când soarele era la zenit, el s-a aşezat să se odihnească în umbra Sfinxului şi a adormit. În acea perioadă, giganticul Sfinx era mai mult de jumătate îngropat, având doar capul vizibil deasupra nisipului. În somn, prințul a avut o viziune, în care i se adresa Harmakhis, zeul-soare cu care era identificat Sfinxul, şi care i-a spus: „Iată-mă, priveşte-mă, o, fiul meu Tutmes, căci eu, tatăl tău Harmakhis-Khopri-Tumu, îți dau suveranitatea peste cele Două Ținuturi, cel din Sud şi cel din Nord, şi tu vei purta coroana albă şi cea roşie a

tronului lui Sibu, conducătorul căruia este pământul în lung şi în lat. Ochiul scânteietor al stăpânului tuturor va face să plouă peste tine cu toate bogățiile Egiptului. (Vei primi) tribut greu de la toate țările străine şi o viață lungă, ca şi unul ales de Soare, căci fața mea este a ta, inima mea este a ta, tot aşa cum a ta este şi a mea. Iată, sunt acoperit de nisipul muntelui pe care stau, iar ție ți-am dat toate acestea, pentru ca tu să faci ce doreşte inima mea, căci ştiu că tu eşti fiul meu, apărătorul meu; vino aproape, eu sunt cu tine, eu sunt tatăl tău prea-iubit."[19] Prințul a luat această întâlnire drept un legământ între el şi zeu: el urma să moştenească regatul, dacă va îndepărta nisipul de pe Sfinx. Imediat după urcarea la tron, Tutmes al IV-lea s-a grăbit să-şi îndeplinească partea sa de legământ şi, pentru a păstra amintirea acestui fapt, a înregistrat detaliile pe o stelă care există şi astăzi, sprijinită de pieptul Sfinxului, între picioarele din față.

Yuya, care se căsătorise cu o femeie egipteană pe nume Tuya, care e posibil să fi avut sânge regal (vezi de asemenea Cartea a Doua, Capitolul 3), a continuat să-şi exercite funcția de vizir, atunci când Tutmes al IV-lea a murit şi a fost urmat la tron de fiul său, Amenhotep al III-lea (1405–1367 î.Hr.). Amenhotep al III-lea, care pe atunci avea doar doisprezece ani, a rupt tradiția egipteană,

---

[19] *Bătălia națiunilor,* Gaston Maspero.

căsătorindu-se întâi cu sora sa, Sitamun, şi apoi cu fiica lui Yuya, pe nume Tiye – despre care se crede că avea în jur de opt ani – şi făcând-o pe cea din urmă, şi nu pe Sitamun, Marea Sa Soție Regală (regină).

Cronologia Dinastiei A Optsprezecea[20]

	Cel mai frecvent	*Date aprox. î.Hr.*
Ahmosis	22	1575–1550
Amenhotep I	21	1550–1528
Tutmes I	4 sau 9	1528–1510
Tutmes al II-lea	18	1510–1490
Hatshepsut	20 sau 22	1490–1468
Tutmes al III-lea	54	1490–1436
Amenhotep al II-lea	23	1436–1413
Tutmes al IV-lea	8 sau 9	1413–1405
Amenhotep al III-lea	38 sau 39	1405–1367
Amenhotep al IV-lea (Akhnaton)	17	1367–1350
Semenkhkare	3	1350–1347
Tutankhamon	9	1347–1339
Aye	4	1339–1335
Horemheb	27 sau 28	1335–1308

Prima dată când am auzit de Yuya în timpurile moderne a fost o dată cu descoperirea în a doua jumătate a acestui secol a cinci scarabei comemorativi, făcuți la comanda lui Amenhotep al III-lea. Textele se refereau la: 1) Căsătoria regelui cu Tiye, 2) Vânătoarea de vite sălbatice, 3) Vânătoarea de lei pe parcursul a zece ani, 4)

---

[20] *Egiptul faraonilor,* Alan Gardiner.

Căsătoria lui cu prințesa Kirgipa[21], 5) Construirea unui lac de agrement pentru regina Tiye. Doar trei dintre cei cinci scarabei – cel care înregistrează vânătoarea de vite sălbatice (anul al doilea al domniei: 1404 sau 1403 î.Hr.), căsătoria cu prințesa Kirgipa (anul al zecelea al domniei: 1396 sau 1395) şi construirea lacului de agrement (anul al unsprezecelea al domniei: 1395 sau 1394) – sunt datați.

Numele lui Yuya, ca şi numele soției sale, a fost menționat pentru prima dată pe scarabeul de la căsătoria fiicei sale: „Trăiască… regele Amenhotep (al III-lea), căruia i se dă viață, (şi) Soția Marelui Rege, Tiye, care trăieşte. Numele tatălui ei este Yuya, numele mamei ei este Tuya. Ea este soția unui rege puternic, a cărui graniță de miazăzi este departe, la Karoy, iar la miazănoapte este departe, la Naharin.”[22] Deşi acest scarabeu nu este datat, Amenhotep al III-lea trebuie să fi fost deja căsătorit cu Tiye, al cărei nume apare din nou pe scarabeul cu vânătoarea de vite sălbatice, care datează din al doilea an al domniei sale şi poartă inscripția: „Al doilea an de domnie a maiestății regelui Amenhotep (al III-lea) căruia i s-a dat viață, şi a

---

[21] Prințesa era mitaniană, din partea superioară a Irakului de azi unde Gilkhipa, o versiune modernă a numelui său, este şi acum des întâlnită.

[22] *Documentele antice ale Egiptului, vol II,* John Henry Breasted. Copii ale acestui scarabeu au fost găsite de asemenea de Flinders Petrie, în Palestina. Menționarea toponimelor Karoy şi Naharin stabileşte de fapt regatul lui Amenhotep al III-lea, ca întinzându-se de la Nil la Eufrat.

Marii Soții Regale Tiye, trăind ca Ra." De fapt, numele Tiyei apare pe toți cinci scarabeii, iar numele lui Yuya şi al Tuyei pe scarabeul despre căsătoria cu Kirgipa şi de asemenea pe cel al fiicei lor: „... Soarele Ra, Amenhotep (al III-lea), Stăpân al Tebei, căruia i se dă viață; (şi) Marea Soție Regală Tiye, care trăieşte; numele tatălui căreia este Yuya, numele mamei căreia este Tuya. O minune a fost adusă maiestății sale... Kirgipa, fiica conducătorului din Naharin, Satima; (şi) şeful femeilor haremului ei, 317 persoane."

Este interesant de citit, referitor la scarabei, comentariile lui Breasted în *Documentele antice ale Egiptului, vol II:* „Originea puternicei Tiye este obscură; Maspero crede că ea ar fi o egipteancă, şi aceasta este cea mai probabilă concluzie, dar înregistrarea insistentă a numelor părinților ei lipsiți de titluri, pe aceştia şi pe alți scarabei, este în acest caz remarcabilă, deşi ea este egalată de scarabei din Dinastia a Treisprezecea. Însă dificultatea nu este înlăturată prin presupunerea că este de origine străină. Este incredibil că unii au identificat-o cu Kirgipa, pe al cărei scarabeu de la căsătorie ea deja figurează ca regină. Ea este prima regină care este astfel recunoscută prin inserarea regulată a numelui ei oficial. Inovația a fost continuată de Amenhotep al IV-lea, care a inserat în acelaşi mod numele reginei sale. Succesorii săi efemeri arată aceeaşi înclinație şi întreaga perioadă de la Amenhotep al III-lea şi

până la sfârşitul Dinastiei a Optsprezecea este caracterizată de menționarea şi reprezentarea insistentă a reginelor,

Cutiile canopice ale lui Yuya *(stânga)* și Tuya, din mormântul lor. Fiecare fiind împărțită în patru compartimente, în ele se găseau vasele canopice care conțineau viscerele mumificate ale celor decedați. *(Jos)* Vas canopic conținând ficatul mumificat, acoperit de o mască de carton. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Cutii de lemn pictat, aparţinând lui Yuya. Ele conţineau *ushabti,* mici statuete care semănau cu mumia celui decedat, al căror rol era de a-l substitui în lumea de dincolo. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Lanţul lui Yuya, din mărgele mari de aur şi lapis lazuli. Acesta a fost rupt de un jefuitor de morminte şi a fost găsit, uitat, sub gâtul mumiei. Se poate să fi fost acesta lanţul de aur pe care i l-a dat Faraon? *Foto: Muzeul din Cairo.*

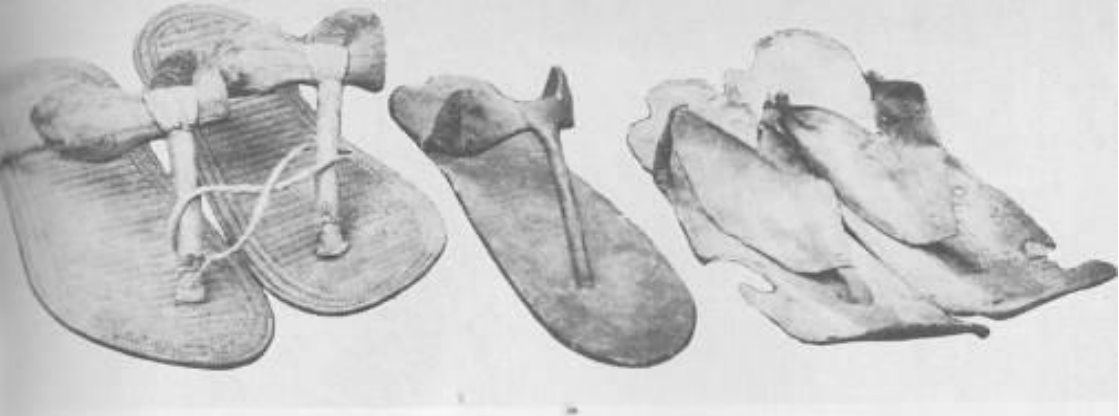

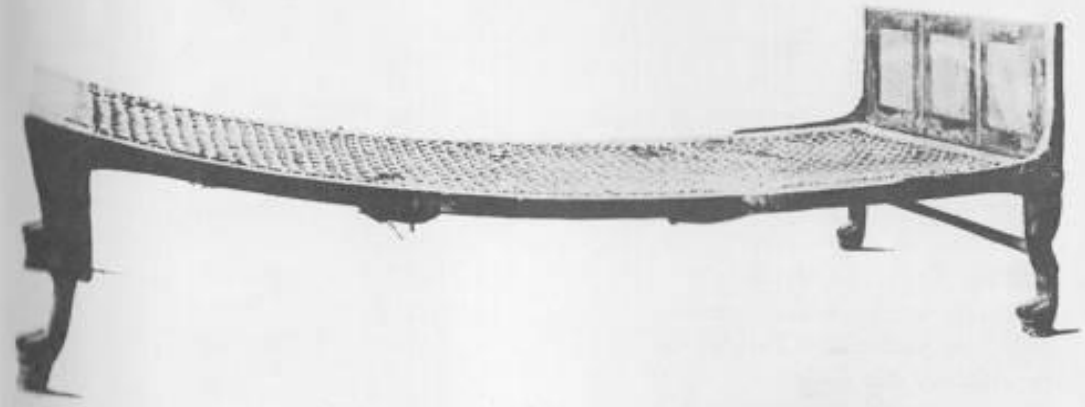

(sus) Sandale de piele şi din papirus, din mormânt. *Foto: Muzeul din Cairo.*

(deasupra) Pat cu căpătâi, unul dintre cele două găsite în mormânt. *Foto: Muzeul din Cairo.*

(dreapta) Tutmes al III-lea de la Karnak. Se poate să fi fost acesta tatăl lui Isaac? *Foto: Muzeul din Cairo.*

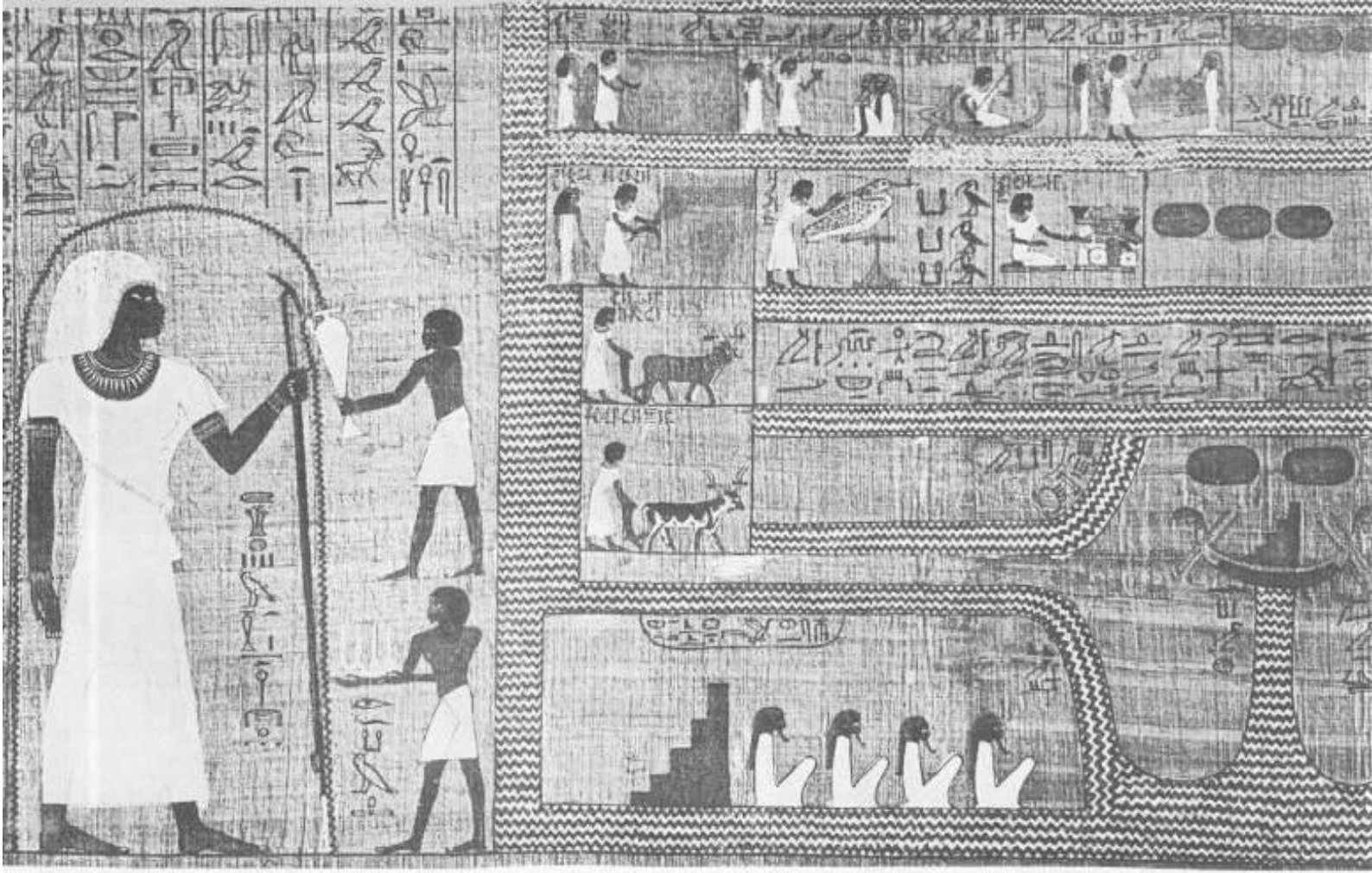

Capitolul 110 din *Cartea Morților*, din papirusul lung găsit în mormântul lui Yuya. Yuya este prezentat sosind în lumea de dincolo. Textul include multitudinea de titluri ale sale: „Prinț, Purtător al sigiliului (inelului) regelui Egiptului de Jos..." *Foto: Muzeul din Cairo.*

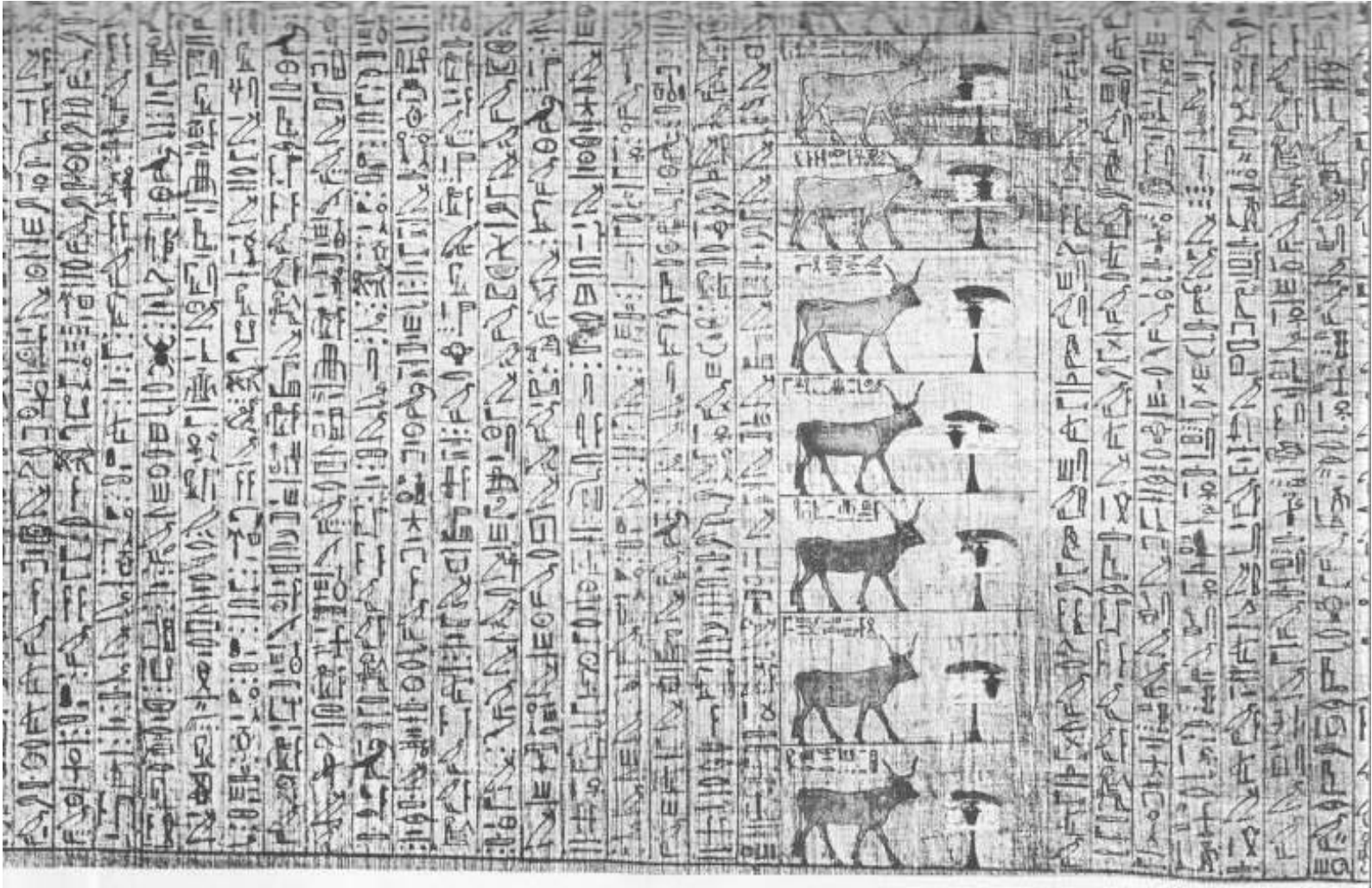

Capitolele 148 și 151 din *Cartea Morților*, găsită în mormântul lui Yuya. Capitolul 148 înfățișează cele șapte vaci celeste și un taur. *Foto: Muzeul din Cairo.*

(deasupra) Tutmes al IV-lea şi mama sa, Tia, statuie descoperită la Karnak. *Foto: Muzeul din Cairo.*

(stânga) Stela Visului a lui Tutmes al IV-lea, pe care acesta a aşezat-o între picioarele din faţă ale Sfinxului, mărturie a legământului său cu zeul-soare, cu care era identificat Sfinxul. Stela se află şi azi în acelaşi loc. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Coloşii lui Amenhotep al III-lea şi regina sa, Tiye, de la templul funerar regal, aflat la vest de Teba. *Foto: Muzeul din Cairo.*

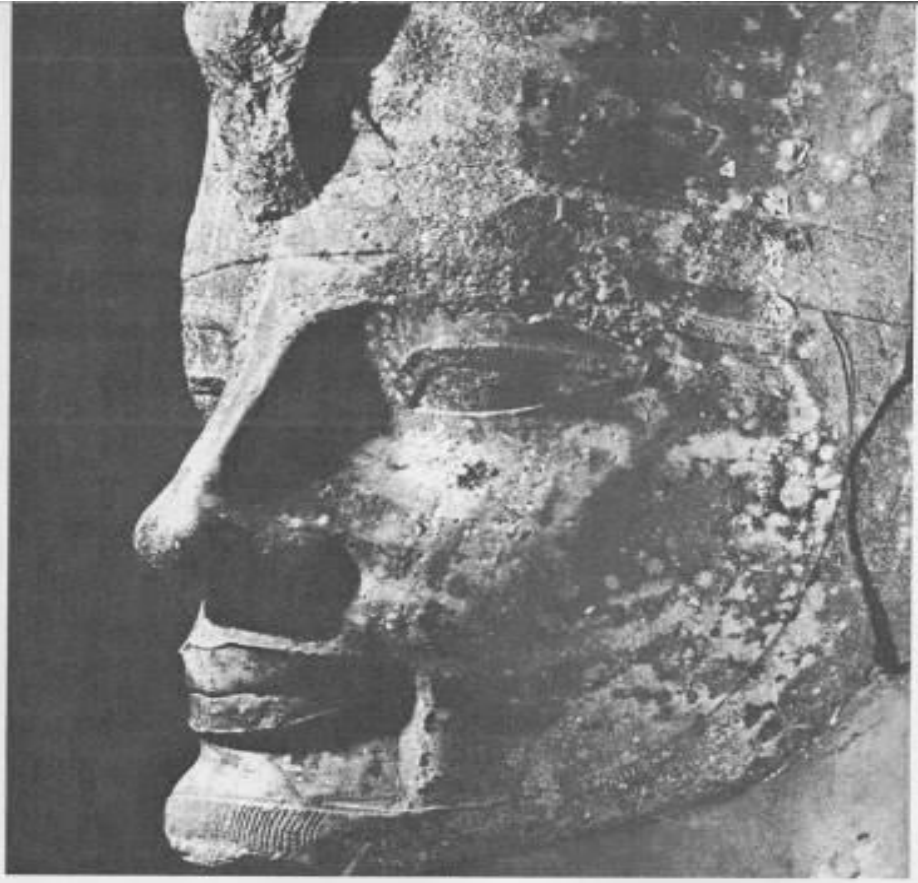

Capul lui Amenhotep al III-lea de la Teba. *Foto: British Museum.*

Capul reginei Tiye, găsit de Petrie în templul de la Serabet el-Khadem, în Sinai. *Foto: Muzeul din Cairo.*

cu toate ocaziile oficiale, într-o manieră care nu va fi întâlnită niciodată mai târziu."

Alte dovezi că Yuya a trăit în timpul acestei perioade şi a murit în timpul domniei ginerelui său sunt date de obiectele găsite în mormântul său, care poartă numele lui Amenhotep al III-lea – cutia de bijuterii, cufărul şi vasul din alabastru – precum şi de lipsa oricăror daruri din partea conducătorului care l-a urmat la tron, Akhnaton. Totuşi, când se încearcă stabilirea anului exact al morții sale, întâmpinăm o mare dificultate. Nu se poate găsi nicio dată printre inscripțiile de pe mobila funerară a lui Yuya; de asemenea, nu există niciun document care să conțină un nume sau un eveniment care să ne ajute să stabilim anul. De fapt, ultima dată precisă pe care o deținem despre faptul că Yuya era încă în viață este scarabeul care înregistrează construirea unui lac de agrement în al unsprezecelea an al domniei lui Amenhotep al III-lea.[23] Totuşi, este posibil să mai facem şi alte deducții logice despre viața lui.

Una dintre cele mai importante dovezi sunt cele trei scaune găsite în mormântul lui, care aparțineau prințesei Sitamun. Variațiile în înălțime, lățime şi adâncime ale scaunelor sugerează că ele au fost făcute pentru prințesă la trei etape diferite ale creşterii sale:

---

[23] Copia acestui scarabeu este descrisă de Rosellini, *Monumenti Storici* (Monumente istorice), de la Vatican.

	Înălțime	*Lățime*	*Adâncime*
Primul scaun	595 mm	400 mm	370 mm
Al doilea scaun	615 mm	380 mm	410 mm
Al treilea scaun	770 mm	520 mm	540 mm

Primul scaun nu are inscripție, dar există pe spatele lui scene reprezentând-o pe zeița pisică Bes, dansând cu tamburina ei între două imagini cu capete de leu ale lui Tueris, zeița hipopotam. Cel de-al doilea scaun le are pe Bes şi Tueris pe cele două laturi şi o barcă în care se află Sitamun, oferind un buchet de flori de lotus reginei Tiye, care stă aşezată, cu o pisică sub scaunul reginei şi o altă prințesă stând în picioare, în spatele ei. Deasupra imaginii reginei se află numele ei inscripționat într-un cartuş regal (un inel de formă ovală, care conține nume şi titluri scrise cu hieroglife) – „Marea Soție Regală Tiye" – în vreme ce, în spatele lui Sitamun se află numele ei, scris de asemenea într-un cartuş: „Cea slăvită de Stăpânul celor Două Regate Sitamun."

Doar o parte din inscripția care se referă la cealaltă prințesă poate fi citită: „Fiica Regelui…" După Theodore M. Davis, dimensiunile acestui al doilea scaun demonstrează că a fost făcut pentru un copil şi, din cauză că pe alocuri aurul s-a şters şi a fost apoi „peticit" la loc, este probabil că prințesa l-a folosit în anii copilăriei sale. Al treilea şi cel mai mare dintre scaune – care, în opinia lui James Quibell, care a luat parte la cercetări, este

suficient de mare pentru ca să fi fost folosit de o persoană adultă – are pe partea din interior a spătarului o scenă dublă cu Sitamun, aşezată şi primind un lanț de aur de la o fecioară. Numele ei, de data aceasta fără cartuş, este scris deasupra imaginii sale.

Exegeții au identificat-o pe Sitamun ca fiind fiica lui Amenhotep al III-lea şi a reginei Tiye şi susțin că regele s-ar fi căsătorit cu ea. Opinia mea, după cum am amintit mai devreme, este că ea era sora sa, având aproximativ trei ani în acea perioadă, şi cu care Amenhotep al III-lea s-a căsătorit pentru a moşteni tronul. Despre Tutmes al IV-lea se ştie că a avut cel puțin doi fii, Amenemhet şi Amenhotep, şi patru fiice, Tentamun, Amenipet, Tia şi Sitamun. Amenemhet şi Tentamun au murit ambii de timpuriu şi au fost îngropați împreună cu tatăl lor în mormântul acestuia. Prin urmare, Sitamun mai trăia încă la moartea tatălui ei.

Numele ei apare alături de cel al lui Amenhotep al III-lea, în interiorul unui cartuş pe un tub kohl, care se află în Metropolitan Museum de la New York, şi de asemenea în interiorul unui cartuş pe unul dintre cele trei scaune.

Inscripția de pe tubul de faianță de un albastru strălucitor, care probabil provenea din palatul lui Sitamun din complexul Malkata al regelui de la Teba, este unul dintre principalele motive care i-au condus pe oamenii de ştiință spre opinia – greşită după părerea mea – că Sitamun a fost fiica

lui Amenhotep şi în acelaşi timp soția sa. Inscripția este următoarea: *ntr nfr (nb m 'at Re) szt-nsw-hmt-nsw wrt (St Amn),* care se traduce ca „fiica regelui, zeului bun *(Neb-maat-Re),* marea soție a regelui (Sit-Amun)".[24] Referința la „fiica regelui" a fost aceea care i-a convins pe exegeți că ea era fiica lui Amenhotep al III-lea. Totuşi, în multe alte cazuri, când o prințesă sau o regină este descrisă ca fiind fiica regelui, numele regelui nu este dat. Aşadar, de ce să presupunem că tatăl ei era Amenhotep al III-lea şi nu Tutmes al IV-lea, care era şi tatăl lui? Mai mult decât atât, susținând că ea era „marea soție regală" a regelui, care era titlul lui Tiye, Sitamun reclamă poziția lui Tiye, subliniind ideea că ea era moştenitoarea cu care fratele ei s-a căsătorit pentru a putea ocupa tronul.

Prezența scaunelor indică de asemenea faptul că, după moartea timpurie a tatălui ei, Sitamun a fost crescută de Tuya şi trebuie să fi avut cel puțin cincisprezece ani – devenind posesoarea unui al patrulea scaun – când ea le-a oferit pe acestea trei pentru a fi incluse în mobilierul funerar. Această dovadă şi cea oferită de scarabei sugerează că moartea lui Yuya nu a putut să aibă loc mai înainte de anul al doisprezecelea sau al treisprezecelea (1393/2 sau 1392/1 î.Hr.) al

---

[24] *Akhnaten, Pharaoh of Egypt* (Akhnaton, Faraonul Egiptului), Cyril Aldred.

domniei lui Amenhotep al III-lea. Aceasta nu înseamnă, desigur, că acest eveniment nu a avut loc mai târziu, în timpul domniei ginerelui său, care a durat, conform unor date nesigure (1405–1367 î.Hr.), treizeci şi opt sau treizeci şi nouă de ani. Opiniile sunt împărțite în această problemă. Arthur Weigall susține – fără a da însă justificarea – în cartea sa *The Life and Times of Akhnaten* (Viața şi timpul lui Akhnaton) că „moartea lui Yuya, tatăl lui Tiye, trebuie să se fi petrecut aproximativ prin anul 1390 î.Hr., iar Tuya l-a urmat nu după mult timp în mormânt."

Situația nu este clarificată cu nimic de faptul că nu ştim ce vârstă avea Yuya atunci când a murit. Până când tehnicile moderne sunt folosite pentru a examina mumia sa şi câteva din obiectele din mormântul său, nu avem pe ce să ne bazăm decât pe părerile lui Sir Grafton Elliot Smith, anatomistul care a realizat examinarea inițială, şi Gaston Maspero, directorul general de atunci al Muzeului din Cairo. Elliot Smith spunea, într-un raport publicat în cartea lui James Quibell, *Catalogue general des antiquites du Musée du Caire* (Catalogul general al antichităților de la Muzeul din Cairo), în 1908, la trei ani după descoperirea mormântului lui Yuya: „Mumia lui Yuya este aceea a unui om bătrân, cu păr cărunt… părul său, acum pătat cu galben din pricina substanțelor folosite la îmbălsămare, era perfect alb când acesta a murit… Pielea de pe frunte şi cea

de pe obraji este ridată. În încercarea de a determina vârsta la care a ajuns înainte de a muri, nu prea avem pe ce să ne bazăm, cu excepția înfățișării sale, părul său alb şi pielea ridată. Dacă, pe baza acestor criterii estimăm că vârsta lui era de aproximativ şaizeci de ani, trebuie să se înțeleagă că acest număr este puțin mai mult decât o presupunere." Gaston Maspero fusese mai puțin precaut în prefața pe care a scris-o pentru cartea lui Theodore M. Davis, *The Tomb of Iouiya and Touiyou* (Mormântul lui Yuya şi Tuya): „Iouiya şi Touyiyou au murit la o vârstă destul de înaintată: părul lor era cărunt, iar examinarea corpurilor lor nu contrazice datele furnizate de păr. Nu va fi o greşeală să afirmăm că au ajuns la o vârstă mai înaintată de şaizeci de ani. Din poziția relativă a celor două sarcofage în mormânt, se pare că soțul a fost primul care a murit; dar lipsesc date materiale care să decidă în această problemă." Deşi numele lui Amenhotep al III-lea este singurul nume de rege care poate fi găsit în mormântul lui Yuya, aceasta nu trebuie să însemne automat că Amenhotep al III-lea a fost acela care l-a numit pentru prima dată pe Yuya ca vizir şi i-a dat titlurile. Faptul că noul rege, imediat după ce a urcat pe tron, a făcut-o pe fiica lui Yuya regina sa, indică faptul că ei s-au cunoscut bine de când erau copii. Aceasta ar fi fost posibil doar dacă Tutmes al IV-lea ar fi fost acela care l-a numit pe Yuya în funcția sa. Titlurile lui Yuya includeau

pe acela de Stăpân al Grajdurilor şi Adjunctul Maiestății Sale la comanda carelor de luptă, în vreme ce Tuya era „ornamentul” *(khrt nsw)* regelui. Titlurile lui Yuya şi poziția pe care o ocupa soția sa cereau ca ei să locuiască în reşedința regală. Astfel, putem să înțelegem cum se face că tânărul prinț a crescut împreună cu Tiye.

Dacă aceasta este interpretarea corectă şi acceptăm, în scopul demonstrației, că:

1. Yuya avea şaizeci de ani când a murit în timpul domniei ginerelui său, Amenhotep al III-lea;
2. Că, datorită dovezilor furnizate de cele trei scaune, el nu se putea să fi murit înainte ca prințesa Sitamun să fi împlinit 15 ani;

Dacă Akhnaton a fost o vreme coregent cu tatăl său şi anul al 26-lea al domniei lui Amenhotep al III-lea fiind perioada cea mai timpurie când această coregență se poate să fi început, atunci rezultă că:

Yuya a murit cândva între 1393/2 şi 1379/8 î.Hr.,

Că el s-a născut cândva între 1453/2 şi 1439/38 î.Hr.

Capitolul 7
Regi Din Deşert

Există patru elemente de bază ale teoriei acceptate că Iosif şi israeliții au ajuns în Egipt în

perioada conducătorilor Hyksos şi că Exodul a avut loc mai mult de patru secole mai târziu, în timpul domniei lui Ramses al II-lea, al treilea rege al Dinastiei a Nouăsprezecea:
1. Coincidența etnică, că neamul Hyksos era, ca şi cel al israeliților, unul de păstori asiatici;
2. Referința că israeliții s-au stabilit în Gosen, „în ținutul Ramses", care este singura menționare a unui nume faraonic în Vechiul Testament;
3. Stela a patru sute de ani, comandată de Ramses al II-lea, în care se făcea legătura cu Avaris, capitala Hyksos;
4. Afirmația din Biblie, conform căreia şederea evreilor în Egipt a durat 430 de ani.

Acestea par să se îmbine atât de bine în multe privințe, încât ele au exercitat o atracție irezistibilă pentru majoritatea oamenilor de ştiință, deşi ele conțin de asemenea multe nepotriviri inerente, care au rezultat în ciudate contorsionări ale demonstrației, pentru a putea explica aceste nepotriviri. Una dintre dificultățile majore este că nici Vechiul Testament, nici Coranul nu oferă un ajutor direct, în sensul că niciodată nu se dă vreo indicație referitoare la identitatea regelui care conducea Egiptul când Iosif a intrat în scenă. În povestirea biblică a lui Iosif, la suveranul egiptean se face referire prin sintagmele „regele", „regele Egiptului", „Faraon, regele Egiptului", dar în general pur şi simplu ca „Faraon", care este un cuvânt ebraic provenind de la egipteanul *pr ’3*

(Măreața Casă). La origine, termenul desemna palatul regal, dar mai târziu a fost transferat asupra stăpânirii, iar apoi, de la Dinastia a Optsprezecea, asupra regelui însuşi, ca şi un titlu permanent (din respect pentru persoana regelui, se evita folosirea acestui nume în vorbire). Narațiunea biblică nu precizează nici numele capitalei unde era reşedința lui Faraon în timpul lui Iosif, o omisiune care nu uşurează deloc legarea acestui patriarh de o anumită perioadă a Egiptului antic.

Nici Coranul nu ne ajută mai mult în această privință. Povestirea Coranică despre Iosif foloseşte doar titlul de Al Malik (regele). *Fir'awn* (faraon) nu apare deloc în Sura XII şi poate fi găsit în Coran doar ca nume propriu, iar *Al Fir'awn,* ca referință la conducătorul din timpul lui Moise, al Asupririi şi al Exodului.

Situația nu este uşurată de faptul că descrierea din Pentateuch a vieții din timpul faraonului din perioada lui Iosif este formulată în termeni atât de generali, încât ar putea fi aplicată oricărei perioade a Egiptului antic, cu o excepție, aşa după cum arăta Eric Peet, fost profesor de egiptologie la Liverpool University, în cartea sa *Egypt and the Old Testament* (Egiptul şi Vechiul Testament): „Referințele la care (de luptă) indică într-adevăr că autorul descrie o stare de lucruri prezentă nu mai devreme de perioada conducătorilor Hyksos, atunci când calul a fost adus în Egipt pentru

prima dată.”

Josephus, istoricul evreu, a fost acela care a sugerat pentru prima dată în cartea sa *Contra Apionem,* scrisă spre sfârşitul secolului I d.Hr., că Coborârea în Egipt a israeliților şi Exodul au avut loc în timpul stăpânirii Hyksos. Josephus, citându-l pe Manetho, un preot egiptean din secolul al III-lea î.Hr., relatează astfel venirea conducătorilor Hyksos: „Tutimaios. În timpul stăpânirii sale, nu ştiu din ce pricină, o năpastă a lui Dumnezeu ne-a lovit; şi, pe neaşteptate, din regiunea de est, invadatori dintr-un neam obscur au mărşăluit biruitori pe pământul nostru. Cu toată puterea (ne-au lovit) şi ni l-au luat cu uşurință, fără măcar să ne fi dat o lovitură; şi, după ce i-au învins pe stăpânii pământurilor, ne-au dat foc la oraşe fără milă, au ras de pe fața pământului templele zeilor noştri şi i-au tratat pe localnici cu o crudă ostilitate, masacrând pe unii sau ducând în sclavie pe soțiile şi copiii altora. În cele din urmă, ei au pus rege pe unul dintre ei, pe nume Salitis. El îşi avea scaunul la Memphis, adunând tribut de la Egiptul de Sus şi Egiptul de Jos şi lăsând mereu în urmă trupe în locurile cele mai avantajoase… În Sethroit (o parte a Egiptului aflată la est de delta Nilului, care a fost numită după zeul Seth) el a întemeiat un oraş situat foarte

convenabil în estul brațului Bubestit al Nilului,[25] şi numit Avaris, conform unei vechi tradiții religioase. El a reconstruit acest oraş şi l-a fortificat cu ziduri masive…" După Josephus, cei cinci regi care i-au urmat lui Salitis – Bnon, Apachmen, Apophis, Iannas şi Assis – s-au dovedit „din ce în ce mai dornici să stârpească seminția egipteană. Rasa lor se numea „regii păstori"; căci *hyk,* în limba sacră, înseamnă „rege", iar *sos,* în limbajul comun, înseamnă „păstor"…" Apoi Josephus continuă prin a adapta, a povesti cu cuvintele sale relatarea lui Manetho despre revolta împotriva regilor păstori a egiptenilor conduşi de prinții din Teba, care au întemeiat mai târziu Dinastia a Optsprezecea: „Apoi, regii Tebei şi tot restul Egiptului s-au ridicat în revolta împotriva păstorilor şi un mare război a izbucnit, care a durat mult timp. Sub conducerea unui rege pe nume Misphrag-mouthosis, păstorii, spune el (Manetho), au fost înfrânți, izgoniți din tot Egiptul şi siliți să rămână în… Avaris, care măsura zece mii de arourae (o măsură de suprafață). Păstorii, după Manetho, au înconjurat acest ținut cu un zid mare şi puternic pentru ca să-şi apere posesiunile şi prăzile. Thoumosis, fiul lui Misphrag-mouthosis, a asediat zidurile cu o armată de 480.000 de oameni şi a încercat să-i supună

---

[25] În timpurile biblice Nilul avea opt brațe: în prezent mai are numai două.

asediindu-i. Hotărât să-şi atingă ţelul, el a încheiat un tratat, care prevedea ca toţi să părăsească Egiptul şi să plece unde doreau, neatinşi. Aceştia fiind termenii tratatului, nu mai puţin de 40.000 de familii întregi, cu tot avutul lor, au părăsit Egiptul şi au traversat deşertul spre Siria... au construit un oraş în ţara care acum se numeşte Iudeea, destul de mare pentru a-i încape pe toţi, şi i-au dat numele Ierusalim..."

După ce oferă o istorie completă, după cărţile sacre ale Egiptului, ale celor treizeci şi unu de dinastii care au condus Egiptul din timpul lui Menes (aproximativ 3100 î.Hr.), până la Alexandru cel Mare (332 î.Hr.), Manetho, după Josephus, oferă o relatare separată, de această dată având ca sursă povestirile folclorice egiptene, despre Moise şi Exod. Versiunea lui Manetho relatează că evreii care au fost conduşi afară din Egipt, de Osarseph (în egipteană *wsr-Seph)*[26]*,* erau „amestecaţi cu o mulţime de leproşi egipteni şi cu alţii, care din pricina a diferite maladii erau condamnaţi la exil." Deşi este clar că Manetho descrie două evenimente complet diferite – pe de o parte, expulzarea regilor Hyksos uzurpatori de către fondatorii Dinastiei a Optsprezecea, şi pe de altă parte Exodul – Josephus, cu neliniştea perfect justificată de a demonstra că printre strămoşii lui nu erau incluşi nici egipteni, nici leproşi, i-a identificat pe păstorii

---

[26] Acesta a fost un caz de confuzie între identităţi (vezi Capitolul 12).

Hyksos ca fiind unul şi acelaşi lucru cu israeliții. De asemenea, el a încercat să aducă dovezi etimologice la opinia sa, prin intermediul unei a doua definiții, împrumutată tot de la Manetho, referitor la derivarea cuvântului „Hyksos", după părerea căruia termenul înseamnă „păstori-captivi", inspirat de la cuvântul egiptean pentru captiv, şi anume *hyk*.

În prezent, nimeni nu ia în serios faptul că Josephus i-a identificat pe Hyksos şi israeliți ca fiind unul şi acelaşi popor. Chiar Manetho contrazicea teoria lui Josephus, situând Exodul – în mod eronat – în timpul domniei unui rege egiptean pe nume Amenphis (Amenhotep), al optulea conducător pe lista lui Manetho a regilor din Dinastia a Optsprezecea, (domnie) care a avut loc la mult timp după expulzarea neamului Hyksos. Fără să facem o analiză detaliată în această fază, merită să subliniem din nou că, deşi neamul Hyksos includea şi anumite elemente semitice, existau printre ei şi amuriți şi oameni de alte neamuri, şi că israeliții care au coborât în Egipt au ajuns acolo ca emigranți paşnici, numărând puțin mai mult decât 70 de persoane, şi nicidecum ca o armată invadatoare.

Pentru moment, ultimul cuvânt în această problemă poate fi dat lui Alan Gardiner, cel mai mare psiholog englez care, comentând în cartea sa *Egypt of the Pharaohs* (Egiptul faraonilor) etimologia lui Josephus, explica: „El preferă

această etimologie deoarece credea, ca şi mulți egiptologi, că povestirea biblică despre şederea israeliților în Egipt şi Exodul care i-a urmat aveau ca sursă ocupația Hyksos şi expulzarea lor de mai târziu. De fapt, deşi există argumente lingvistice pertinente pentru ambele etimologii, niciuna nu este cea adevărată. Cuvântul Hyksos derivă fără niciun dubiu de la expresia *hik-khase,* „şef al unui ținut deluros străin", care începând din perioada Regatului de Mijloc a fost folosită pentru a desemna Şeicul beduin. Scarabei care purtau acest titlu, dar cu cuvântul însemnând „ținuturi", la plural, au fost descoperiți împreună cu regi Hyksos de necontestat… Este totuşi important de observat că termenul se referă doar la conducători, şi nu, după cum credea Josephus, la întregul neam. Oameni de ştiință din perioada modernă au greşit de multe ori în această problemă, unii lăsând chiar să se înțeleagă că Hyksos erau un neam deosebit de invadatori, care după ce au cucerit Siria şi Palestina şi-au făcut drum în cele din urmă spre Egipt. Nimic nu justifică o asemenea părere, deşi cuvintele lui Manetho par să o susțină."

Deşi oamenii de ştiință de acum nu mai sunt de acord cu Josephus în ceea ce priveşte identificarea israeliților cu neamul Hyksos, acceptând în general domnia lui Ramses al II-lea, care avut loc cu trei secole mai târziu, ca adevărata perioadă a Exodului, perioada Hyksos timpurie şi-a păstrat

atracția etnică, ca şi perioada când Iosif a fost vândut în sclavie pentru a fi urmat de întreaga sa familie ceva mai târziu. După cum spunea Eric Peet în *Egypt and the Old Testament* (Egiptul şi Vechiul Testament): „Aceasta este perioada căreia pare să-i aparțină, cel mai probabil, intrarea evreilor în Egipt. S-ar explica astfel într-un mod foarte simplu faptul că, la început, noii veniți s-au bucurat de un tratament bun sub conducerea „regelui Egiptului", căci din punctul de vedere al unui popor care trăia în Gosen, probabil o regiune situată în delta estică, regele Egiptului era cel din neamul Hyksos stăpânind din Avaris, un neam fără îndoială înrudit cu cel al evreilor, şi nu regele egiptean care conducea, probabil într-o stare de semi-dependență, la Teba, în Egiptul de Sus. Dacă am dori să intrăm în detalii, aceasta ar explica favorurile cu care a fost primit Iosif de rege şi, dacă am presupune că triburile lui Iacov nu au fost primii asiatici care s-au mutat în deltă, distribuirea ținutului Gosen acestor triburi ar fi pur şi simplu un incident în repartizarea deltei egiptene, capturate triburilor invadatoare pe măsură ce acestea soseau în zonă."

Oricum, realitatea este că, studiind cu atenție narațiunea biblică şi confruntând-o cu istoria Egiptului, aflăm nu numai că ea nu indică perioada Hyksos ca şi adevărata perioadă a Coborârii israeliților în Egipt, mai mult, că face o astfel de interpretare imposibilă.

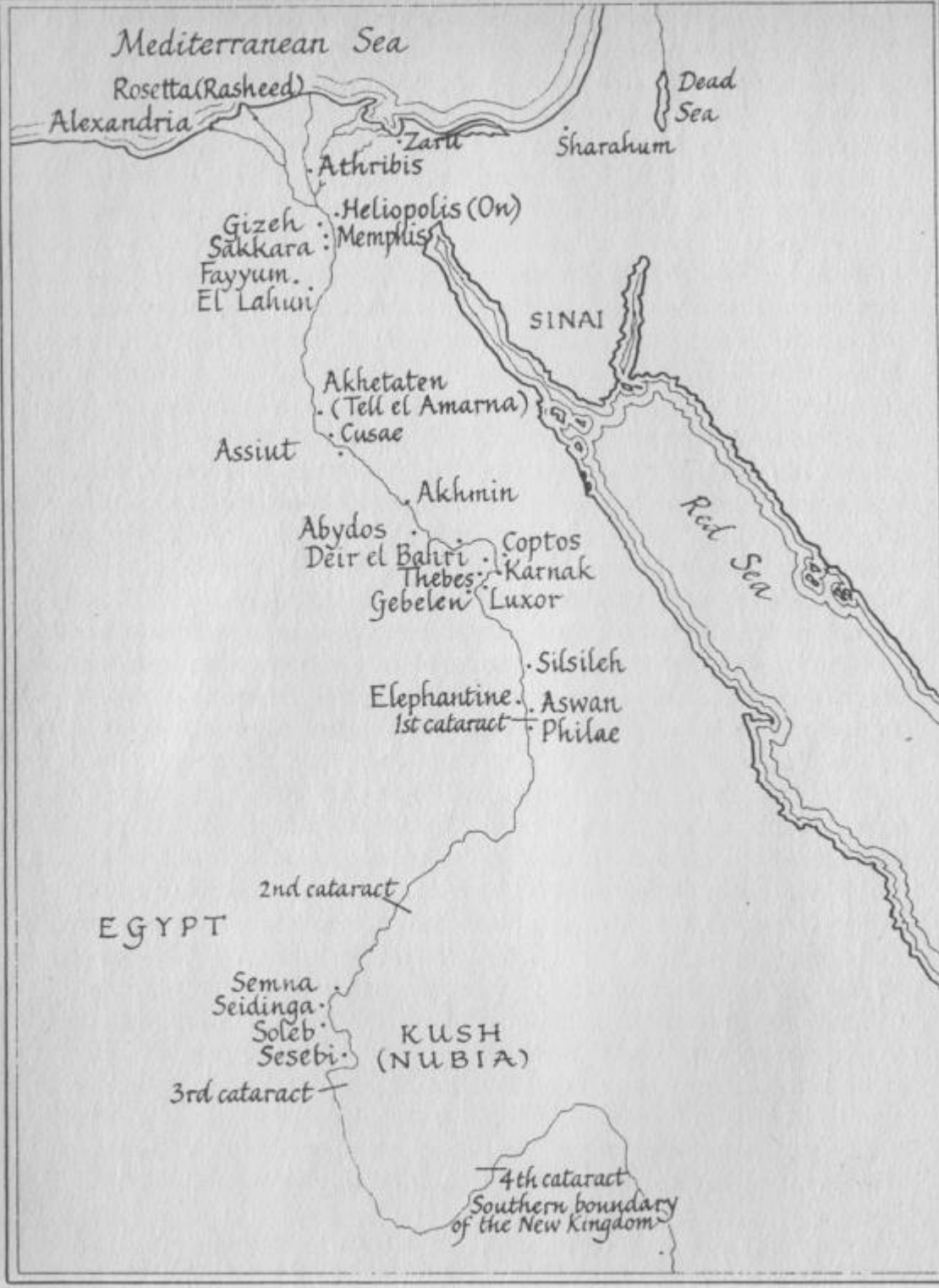
Mediterranean Sea
Rosetta(Rasheed)
Alexandria
Zarū
Athribis
Dead Sea
Sharahum
Heliopolis (On)
Gizeh
Memphis
Sakkara
Fayyum
El Lahun
SINAI
Akhetaten
(Tell el Amarna)
Cusae
Assiut
Akhmin
Abydos
Coptos
Deir el Bahri
Karnak
Thebes
Gebelen
Luxor
Red Sea
Silsileh
Elephantine
Aswan
1st cataract
Philae
2nd cataract
EGYPT
Semna
Seidinga
Soleb
Sesebi
KUSH
(NUBIA)
3rd cataract
4th cataract
Southern boundary
of the New Kingdom

Egipt

Capitolul 8
Care De Război… Sau De Pace?

Carele au avut un rol important în dezbaterea despre perioada exactă când Iosif a trăit în Egipt. Ele sunt menționate de trei ori în narațiunea biblică. Prima dată, atunci când Faraon l-a numit pe Iosif vizirul său:

Şi (Faraon) l-a suit în carul care venea după al lui şi strigau înaintea lui: „În genunchi!" Astfel i-a dat stăpânire peste toată țara Egiptului. Geneza 41: 43.

Apar din nou, când Iacov a ajuns în Gosen cu familia sa:

Iosif şi-a pregătit carul şi s-a suit ca să se ducă în Gosen, în întâmpinarea tatălui său, Israel. Geneza 46: 29.

Şi pentru a treia oară când Iosif a plecat în Canaan pentru a-şi îngropa tatăl:

Şi Iosif s-a suit să îngroape pe tatăl său. Împreună cu el s-au suit toți slujitorii lui Faraon, bătrânii casei lui şi toți bătrânii țării Egiptului, toată casa lui Iosif, frații săi şi casa tatălui său; n-au lăsat în ținutul Gosen decât pruncii, turmele şi cirezile. Împreună cu Iosif mai erau care şi călăreți… Geneza 50: 7–9.

Din aceste versete reiese clar că aceste care erau răspândite în Egipt în perioada lui Iosif şi nu avem niciun motiv de a ne îndoi de narațiunea biblică. Totuşi, prima dintre referințele de mai sus, cea

referitoare la Iosif ca fiind al doilea la conducere, sugerează că el avea o responsabilitate pentru carele (de război) şi un efort scolastic considerabil a fost investit pe parcursul anilor pentru a echipa forțele armate ale neamului Hyksos cu care de luptă. De exemplu, William Albright, un scriitor ca a asociat frecvent Coborârea în Egipt cu cucerirea Hyksos, scria în cartea sa *The Archeology of Palestine* (Arheologia Palestinei): „Mişcările din perioada timpurie a secolului al şaptesprezecelea î.Hr. Sunt încă foarte obscure, dar pare din ce în ce mai probabil că o mare migrație spre sud a indo-arienilor şi a horiților a avut loc atunci. Nu există nicio urmă a acestor elemente în Palestina şi Siria de Sud în timpul secolului al nouăsprezecelea, totuşi, până în secolul al cincisprezecelea, prinți şi nobili indo-arieni şi horiți se stabiliseră aproape peste tot. Un fel de migrație în masă a acestor popoare spre sud trebuie să se fi produs între timp. Până în această perioadă, carele trase de cai fuseseră introduse ca şi cel mai important instrument de război şi trebuie să ne imaginăm hoardele nordice ca străbătând Palestina şi Egiptul în care rapide, cu oameni pedeştri având un rol strict de subordonare.”

Ni s-a cerut să acceptăm că un conducător Hyksos semit ar fi mai probabil să numească un evreu ca Iosif ca vizir: acum, pentru a demonstra legătura cu carele, ni se cere să acceptăm că

elementul principal printre Hyksos nu erau, la urma urmei, războinici semiți, ci indo-arieni. Dar nu există absolut nicio dovadă arheologică care să susțină opinia că Hyksos au folosit care pentru a invada Egiptul. Carele nu au jucat un rol important nici în lupta de mai târziu pentru eliberarea țării de uzurpatori: într-adevăr, în relatările despre bătălia respectivă este dificil de găsit vreo menționare a carelor, cu atât mai puțin a carelor de luptă. În 1908, Lordul Carnarvon a găsit în Teba o tabletă cu inscripții hieratice, relatând despre etapele timpurii ale conflictului. Inscripțiile sunt după cum urmează: „În anul al treilea al domniei puternicului rege din Teba, Kamose, pe care Ra l-a numit ca adevăratul rege şi i-a dat într-adevăr puterea, Maiestatea Sa a vorbit în palatul său consiliului nobililor care erau în suita sa: „Aş dori să ştiu la ce serveşte această putere a mea, când un conducător este în Avaris şi altul în Kuş (Nubia), iar eu stau laolaltă cu un asiatic şi unul nubian, fiecare având câte o bucată din acest Egipt, iar eu nu pot să trec pe lângă el până la Memphis. Vedeți, el posedă Khmun (Ashmun de astăzi din partea centrală a Egiptului) şi nimeni nu are răgaz de jefuire prin servitute față de asiatici. Mă voi lupta cu el şi îi voi spinteca burta. Dorința mea este să eliberez Egiptul şi să-i lovesc pe asiatici.” Apoi au vorbit nobilii din consiliul său: „Iată, toți le sunt loiali asiaticilor până la Cusae (un oraş în Egiptul de Sus, la 25 de

mile – 40 km – nord de Asyut). Suntem liniştiți în partea noastră din Egipt. Oraşul Elephantine este puternic, iar partea din mijloc este cu noi până la Cusae. Oamenii cultivă pentru noi cele mai frumoase dintre pământurile noastre. Vitele noastre pasc în mlaştinile cu plante de papirus. Ni se trimite porumb pentru porcii noştri. Iar vitele noastre nu sunt luate."

Totuşi, regele nu a fost de acord cu sfatul curtenilor săi şi a decis să înceapă războiul pentru a recâştiga întreg teritoriul Egiptului: „Am plecat cu putere în aval, pentru a-i răsturna pe asiatici după porunca lui Amun, cel mai bun dintre sfaturi; oştirea mea curajoasă în fața mea ca o respirație de foc, trupe de nubieni deasupra colibelor noastre pentru a-i spiona pe asiatici şi a le distruge sălaşul. Estul şi Vestul erau în posesia bogățiilor lor şi oştirea era aprovizionată cu bunuri peste tot."

Din acest punct, textul descrie o luptă împotriva unui conducător Hyksos pe nume Teti, fiul lui Pepi, care se închisese în Nefrusi, un oraş situat la câțiva kilometri nord de Ashmun: „Mi-am petrecut noaptea pe barca mea, cu inima mea plină de bucurie. Când pământul s-a luminat, am coborât asupra lui ca un şoim. A venit timpul pentru parfumarea gurii (pentru a lua masa) şi l-am doborât, i-am distrus zidul, i-am ucis pe cei din poporul său, iar pe soția sa am făcut-o să coboare pe malul râului. Soldații mei erau ca şi leii cu

prăzile lor, cu sclavi, vite, lapte, untdelemn şi miere, împărțindu-şi prada, cu inimile fericite. Ținutul Nefrusi se prăbuşea; pentru noi nu era greu să-l încătuşăm. Din regiunea Per-Shak lipseau când am ajuns acolo; caii lor fugiseră spre interiorul regiunii. Oştirea…”[27]

Aici textul se sfârşeşte brusc. Oricum, până aici nu s-a menționat referitor la niciuna dintre părți că ar fi folosit care în luptă, nici că acestea ar fi fost incluse printre prăzile de război: singura referință ecvestră este cea despre „caii care fugiseră spre interior”. Narațiunea este reluată în Stela lui Kamose [28] care, după Habachi, este continuarea povestirii despre lupta lui Kamose împotriva lui Apophis. Textul începe cu ceea ce este în mod clar ultima parte a unei propoziții: „… mizerabila comunicare să iasă din oraşul vostru, în vreme ce voi sunteți siliți să vă retrageți împreună cu oştirea voastră.” Apoi, se continuă descrierea luptei care acum se desfăşoară lângă Avaris: „Am îndepărtat vasele de război echipate cu unelte de luptă, un vas după celălalt. Forțele mele le-am pus proră la pupă, zburând peste râu ca un şoim, în frunte cu vasul meu de luptă aurit… Am făcut ca puternicul vas să caute

---

[27] „A new Rendering of Egyptian Texts” (O nouă interpretare a textelor egiptene), Alan Gardiner în *The Journal of Egyptian Archaeology* (Jurnal de arheologie egipteană), 1918.

[28] Această stelă a fost folosită ca parte a fundației unei statui ridicate de Ramses al II-lea. *Annales du Service,* numărul 53, 1956, Labib Habachi.

frontiera. Navigau după el ca şi cum ar fi fost un zmeu, desființând districtul noroios al Avarisului. Le-am văzut pe femeile lor pe acoperişuri în vreme ce priveau afară pe geamuri…”

Stela continuă cu o serie de amenințări pe care Kamose intenționează să le pună în aplicare, îndată ce Avaris este cucerit şi Apophis capturat: „Voi bea din vinul de pe vița voastră, pe care asiaticii pe care i-am luat prizonieri îl vor stoarce pentru mine; vă voi distruge locuințele; vă voi tăia pomii; vă voi târî femeile în calele vaselor şi vă voi lua carele.”

Aceasta este prima menționare a carelor în documentele egiptene şi singura până în perioada fratelui lui Kamose, Ahmosis I (1575–1550 î.Hr.), la un secol după apariția conducătorilor Hyksos; faptul că se află la capătul listei regelui, după ce acesta amenințase să captureze femeile duşmanilor, sugerează că aceste care nu aveau o importanță militară, ci erau probabil vehicule primitive trase de cai, folosite pur şi simplu pentru transport.

După ce descrie ce pedepse avea să le aplice duşmanilor după terminarea războiului, Kamose continuă să relateze cum a procedat cu cei care i-au ajutat pe duşmanii lui: „Am ras de pe fața pământului oraşele lor şi le-am dat foc la locuințe, care au fost transformate pentru totdeauna în ruine roşii, pentru daunele pe care le-au adus acestui Egipt şi pentru că i-au servit pe asiatici şi

au uitat de Egipt, stăpânul lor."

Apophis, fiind în siguranță în spatele zidurilor puternice ale oraşului Avaris, în afara razei de acțiune a lui Kamose, regele teban a părăsit delta şi s-a întors să-i înfrângă pe rebelii care rămăseseră încă în spatele liniilor pe care le stabilise: „Mi-am trimis oştirea puternică, care a călătorit pe jos pentru a distruge oaza Baharia, în vreme ce eu eram în Sako (El-Keis, la nord de Menya de astăzi), să-i opresc pe rebelii din spatele meu. Am urcat în susul râului, cu putere în inimă şi plin de bucurie. I-am zdrobit pe toți evreii din calea mea." După aceste realizări militare, Kamose s-a întors la Teba, unde a fost întâmpinat cu bucurie şi cu petreceri, doar pentru a deceda la puțin timp după aceasta. Nu se ştie ce a cauzat moartea sa subită: mumia sa era într-o stare atât de degradată, încât s-a fărâmițat în mâinile celui care o scotea la lumină.

Kamose a fost succedat la tron de fratele său Ahmosis I, care în cele din urmă i-a învins pe Hyksos, a pus bazele Dinastiei a Optsprezecea şi ale Noului Regat. Unul dintre ofițerii navali ai lui era Ahmose, fiul lui Abana, care l-a însoțit pe rege în campaniile sale şi, mai târziu, a pus să i se inscripționeze autobiografia pe pereții mormântului său din oraşul său natal, El-Kab. Aceasta este relatarea sa despre căderea Avarisului: „... vă vorbesc vouă tuturor, ca să ştiți favorurile pe care le-am primit: cum am fost

răsplătit cu aur de şapte ori în văzul întregului ținut şi cu sclavi bărbați şi femei tot astfel, şi cum mi s-au dat multe pământuri. Căci numele unui om curajos sunt chiar faptele sale; iar acestea nu vor fi uitate în acest ținut niciodată…

Am fost crescut în oraşul El-Kab, tatăl meu fiind un soldat al regelui Egiptului de Sus şi Egiptului de Jos, adevăratul Sekenen-re (predecesorul lui Kamose), al cărui nume era Baba, fiul lui Raonet. Am servit ca soldat în locul lui, pe vasul *Taurul Sălbatic,* în timpul Stăpânului Celor Două Regate, adevăratul Nebpehti-re (Ahmosis I), când am fost tânăr şi nu-mi luasem încă o soție, ci îmi petreceam nopțile într-un hamac. Când am întemeiat o casă[29] am fost luat pe vasul nordic pentru că eram curajos; şi obişnuiam să-l însoțesc pe Rege, pe jos, atunci când mergea într-un ținut străin în carul său. Când oraşul Avaris a fost asediat, am arătat curaj, pe jos, în prezența Maiestății Sale. Şi ca urmare, am fost înaintat în grad la *Manifestarea de la Memphis.* Când au continuat să se lupte pe apă, în canalul Pa-Dedku din Avaris, am făcut o captură şi am adus o mână,[30] şi aceasta s-a raportat celui care îl informa pe Rege şi mi s-a dat aurul pentru curaj.

---

[29] Fraza uzuală pentru căsătorie, care indică faptul că trebuie să fi trecut câțiva ani, cu Ahmosis I pe tron în acest timp, între cele două etape ale campaniei împotriva Hyksos.

[30] Era un obicei egiptean să se taie mâna unui duşman omorât ca dovadă a uciderii lui.

Luptele s-au repetat în acest loc, iar eu am făcut o nouă captură şi am adus o mână. Şi mi s-a dat din nou aurul pentru curaj. Iar când au luptat în partea Egiptului de la sud de acest oraş (Avaris), am adus un prizonier viu. Am coborât în apă, căci l-am luat prizonier la marginea oraşului şi l-am purtat peste apă cu mine. I s-a spus celui care îl informa pe Rege şi, ca urmare, am fost din nou recompensat cu aur.

Apoi au trecut la jefuirea oraşului Avaris şi eu am adus pradă: un bărbat, trei femei, un total de patru capete. Maiestatea Sa mi i-a dat ca sclavi. Iar ei s-au aşezat înainte de Sharahum (în sudul Palestinei) pentru 3 ani. Iar când Maiestatea Sa l-a jefuit, eu am adus ca pradă: 2 femei şi o mână. Iar prada mea mi-a fost dată ca să-mi fie sclavi."

După căderea oraşului Sharahum, Ahmosis I s-a întors din Palestina, iar următoarea campanie a sa a fost spre sud, în Nubia, înainte să moară, după o domnie de douăzeci şi doi de ani. Fiul lui Amenhotep i-a succedat, iar fiul lui Abana a continuat să lupte în serviciul noului rege. În timpul celor douăzeci şi unu de ani pe tron, Amenhotep I a luptat doar în sud; niciodată nu i-a urmărit pe cei din neamul Hyksos spre nord. Apoi a urcat la tron fiul său, Tutmes I, iar Ahmose, care trebuie să fi avut deja în jur de şaizeci de ani, încă mai îndeplinea un rol ca şi războinic, fiind numit căpitan în marină. El şi-a reluat autobiografia cu o relatare a războaielor duse de

Tutmes I în Siria-Palestina: „Maiestatea Sa a sosit la Naharin (Mesopotamia) şi l-a găsit pe acel nenorocit, în timp ce îşi punea în ordine oştirea. Maiestatea Sa a făcut un mare măcel printre ei. Nu se puteau număra prizonierii vii pe care Maiestatea Sa i-a adus în urma victoriilor sale. Acum, eu eram în fruntea oştirii noastre, iar Maiestatea Sa a văzut cât de viteaz eram. Am adus un car, calul lui, şi cel care era în car, ca prizonier viu. Acestea i le-am dăruit Maiestății Sale şi am fost din nou recompensat cu aur."

Ahmose îşi încheie astfel autobiografia: „Am devenit infirm, am ajuns la o vârstă înaintată, iar favorurile care mi s-au oferit sunt ca şi la început... Mă odihnesc în mormântul din munte, pe care eu însumi l-am făcut."

Din relatările de mai sus ale războaielor împotriva neamului Hyksos, prin care ei au fost mai întâi izgoniți din Egipt şi au fost apoi urmăriți până în Siria-Palestina, putem să observăm că:

1. În perioada domniei lui Kamose, egiptenii foloseau doar forțe navale şi pedestre. Se spune că asiaticii aveau cai în oştirea lor şi Kamose a promis să le captureze carele. Totuşi, nu există nici o menționare a carelor ca luând parte la luptă, iar Kamose însuşi spune că şi- a trimis „oştirea puternică... pe jos" atunci când a pornit să-i învingă pe rebelii rămaşi în spatele liniilor sale.
2. Tot ce aflăm despre acest subiect în timpul lui Ahmosis este că regele egiptean a folosit un car în

călătoriile sale în afara țării, în vreme ce ofițerul său curajos, Ahmose, îl urma pe jos, fapt care pare puțin probabil, dacă aceste care ar fi fost folosite în număr mare ca şi vehicule militare.
3. În timpul lui Tutmes I, aproximativ la un sfert de secol după căderea oraşului Avaris şi izgonirea neamului Hyksos din Egipt, ni se dau detalii despre un car capturat în timpul luptelor din Mesopotamia.

Nu există nimic în aceste dovezi care să susțină opinia că Hyksos foloseau care rapide de luptă în conflictele lor cu egiptenii, fie în perioada invaziei țării, fie în cea a izgonirii lor. Se pare însă că a trecut un sfert de secol până să devină carele un instrument de război şi nu un simplu mijloc de transport. Aceasta este o imagine complet diferită de cea pe care ne-o oferă narațiunea despre Iosif din Pentateuch, unde, după cum am văzut mai devreme, Faraon „l-a suit în carul care venea după al lui" şi „care şi călăreți" l-au însoțit pe Iosif când acesta a pornit în călătoria spre Canaan, ca să-şi îngroape tatăl.

Adevărul este că întreaga problemă a folosirii carelor a intrat în dezbatere ca o presupunere a unor oameni de ştiință, pentru că au descoperit că regii egipteni ai Dinastiei a Optsprezecea foloseau care. De unde au apărut acestea? Ei au concluzionat prin urmare că aceste care trebuie să fi fost introduse în timpul invaziei Hyksos.

Desigur, au fost şi oameni de ştiință care nu au

fost de acord cu Albright. Alan Gardiner, unul dintre cei mulți care nu sunt de acord cu el, au respins noțiunea de „hoarde nordice străbătând Palestina şi Egiptul". În cartea sa *Egypt of the Pharaohs* (Egiptul faraonilor) el scrie: „Este adevărat că, cu câteva secole înainte, existase o presiune crescândă a unor popoare străine spre Siria, huriții din regiunea Caspică fiind printre primii, iar aceştia au deschis drumul pentru hitiți, care au venit din nord-vest la sfârşitul secolului al şaisprezecelea. Dar aceste mişcări nu au avut decât slabe repercusiuni în regiunea graniței egiptene. Invazia deltei de o anumită rasă nouă nici nu intră în discuție: trebuie să ne gândim mai degrabă la o infiltrare a palestinienilor fericiți să găsească refugiu într-un mediu mai paşnic şi mai fertil. Câțiva, dacă nu marea majoritate a acestor palestinieni erau semiți."

De un alt aspect al problemei se ocupă John van Seters în cartea sa *The Hyksos* (Neamul Hyksos), o disertație pentru doctorat pentru Universitatea Yale, în care el arată: „Un argument care să susțină prezența unui element hurit printre populația Hyksos are de a face cu introducerea cailor şi a carelor în Egipt. Aceasta este parte dintr-o problemă mult mai vastă şi mai complexă, evoluția carelor de luptă. Dovezi filologice concludente indică faptul că mitanienii aveau capacitatea de a folosi care uşoare în luptă şi de a dresa caii să le tragă. Aceste abilități trebuie totuşi

asociate cu clasa războinică indo-ariană, numită *maryannu*, şi nu cu huriții. Nu există niciun indiciu că huriții din perioada babiloniană veche (1900–1750 î.Hr.) aveau abilități avansate în acest domeniu. De fapt, călăria în textele Alalakh al VII-lea" – săpături arheologice din Siria-Palestina care indică existența stăpânirii amurite în Siria şi Mesopotamia între 1900 şi 1700 î.Hr. - „este asociată în totalitate cu amuriții."

Autorul concluzionează, după discuții mai detaliate în această problemă: „Evoluția carelor egiptene a rezultat în urma necesității unui război în Asia, şi nu înainte. Calul era probabil cunoscut în Egipt încă din perioada Regatului Mijlociu.[31] Prin urmare, folosirea calului şi a carelor în perioada Hyksos a Egiptului se poate să nu fi fost diferită de folosirea calului şi a carelor în perioada babiloniană veche din Siria-Palestina. Cu greu ar fi posibil să postulăm prezența elementelor indo-ariene, sau *maryannu,* printre cei din populația Hyksos. Acest grup este necunoscut în partea de nord a Siriei, până în timpul lui Alalakh al VII-lea. Prin urmare, problema carelor trebuie scoase din discuția referitoare la originile Hyksos."

Situația descrisă în povestirea despre Iosif nu putea fi întâlnită în timpul conducătorilor Hyksos, nici în perioada Dinastiei a Optsprezecea, după

---

[31] Scheletul unui cal a fost descoperit la Buhen într-un context din Regatul Mijlociu.

cum a demonstrat Alan Richard Schulman, filologul american, în valorosul său studiu: „Cu excepția aparentă a unui pasaj de pe Stela lui Kamose, unde regele îl amenință pe conducătorul Hyksos Apophis, spunându-i că îi va „lua carele *(nhm. it3 nt-htry)*", textele Dinastiei a Optsprezecea sunt mărturie a prezenței carelor de luptă ca o unealtă militară separată numai în tratatele câtorva persoane. În toate celelalte documente ale perioadei pe care eu le cunosc, în special cele referitoare la campania din Megiddo a lui Tutmes al III-lea, nu a fost făcută nicio diferență între infanterie şi carele de luptă. Deşi este adevărat că s-a făcut distincție între „cai" şi „pe jos", în aceasta se poate citi doar că majoritatea soldaților luptau pe jos, iar restul foloseau care. Toți făceau parte în mod egal din oştire *(p3 ms).* Dacă conceptul unui corp de oaste de care de luptă ar fi fost inerent în folosirea termenului *nt-htry* în textul stelei lui Kamose, ne-am aştepta cu siguranță ca el să apară de asemenea în analele lui Tutmes al III-lea, dar el nu apare. Prin urmare, este logic să presupunem că termenul nu dezvoltase încă conotația tehnică de „care de luptă", ca o formă diferită de cea de „infanterie", pe care îl are în perioada lui Ramses.

Totuşi, în perioada târzie a Dinastiei a Optsprezecea sunt atestate două ranguri, care indică faptul că o asemenea nuanță tehnică începuse să apară: Supraveghetor la Carele de

Luptă *(idnw n t3 nt-htry),* cea mai timpurie apariție, despre care se ştie din perioada Amarna (despre Yuya, care a fost numit Supraveghetor al Maiestății Sale la comanda Carelor de Luptă, cât şi Responsabil cu caii) şi Purtătorul de Stindard al Războinicului de pe Carul de Luptă... care este înregistrat pe stela lui Meryptah şi care datează, cel mai probabil, din primii ani ai domniei lui Amenhotep al III-lea. S-ar părea aşadar că, până în perioada acestei domnii (a lui Amenhotep al III-lea) carele de luptă erau considerate o entitate separată şi putem să presupunem că aproximativ în acel interval de timp, armata fusese reorganizată în două corpuri, unul de infanterie, unul al carelor de luptă, fiecare cu propriile componente organice şi administrative."[32]

Astfel, prima persoană din Egipt care a fost numită în poziția atribuită lui Iosif în Biblie a fost Yuya, vizirul lui Amenhotep al III-lea. Oricum, aceasta este departe de a fi unica dovadă care conduce spre concluzia că Iosif şi Yuya sunt una şi aceeaşi persoană.

Capitolul 9
Egiptul Din Timpul Lui Iosif

Celelalte indicii că Iosif a trăit în Egipt în timpul

---

[32] *Journal of the American Research Centre în Egypt* (Jurnalul Centrului American de Cercetare din Egipt), numărul 2, 1963.

Dinastiei a Optsprezecea, şi nu cu două secole mai devreme, în timpul perioadei Hyksos, sunt în mod inevitabil fragmentare, dar atât de convingătoare, încât pare remarcabil că nimeni nu le-a adunat pe toate până acum şi nu a tras concluzia evidentă. Să le ordonăm conform cronologiei povestirii despre Iosif din Pentateuch şi Coran...

SCLAVIA ÎN EGIPTUL ANTIC

Şi Iosif a fost dus în Egipt; şi Potifar, un om de la curtea lui Faraon, comandant al gărzii, un egiptean, l-a cumpărat de la ismaeliți care îl aduseseră acolo. Geneza 39:1

Când se poate să fi avut loc o astfel de tranzacție cu sclavi în Egiptul antic? După cum arăta Donald B. Redford în cartea sa *A Study of the Biblica! Story of Joseph* (Un studiu asupra povestirii biblice a lui Iosif), asiaticii probabil că au fost prezenți în Egipt de la începutul istoriei lui. Raiduri punitive ale armatei egiptene au fost răspunzătoare de unii dintre ei, în vreme ce alții trebuie să fi sosit pe alte căi, poate ca şi străini liberi, cărora, ca şi oaspeți, li se permisese să între în Egipt o dată cu bunuri din Siria, procurate prin negoț. Sub conducerea lui Amenemhet al III-lea şi în timpul Dinastiei a Treisprezecea, un număr destul de mare de elemente străine pot fi descoperite în populația Egiptului. Asiaticii care apar pe listele de

muncitori de la minele din Sinai par să fi fost acolo datorită abilităților lor speciale. Existau cei care conduceau măgarii, soldați şi chiar şi căpetenii din Palestina. Aceasta arată că exista cooperare între egipteni şi asiatici, nu înrobirea ultimilor de către primii.

Pe la mijlocul secolului al şaisprezecelea î.Hr., o dată cu începuturile Dinastiei a Optsprezecea, după izgonirea populației Hyksos, sclavi de origine siriană şi palestiniană au început să apară în Egipt în număr mare. Acest aflux a fost rezultatul cuceririlor militare din Asia, unde numai campaniile lui Tutmes al III-lea se spune că au adus un număr de şapte mii de captivi. Aceşti prizonieri erau considerați proprietatea regelui şi regele era acela, după cum am văzut şi în cazul lui Ahmose, care îi putea da pe aceştia comandanților săi, sau templelor. Există de asemenea dovezi că sclavii erau vânduți sau cumpărați cu argint sau cu bunuri în timpul Dinastiei a Optsprezecea. Abd el-Mohsen Bakir, exegetul egiptean, în studiul său referitor la sclavie în diferite perioade ale Egiptului antic, a găsit câteva documente legale, care se refereau la tranzacții cu sclavi începând din Dinastia a Optsprezecea. El a concluzionat în *Slavery în Pharaonic Egypt* (Sclavia în Egiptul faraonic), scriind: „Din dovezile pe care le avem, sclavia, vorbind la modul strict, a existat în perioada dintre Dinastiile Optsprezece şi Douăzeci şi doi, în vreme ce înainte şi după aceea pot fi

dovedite doar diferite grade de „robie”.”

De aici rezultă că, dacă povestirea lui Iosif din Pentateuch ne relatează fapte reale despre vânzarea lui în Egipt de către negustori ca sclav, pentru argint, această relatare nu poate fi una corectă decât dacă tranzacția a avut loc cândva între Dinastiile Optsprezece şi Douăzeci şi doi.

POTIFAR

Cred că acesta este mai degrabă un titlu decât un nume real. Este aproape identic cu Potipherah, preotul lui On, a cărui fiică i-a fost dată lui Iosif de Faraon, ca şi soție. Există o regulă căreia i se supun referințele la ambele nume. În cazul lui Iosif, citat mai sus, ni se spune că „Potifar, un om de la curtea lui Faraon, comandant al gărzii, un egiptean, l-a cumpărat...” În mod similar, cele două menționări ale soției lui Iosif sunt:

Şi Faraon... i-a dat de soție pe Asnat, fiica lui Potipherah, preotul lui On. *Geneza* 41: 45.

Înaintea anilor de foamete, i s-au născut lui Iosif doi fii, pe care i-a născut Asnat, fiica lui Potipherah, preotul lui On. *Geneza* 41:50.

În fiecare caz putem să Împărțim numele în trei elemente: Pharaoh (phar, pherah) (Faraon) Poți şi un rang (comandant al gărzii, preotul lui On). Deşi

mai este nevoie de cercetări în această problemă, cred că aceste nume ar putea fi interpretate ca şi „comandant al gărzii, cel numit de Faraon” şi „preotul lui On, cel numit de Faraon”.

Găsim referințe similare în următoarea carte din Pentateuch:

Eleazar, fiul lui Aaron, a luat de soție pe una din fiicele lui Putiel (Poti-el)… *Exodul* 6: 25.

Acest verset indică natura compusă a numelui şi, dacă aplicăm aceeaşi metodă, această referință poate fi interpretată ca: „Puți, cel dat de Dumnezeu”.

În acelaşi timp, dacă luăm numele de Potifar şi îl analizăm în detaliu ca fiind unul real, oamenii de ştiință au arătat că el este de asemenea egipteanul *p3-di-p3-R’* (Cel pe care îl dă Ra), din care trei exemple au fost descoperite în texte egiptene. Unul a fost descoperit pe o stelă din Cairo, care nu poate fi datată mai devreme de Dinastia Douăzeci şi unu. Cele două sunt în scriere demotică, forma târzie, simplificată a scrisului egiptean, unul datând din Dinastia Douăzeci şi unu şi celălalt din secolul al treilea î.Hr. Dacă Potifar este un nume real, sunt valabile comentariile lui Donald B. Redford din cartea sa A *Study of the Biblical Story of Joseph* (Un studiu asupra povestirii biblice a lui Iosif). El subliniază că, din cauza prezenței articolului hotărât, *p3,*

nume de tipul acestuia sunt puțin probabil să fie găsite înaintea introducerii egiptenei târzii ca dialect literar la modă, în timpul domniei lui Akhnaton, nepotul lui Yuya, în ultima treime a Dinastiei a Optsprezecea.

TEMNIȚA LUI IOSIF

Temnița în care a fost ținut Iosif are un nume special, *bet-hassohar,* termen repetat de şase ori în Geneză. Nici originea, nici sensul cuvântului *sohar* nu sunt clare. Dicționarele, inclusiv *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Un lexicon ebraic şi englez al Vechiului Testament), publicat în 1907, îl leagă de cuvântul sahar, care înseamnă „a fi rotund", şi ei consideră această casă (*bet*) sau construcție ca fiind parte dintr-un sistem de fortificație. Rezultatul acestei interpretări este că Iosif, împreună cu prizonierii regelui, a fost condamnat la detenție şi silit să muncească într-o fortăreață. Deoarece termenul *bet-hassohar,* cu sensul de temniță, apare doar în narațiunea despre Iosif şi este aplicat exclusiv unei temnițe egiptene, este probabil faptul că însuşi cuvântul ar putea să fie unul egiptean. Aceasta ar fi în perfect acord cu inscripțiile egiptene din Dinastia a Optsprezecea şi, de

asemenea, cu Decretul lui Horemheb,[33] ultimul dintre regii acestei dinastii, care a dat ordin ca celor vinovați de îngreunarea colectării anumitor taxe să li se taie nasul şi să fie trimişi la fortăreața *t3rw* (Zaru).

A. S. Yahuda, care era convins că acesta era un cuvânt egiptean, a dezvoltat această temă în cartea sa *The Language of the Pentateuch in its Relation to Egyptian* (Limbajul din Pentateuch în ceea ce priveşte relația sa cu egipteana), în care, după o discuție despre semantică,[34] el scrie: „În ceea ce priveşte termenul *t3r*, acesta apare mai mult în inscripții ale Noului Regat decât în cele ale oricărei alte perioade, ca numele unei fortărețe din apropierea frontierei cu Palestina, în care erau întemnițați persoanele oficiale corupte şi criminalii notorii. El apare pentru prima dată într-o inscripție din vremea lui Tutmes al III-lea, aproximativ 1478 î.Hr., relatând despre o

---

[33] În perioada care a urmat revoluției religioase inspirate de Amenhotep al IV-lea (Akhnaton), Horemheb, care a urmat la tron după regii de la Amarna, a dat o serie de decrete punitive, menite să readucă în țară stabilitatea.

[34] „În multe inscripții egiptene găsim cuvântul *t3r,* care e transcris de asemenea *t3rw* cu o vocală finală. Din punct de vedere fonetic, *t3r* corespunde în întregime termenului *sohar,* căci egipteanul *t* este în mod obişnuit echivalent ebraicului *s (samekh),* şi egipteanul *3 (aleph)* este deseori reprezentat în ebraică prin *h (he)* astfel încât transcrierea termenului *t3r* prin *shr* ar fi perfect corectă."
Fără îndoială, această afirmație pare ciudată, dar limbi diferite au litere diferite pentru acelaşi sunet. De exemplu, în engleză avem B şi V, dar spaniolii le pronunță pe ambele în mod normal ca şi B.

campanie începută de el din acest punct în al douăzeci şi doilea an al domniei sale, cu scopul de „a întinde granițele Egiptului”.”

Yahuda explică: „Acestea demonstrează că peste tot se vorbeşte despre *t3r* ca o bine cunoscută fortăreață de mare importanță strategică şi militară. Acest fapt şi folosirea fortăreței ca o instituție penală fac să fie foarte probabil că termenul este identic cu *sohar,* astfel încât naratorul povestirii despre Iosif s-a referit de fapt la această fortăreață. Mai mult decât atât, din Decretul lui Horemheb observăm că *t3r* este menționat pur şi simplu ca un loc unde erau închişi deținuții, în acelaşi mod laconic ca şi în povestirea despre Iosif…”

Deşi Joseph Vergote a demonstrat că interpretarea lui Yahuda a termenului *sohar* şi *t3r* nu era posibilă pe un temei filologic, el totuşi a considerat posibilă varianta că *t3r* a fost temnița în care a fost închis Iosif. Deoarece Yahuda consideră că evenimentele din povestirea despre Iosif au avut loc chiar înainte de perioada Hyksos a Egiptului, el a încercat să demonstreze că fortăreața, care a fost menționată pentru prima dată în inscripția lui Tutmes al III-lea de la Karnak referitor la războaiele sale din Siria, existase încă din timpul Dinastiei a Douăsprezecea. Este adevărat că, în acelaşi loc, se afla o fortăreață antică menționată în autobiografia lui Sinuhe, datând din Dinastia a Douăsprezecea, dar atunci

ea avea un nume diferit – Căile lui Horus.

Îndată ce Iosif intră în voia lui Faraon, după ce i-a interpretat visele, şi este eliberat din temniță şi numit vizir, ne găsim din nou față în față cu câteva incidente care, din nou, indică Dinastia a Optsprezecea ca timpul când el a trăit şi a devenit o figură influentă în viața egipteană.

CELE DOUĂ ȚINUTURI

Şi Faraon a zis lui Iosif: „Iată, te-am pus peste toată țara Egiptului.” *Geneza* 41: 41.

Cuvântul ebraic pentru Egipt, *mișrim,* este la plural şi înseamnă de fapt „cele două Egipturi”. Aceasta se explică pur şi simplu prin faptul că termenul este o adaptare a cuvântului egiptean *t3wy* (Cele Două Ținuturi). Stăpânul peste Cele Două Ținuturi era în mod oficial faraonul. Astfel că Biblia ebraică, care spune că Iosif a fost numit de Faraon ca având jurisdicție peste „toată țara Celor Două Ținuturi” şi nu doar pur şi simplu „peste toată țara” subliniază de fapt că, atât Egiptul de Sus, cât şi Egiptul de Jos a fost pus sub controlul lui Iosif.

Yahuda a observat în cartea sa *The Language of the Pentateuch în its Relation to Egyptian* (Limbajul din Pentateuch în ceea ce priveşte relația lui cu egipteana): „este demn de reținut că în povestirea despre Iosif, în special când se face referire la

activitățile oficiale ale lui Iosif, expresia formală *b-kul ard mişrim* (peste toată țara Celor Două Ținuturi) este frecventă, în vreme ce în alte locuri apare doar *b-ard mişrim* (peste țara Celor Două Ținuturi). Se ridică astfel întrebarea dacă această folosire, aparent întâmplătoare, a celor două sintagme nu este cumva intenționată. Pentru a aprecia importanța acestei întrebări la adevărata ei însemnătate, este necesar în primul rând să facem câteva observații cu privire la originea şi sensul termenului *mişrim,* ca un nume al Egiptului, mai ales că în sine, acest fapt este unul de o importanță majoră.

„Caracteristica cea mai izbitoare a acestui nume este forma sa dual㠄

S-a presupus că se explică prin divizarea țării în Egiptul de Sus şi Egiptul de Jos. Acest fapt este corect: totuşi, nu există unanimitate în ceea ce priveşte sensul cuvântului *msr,* din care se formează această formă dual㠄 În vreme ce unii îl explică prin arameicul *mişra* (termenul akkadian *misru,* „graniță"), alții îl leagă de ebraicul *mşur,* interpretat ca echivalent al termenului „fortăreață." Dar la o analiză mai atentă, devine evident faptul că *mişrim* nu este altceva decât o adaptare literală şi gramaticală a cuvântului egiptean *t3wy*, dualul termenului *t3* (ținut) – adică Cele Două Ținuturi sau „ținuturile gemene", acesta fiind de fapt numele pe care l-au dat egiptenii țării lor din timpuri imemoriale, ca

referință la Egiptul de Sus şi Egiptul de Jos." Totuşi, din câte am văzut din Tableta Carnarvon şi Stela lui Kamose, Egiptul, în perioada regilor Hyksos, era divizat în trei părți diferite: Egiptul de Jos şi de Mijloc erau sub controlul Hyksos, în vreme ce Egiptul de Sus era încă sub conducere egipteană, iar Nubia era condusă de un băştinaş. Între acestea erau granițe clare: Cusae între Hyksos şi Egiptul de Sus, Elephantine între Egiptul de Sus şi Nubia. După cum a concluzionat Gardiner în *Egypt of the Pharaohs* (Egiptul faraonilor); „Întregul sens general al marii inscripții dovedeşte că Apophis, probabil ultimul dintre numele lui, nu şi-a extins niciodată stăpânirea dincolo de Khmun, cu excepția ocupării temporare a ținutului Gebelen (Pi-Hathor); şi nu există nicio dovadă veridică că vreun alt membru al neamului său să fi făcut vreodată altfel."

Conducătorii Hyksos niciodată nu au controlat *mişrim,* Cele Două Ținuturi ale Egiptului. În acest caz, dacă Iosif ar fi fost numit în funcție în timpul unui conducător Hyksos, afirmația din Biblie care se referă la „toată țara Celor Două Ținuturi" nu ar fi fost posibilă.

ABREK

Şi (Faraon) l-a suit în carul care venea după al lui şi strigau înaintea lui: „În genunchi!" *Geneza*

41: 43.

Expresia „În genunchi!” este o traducere în română a cuvântului ebraic *abrek,* care în opinia lui Joseph Vergote (*Joseph en Egypte*) derivă dintr-un imperativ egiptean care înseamnă „faceți plecăciune” şi se ştie[35] despre acest cuvânt că a intrat în egipteană ca un cuvânt împrumutat în timpul Noului Regat ca o comandă a vestitorilor pentru spectatori de a se prosterna. Acesta nu exista în vocabularul de dinaintea perioadei Dinastiei a Optsprezecea.

NUMELE LUI IOSIF

Şi Faraon a pus lui Iosif numele: Zaphnath-pa-a-neah; şi i-a dat de soție pe Asnat, fiica lui Potifera, preotul lui On… *Geneza AY.* 45.

Este normal că faraonul i-a dat lui Iosif un nume egiptean, în momentul numirii sale în postul de vizir. Pentru egipteni, numele reprezenta o entitate separată şi era parte din eul spiritual al persoanei respective. Dându-i lui Iosif un nou nume, faraonul îi dădea în acelaşi timp şi o identitate egipteană nouă. Originea numelui – s *ph ntr iw-f*

---

[35] *A Study of the Biblical Story of Joseph* (Un studiu asupra povestirii biblice despre Iosif), Donald B. Redford. De asemenea, *Egyptian Loan Words and Transcriptions* (Cuvinte împrumutate şi transcrieri egiptene), T. O. Lambdin.

’nh (Seph-net-pana neh) în egipteană – a fost sursa unor discuții şi dezbateri aprinse timp de aproape un secol, învățații evrei căutând o interpretare care să reflecte rolul lui Iosif în Biblie (vezi Cartea a Doua, Capitolul 4).

Elementele principale ale numelui sunt *s ph* (timp), *ntr* (zeu) cu expresia convențională *iw-f’nh* (să trăiască), care înseamnă de fapt: „Timpul lui Dumnezeu, să trăiască.”

Deşi în Biblie se face referire la el întotdeauna sub numele de Iosif, nu există nicio modalitate de a şti exact numele pe care îl avea atunci când a sosit pentru prima dată din ținutul său natal, Canaan în Egipt. S-ar putea să fi fost pur şi simplu o silabă, care îl lega de Dumnezeul său, *Yhwa* (Jehova). Pe atunci, obiceiul era ca numai preoții să folosească forma completă a numelor divine: ceilalți oameni le foloseau ca diminutive.

În cartea sa *The World of the Old Testament* (Lumea Vechiului Testament), Cyrus H. Gordon arată că numele *Yhwa* „ar putea fi o prelungire a unei forme mai scurte: cf. Yo, Yeho, Yah şi Yahu, care apar de asemenea.” Mai mult decât atât, s-a sugerat că numele divin se află inscripționat pe o piatră găsită la Ras Shamra, în Siria, unde Yu figurează ca şi fiul lui El (Elohim),[36] şi se crede de asemenea că numele tatălui lui Iosif a fost la un

---

[36] *Les Decouvertes des Ras Shamra et l’Ancien Testament* (Descoperirile de la Ras Shamra şi Vechiul Testament), R. H. R. Dassaud.

moment dat Y/şi a fost prelungit mai târziu, uneori fiind transformat în Iacov, alteori în Israel *(Yisra-el).* Mie mi se pare că, prin faptul că îi dă lui Iosif un nou nume, şi, în acelaşi timp, o nouă identitate, Faraon a înlocuit probabil monosilabicul *Yu,* care îl lega pe Iosif de Dumnezeul său, cu cuvântul egiptean pentru „zeu". În vreme ce *el* este de obicei plasat ca sufix la sfârşitul substantivelor proprii, ca şi în numele Israel, Y de la *Yhwa* apare în mod normal ca prefix, ca şi în numele Iacov.

Deoarece cuvântul „Seph" nu pare să aibă origini ebraice, este mai probabil că el derivă din egipteană. *Sp (Sph)* este un nume egiptean care înseamnă „timp" şi era folosit ca un nume atât pentru bărbați, cât şi pentru femei în timpul Noului Regat, al Regatului Mijlociu şi al Vechiului Regat al Egiptului, şi avem aceste exemple: *Sp, Sp-wr. T, Sp-n, Sp-n-wrdt. T, Sp-n. Mw-t, Sp-nfr, Sp-y, Sp-s (Die Ägyptischen Personennamen,* Hermann Ranke). Prin urmare, pare probabil că patriarhul nu a fost cunoscut ca Iosif de când s-a născut, dar i s-a dat acest nume – pe care l-au adoptat apoi şi naratorii Bibliei – mai târziu în timpul vieții lui.

Numele Zaphnath-pa-a-neah nu indică o anumită perioadă în care Iosif să fi trăit în Egipt, în schimb numele soției sale ne oferă un indiciu.

SOȚIA LUI IOSIF

Asnat, numele biblic al soției lui Iosif, este derivat de la cuvântul egiptean *ns-nt,* pe care exegeții au ales să-l interpreteze ca însemnând „care aparține zeiței Neit.” [37] Deşi acesta este singurul exemplu cunoscut ca un nume să încorporeze numele zeiței Neit, nume similare, care încorporau numele altor zei sau zeițe erau comune în Egipt din perioada Vechiului Regat şi, ținând cont de dovezile găsite în mormântul Tuyei, este important să ținem seama de faptul că, deoarece hieroglifele nu conțin vocale, *ns-nt* poate fi la fel de bine interpretat ca şi „care aparține zeiței Nut”. În cartea sa *A Study of the Biblical Story of Joseph* (Studiu asupra povestirii biblice despre Iosif), Donald B. Redford a adoptat interpretarea lui Sethe. Deoarece transcrierea ebraică a acestui nume are un „a” inițial în loc de „n” pe care îl găsim la forma egipteană, acest fapt a fost văzut de Redford ca reprezentând un stadiu mai târziu în dezvoltarea acestui nume. Cel mai timpuriu exemplu pe care îl cunoaştem datează de fapt din a Douăzeci şi şasea Dinastie. Totuşi, Joseph Vergote în cartea sa *Joseph en Egypte* (Iosif în Egipt) a refuzat să accepte interpretarea lui Sethe, preferând să adopte interpretarea lui W. Spiegelberg a unui nume egiptean care corespunde exact cu transcrierea Asnat, *iw. S-n-t.*

---

[37] *Das Ägyptische Verbum,* K. Sethe.

Această formă, care are în mod substanțial acelaşi sens – ea aparține lui Neit – derivă din dialectul Egiptului de Jos şi dintr-o etapă a dezvoltării limbii egiptene, cunoscută ca neo-egipteana, care s-a născut în timpul Dinastiei a Optsprezecea şi a început să fie folosită în scris din perioada regilor de la Amarna, descendenții lui Yuya.

Un alt aspect legat de Asnat, care indică o dată îndepărtată de perioada Hyksos, este descrierea ei ca fiind „fiica preotului lui On" (oraşul Heliopolis), care era centrul cultului egiptean al zeului soare Ra. Dar ştim că neamul Hyksos venera doar un singur zeu egiptean, Seth, pe care egiptenii îl urau, din pricină că era ucigaşul bunului zeu Osiris, deşi le era teamă de el şi îl venerau. Manetho relatează cum Hyksos au ras de pe fața pământului templele celorlalți zei. J. B. Pritchard notează în cartea sa *Ancient Near Eastern Texts* (Documente antice ale Orientului Apropiat) că, aproximativ la un secol după izgonirea neamului Hyksos din Egipt, regina Hatshepsut încă îşi amintea de ostilitatea lor față de cultele egiptene: „Am repus la locul său ceea ce fusese distrus. Am ridicat din nou ceea ce zăcea împrăştiat înainte, când asiaticii erau în mijlocul lui Avaris din Ținutul de Nord, iar între ei se aflau vagabonzi care distrugeau ceea ce fusese făcut cu atâta trudă. Ei au stăpânit fără zeul Ra şi nu au urmat vreo poruncă divină."

Ataşamentul Hyksos pentru Seth este descris de

Papirusul Sallier I (British Museum, exponatul nr. 10185), care a fost scris în ultima parte a Dinastiei a Nouăsprezecea: „Regele Apophis l-a făcut Stăpân pe Seth şi nu s-a închinat nici unui alt zeu decât Seth. Şi a construit un templu lângă casa regelui Apophis şi a ieşit în fiecare zi pentru a oferi sacrificii... lui Seth.” Această relatare a fost confirmată de descoperirea unei mese pentru jertfe, datând din perioada regelui Apophis şi purtând inscripția: „el a făcut-o ca un monument tatălui său Seth, Stăpânul din Avaris.” În *Egypt of the Pharaohs* (Egiptul faraonilor), Alan Gardiner face legătura dintre zeul Seth de la Avaris cu un zeu asiatic: „La Avaris, Hyksos venerau un zeu-animal ciudat, pe Seth... în temple şi alte locuri. El a fost deja menționat ca şi duşmanul şi ucigaşul zeului bun Osiris, dar cei din neamul Hyksos au ales să ignore acest aspect regretabil, după cum se întâmplase în acest colț îndepărtat al deltei din cele mai vechi timpuri. Versiunea lor a zeului Seth, al cărui nume acum îl scriau şi pronunțau după moda babiloniană „Sutekh”, era cu siguranță mai asiatic decât originalul, având în îmbrăcăminte şi podoaba pentru cap, o asemănare clară cu zeul semitic Ba’al...” Prin urmare, de ce un rege Hyksos, care el însuşi îl venera pe Seth, i-ar da de nevastă noului său prieten şi vizir pe fata unui preot al zeului (urât de Hyksos) Ra? Eric Peet, în ciuda faptului că era de acord cu teoria că perioada Hyksos era timpul coborârii lui Iosif în

Egipt, a trebuit să recunoască în cartea sa *Egypt and the Old Testament* (Egiptul şi Vechiul Testament) că el considera această problemă a căsătoriei o mistificare şi că nu o putea accepta: „Dacă presupunem, la fel cu majoritatea celorlalți comentatori, că Iosif a fost un semit care a primit trecere în fața unui rege Hyksos (semit) şi că asuprirea a început numai o dată cu izgonirea neamului Hyksos, atunci când regii egipteni ai Dinastiei a Optsprezecea au recucerit delta, trebuie să admitem nu doar că regele Hyksos a permis ca venerarea lui Ra să continue la Heliopolis, ci şi că el l-a încurajat chiar pe favoritul său, Iosif, să se căsătorească cu fiica preotului lui Ra.

REGELE ŞI VISUL SĂU

Tutmes al IV-lea, despre care eu cred că l-a numit pe Iosif vizir, a fost, ca şi Iosif, un visător, după cum am văzut mai devreme din relatarea despre Sfinx şi nisipuri şi, prin urmare, este mai probabil ca el să fi simțit empatie pentru cineva care interpreta vise.[38]

---

[38] Este interesant că literatura rabinică evreiască furnizează o altă povestire, care se potriveşte perfect cu relatarea de pe stela dintre picioarele din față ale Sfinxului. În secțiunea Mikkez a Sefer ha-Yasher din Haggadah ni se spune că atunci când Iosif a interpretat visul lui Faraon, regele a cerut un semn prin care să afle dacă interpretarea era corectă. Iosif i-a spus că regina, care urma să nască un copil, va da naştere unui fiu care va deveni următorul faraon. Regele – Amenhotep al

Călătoriile pe care frații lui Iosif le-au făcut în Egipt pentru a cumpăra grâu în timpul foametei furnizează şi alte dovezi că aceste călătorii au avut loc în timpul Dinastiei a Optsprezecea şi nu cu mai mult de două secole mai devreme.

ACUZAȚIA DE SPIONAJ

Când frații săi au apărut pentru prima dată şi Iosif i-a recunoscut, el şi-a ascuns identitatea şi le-a vorbit aspru:

…Voi sunteți spioni; ați venit să vedeți locurile slabe ale țării.
Geneza 42: 9.

Felul în care apare cuvântul spioni *(meraggelim)*

II-lea, în opinia mea – a fost mirat să audă acest lucru, deoarece el avea deja un fiu în vârstă de doi ani, care în mod normal l-ar fi succedat la tron. Iosif i-a explicat însă că acest fiu mai mare va muri şi că cel mai tânăr avea să fie următorul rege. Acest lucru s-a întâmplat întocmai şi, venind la tron, Tutmes, care trebuie să fi ştiut de profeția lui Iosif chiar înainte de a avea propria viziune lângă Sfinx, l-a numit pe Iosif vizir.
Această relatare, în care Iosif trebuia să dovedească printr-un semn că profeția era adevărată, ar explica indicația din Coran că a trecut destul timp între interpretarea de către Iosif a viselor lui Faraon şi eliberarea sa din temniță, deoarece el a refuzat să fie eliberat înainte ca falsa acuzație să fie retrasă.
Prin introducerea acestei povestiri, *The Jewish Encyclopaedia* (Enciclopedia Iudaică) furnizează un nou indiciu despre lumea nesigură în care intrăm o dată cu personajele biblice, atunci când vine vorba despre cifre. Surse variate sunt citate referitor la intervalul de timp petrecut de Iosif în temniță, care variază de la unu până la doisprezece ani.

în Vechiul Testament demonstrează că el înseamnă ceea ce noi astăzi numim „agenți ai serviciilor secrete”, care sunt trimişi undeva chiar înaintea unei campanii militare importante.

Simpla prezență a *meraggelim* era considerată un indiciu sigur a unei viitoare invazii. Dacă frații ar fi apărut în perioada când la stăpânire erau Hyksos, fiind urmați în majoritate de canaaniți, cu greu puteau fi aceştia acuzați de spionaj.

JURĂMÂNTUL LUI IOSIF

După ce frații au negat această acuzație, Iosif le cere să-l aducă în Egipt pe mezinul lor, Beniamin, şi de două ori face un jurământ când li se adresează:

„... Prin aceasta veți fi încercați: pe viața lui Faraon, nu veți ieşi de aici decât dacă fratele vostru cel tânăr va veni aici. Trimiteți pe unul dintre voi să aducă pe fratele vostru; iar voi veți fi legați şi şi cuvintele voastre vor fi puse la probă, dacă adevărul este în voi; dacă nu, aşa cum Faraon trăieşte, sunteți într-adevăr spioni.” *Geneza* 42: 15, 16.

Această formă de jurământ nu exista în Egipt înaintea Dinastiei a Optsprezecea şi a Noului Regat.

După Abd el-Mohsen Bakir, în cartea sa *Slavery*

în Pharaonic Egypt (Sclavia în Egiptul faraonic), formula de jurământ în timpul Dinastiei a Optsprezecea era inițial „Aşa cum Amun dăinuie şi Conducătorul dăinuie” şi a fost mai târziu schimbată în „Aşa cum Amun trăieşte şi Faraon trăieşte.”

TRANSLATORUL

În a treia zi după ce fuseseră întemnițați, Iosif i-a vizitat pe frații săi pentru a repeta cererea de a-l aduce cu ei în Egipt pe mezin şi a auzit o conversație între ei:

Şi Ruben le-a răspuns, zicând: „Nu vă spuneam eu, zicând: Să nu păcătuiți împotriva băiatului? Dar n-ați ascultat. Acum, iată că ni se cere şi socoteală pentru sângele lui.” Ei nu ştiau că Iosif îi înțelegea, căci le vorbise printr-un interpret. *Geneza* 42: 22, 23.

Limba canaaneană era limba conducătorilor Hyksos şi, dacă ei ar fi avut de-a face cu un vizir Hyksos, frații nu s-ar fi aşteptat ca el să aibă nevoie de serviciile unui translator. Şi nici nu ar fi purtat în prezența lui o conversație privată dacă ar fi suspectat că Iosif va înțelege ceea ce spuneau.

MODALITATEA DE PLATĂ

În povestirea despre Iosif, fraţii folosesc bani pentru a plăti grâul pe care l-au cumpărat în Egipt:

Şi Iosif a poruncit să li se umple sacii cu grâu, să pună banii fiecăruia în sacul lui şi să li se dea provizii pentru drum. *Geneza* 42: 25.

Se credea că banii au început să fie folosiţi în Egipt numai începând din timpul lui Sheshonq I din Dinastia a Douăzeci şi doua (950 î.Hr.) şi că, înainte de această perioadă, forma unei astfel de tranzacţii ca şi cumpărarea grâului era plata unor bunuri de aceeaşi valoare ca şi grâul. S-a făcut astfel presupunerea evidentă că cei care au compilat Geneza exprimaseră obiceiurile vremii lor, atunci când au scris de plata cu argint. Însă studii recente au găsit dovezi care sprijină ideea că cel puţin din timpul domniei lui Amenhotep al II-lea, piese de metal – aur, argint şi cupru, având o greutate şi o valoare fixă – erau folosite ca mijloace de schimb.[39] Bakir arată de asemenea în *Slavery în Pharaonic Egypt* (Sclavia în Egiptul faraonic) că o referinţă dintr-un document legal din timpul Dinastiei a Optsprezecea indică faptul că „două

---

[39] „Prices and Wages în Egypt în the Ramesside Period" („Preţuri şi remuneraţii în Egipt în perioada lui Ramses"), în *Cahiers d'histoire mondial,* nr. 4, 1954. De asemenea „Un Document sur la vie chère à Thébes au début de la XVIII dynastie", în *Bulletin of the Société Française d'Egypte,* nr. 12, 1953, E. Drioton.

măsuri de argint" erau prețul unui sclav. Rolul pe care l-au jucat banii în cumpărarea grâului în povestirea biblică despre Iosif este, prin urmare, în acord cu situația care exista în Egipt în timpul Noului Regat.

ORAŞUL CU MULTE PORȚI

Conform Coranului, Iacov i-a povățuit pe fiii săi, înaintea celei de-a doua călătorii pentru cumpărarea de grâu din Egipt, când erau însoțiți de fratele bun al lui Iosif, Beniamin, să nu între în cetate toți pe aceeaşi poartă:

Şi le-a spus mai departe:
„O, fiii mei! Nu intrați
Cu toții pe aceeaşi poartă: ci intrați
Pe porți diferite…"
Sura XII: 67.

Aceeaşi povestire poate fi întâlnită şi în tradiția iudaică:

Iar frații lui, temându-se de ochiul răului, au intrat în oraş pe zece porți diferite. *Midrash Bereshith Rabbah* 89, *Tanchumah, Mikkez 3, Sefer Ha-Yasar.*

De vreme ce aceasta era a doua vizită a fraților, este normal să presupunem că Iacov putuse să

afle ceva despre oraş numai din relatările despre detaliile primei călătorii a fiilor săi. Care este oraşul pe care l-au vizitat fraţii – Avaris, capitala Hyksos din delta estică, sau Teba, capitala regilor celei de-a Optsprezecea Dinastii de pe Nilul Superior?

Ştim din relatarea lui Manetho că Avaris era „fortificat cu ziduri masive" şi că a fost în cele din urmă capturat de Ahmosis I, dar numai după aspre bătălii care au durat mai mulţi ani. Avaris, al cărui nume sugerează în egipteană castel sau fortăreaţă, nu putea să aibă zece porţi pe care fraţii să poată intra în oraş. Teba, în schimb, nu a avut niciodată pereţi de apărare şi se ştia despre ea în toată lumea antichităţii că este „oraşul cu multe porţi", iar poetul grec Homer l-a menţionat aproximativ în secolul al zecelea î.Hr. Ca fiind „oraşul cu o sută de porţi". Aceasta nu se referă la intrări prin zidurile oraşului, ci la porţile templelor şi palatelor sale. Prin urmare, sfatul lui Iacov către fiii săi are sens numai dacă aceştia se întorceau la Teba, şi nu la Avaris.

DEZGUSTUL FAŢĂ DE PĂSTORI

Naratorul biblic face de două ori referinţă la păstorii evrei ca fiind o urâciune pentru egipteni. Prima ocazie are loc atunci când fraţii lui Iosif se întorc, aducându-l pe Beniamin cu ei şi sunt invitaţi să ia parte la o masă în casa lui Iosif:

Au adus pentru el (Iosif) deoparte şi pentru fraţii lui deoparte; egiptenilor care mâncau cu el, de asemenea deoparte, căci egiptenii nu puteau să mănânce pâine cu evreii, fiindcă lucrul acesta este pentru egipteni o urâciune. *Geneza* 43: 32.

Vază din alabastru din mormântul lui Yuya, cu numele lui Amenhotēp al III-lea și al reginei Tiye. *Foto: Muzeul din Cairo.*

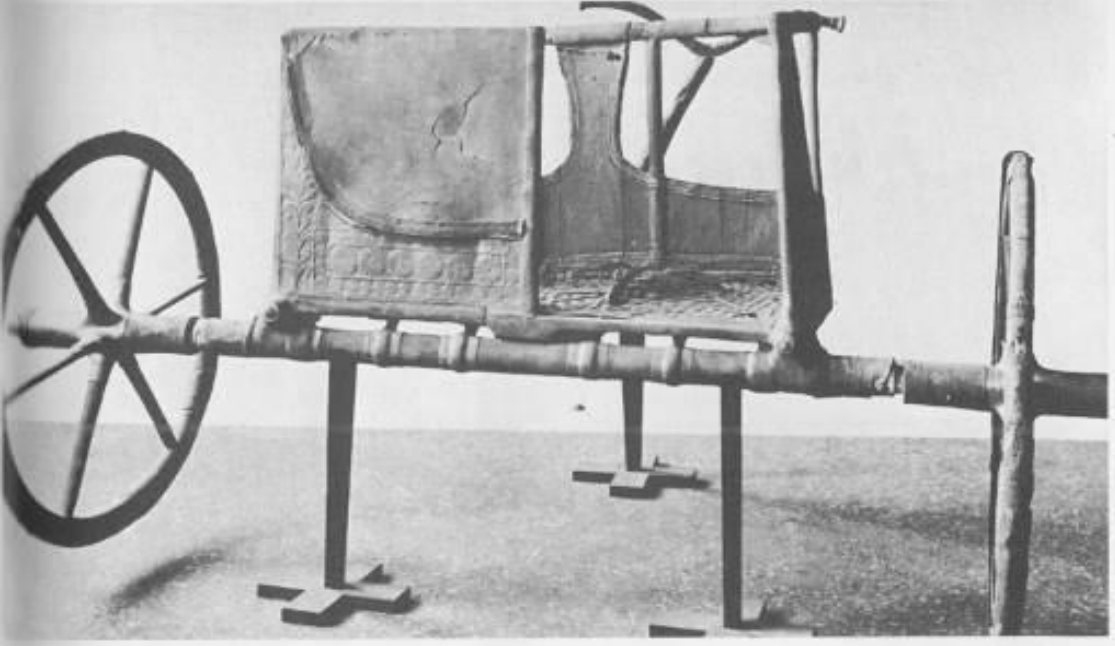

Carul găsit în mormântul lui Yuya. Mărimea sa sugerează că el nu era destinat folosinței normale, de zi cu zi. Yuya a fost primul om din istoria Egiptului căruia i s-au dat titlurile de „Stăpân peste carele de război" și „Adjunctul Maiestății Sale la comanda carelor de război", titluri despre care Biblia spune că i-au aparținut lui Iosif. *Foto: Muzeul din Cairo.*

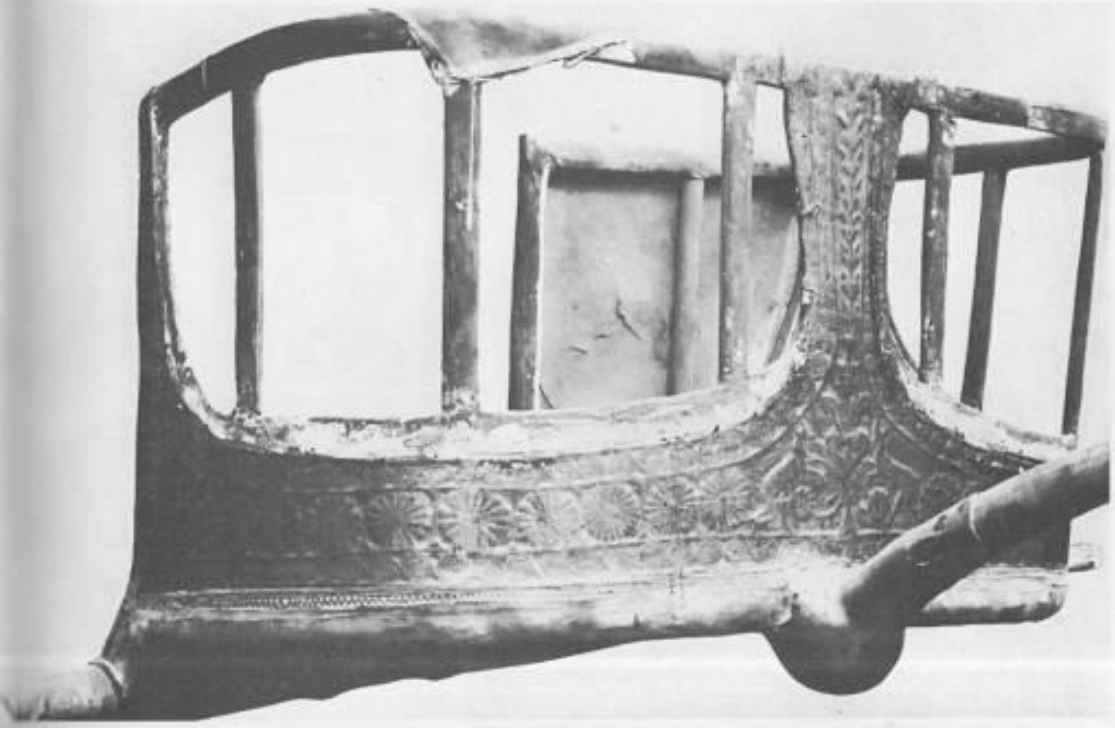

Vederi din față și din lateral ale celui mai mare dintre scaune, măsurând 770 mm în înălțime, 520 mm pe lățime și 540 mm în adâncime. Atât acesta, cât și al doilea scaun sunt decorate cu scene care o înfățișează pe Sitamun și sunt inscripționate cu numele ei. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Tubul kohl al lui Sitamun, de un albastru strălucitor, din faianță, probabil din palatul ei de la Teba. Este inscripționat cu numele lui Amenhotep al III-lea și Sitamun, despre care se spune că este „fiica unui rege" și „soția unui rege". *Foto: toate drepturile rezervate, The Metropolitan Museum of Art, New York.*

Bloc de gresie, având sculptat un basorelief ce o înfățișează pe regina Sitamun. Ea poartă biciul regal, iar numele ei, parțial distrus, apare într-un cartuș deasupra capului ei. Podoaba în formă de vultur de pe capul ei aparține moștenitoarei regale, soția zeului Amun, aceeași ca și cea purtată de reginele din perioada pre-Amarna, Dinastia a Opt-sprezecea. Podoaba a fost găsită de Petrie, în templul lui Amenhotep al II-lea. *Foto: Muzeul Petrie, University College, Londra.*

Unul din cele trei scaune găsite în mormântul lui Yuya, care aparţinuseră prinţesei Sitamun, în diferite perioade ale copilăriei sale. Acesta, care este cel mai mic, măsoară 595 mm în înălţime, 400 mm pe lăţime şi 370 mm în adâncime. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Al doilea scaun al lui Sitamun, măsurând 615 mm în înălţime, 380 mm în lăţime şi 410 mm în adâncime. *Foto: Muzeul din Cairo.*

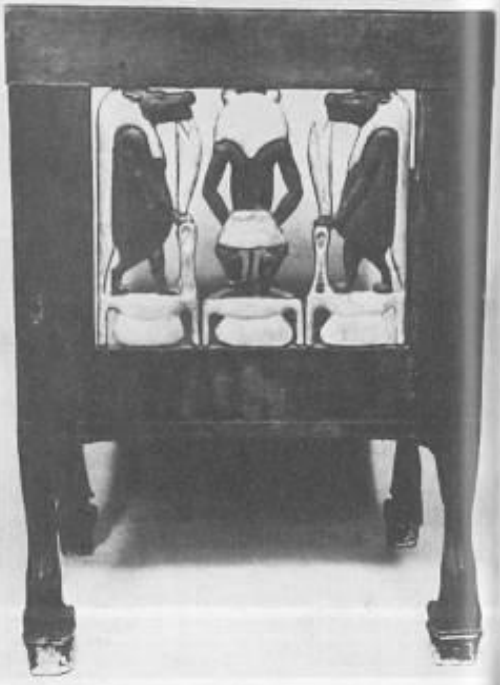

Imagine din spate a celui mai mic dintre scaune. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Ramses al II-lea, statuie descoperită la Teba și luată de Belzoni, în numele consulului general britanic. *Foto: British Museum.*

Colosul lui Ramses, excavat de Mariette la Tanis. *Foto: Muzeul din Cairo.*

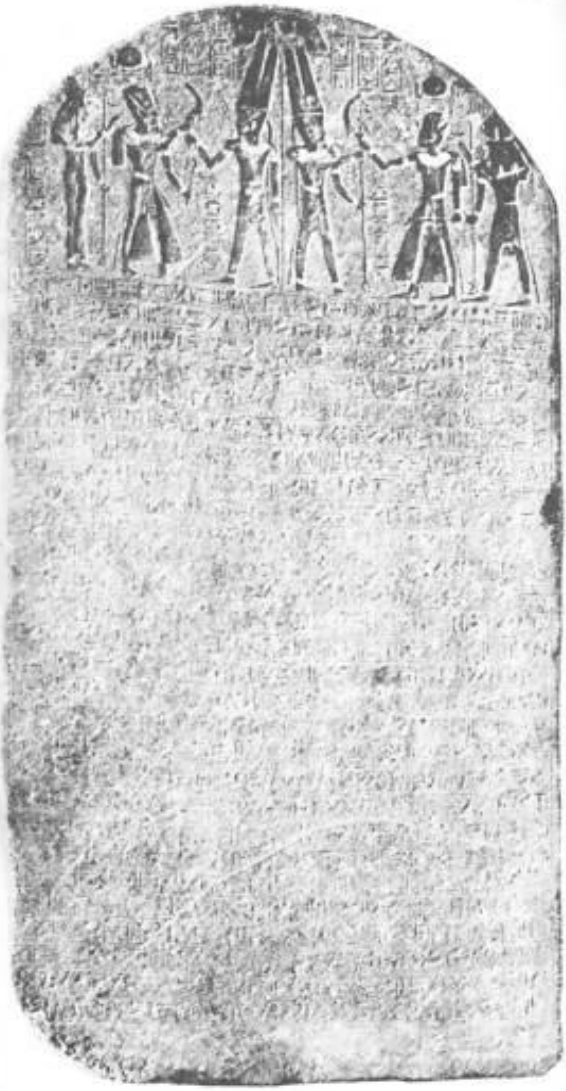

Stela Israel a lui Meremptah, descoperită de Petrie la Teba, în anul 1896. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Detaliu din Stela Israel, în care se vede numele lui Israel. *Foto: Muzeul din Cairo.*

A doua ocazie are loc după ce tribul lui Israel a ajuns în Egipt, pentru a se stabili acolo şi fraţii lui Iosif sunt pe cale de a avea o audienţă la Faraon. El îi avertizează:

Şi, când vă va chema Faraon şi vă va întreba: „Cu ce vă ocupaţi?”, voi să spuneţi: „Slujitorii tăi au crescut vite, din tinereţea noastră până acum, atât noi cât şi părinţii noştri.” Astfel, veţi locui în ţinutul Gosen, căci toţi păstorii sunt o urâciune pentru egipteni. *Geneza* 46: 33, 34.

Este greu să credem că un Hyksos, el însuşi un stăpân peste păstori, ar considera familia lui Iosif o urâciune din cauză că erau păstori. Dovezile egiptene arată că în timpul Dinastiei a Optsprezecea, după izgonirea neamului Hyksos, păstorii asiatici au devenit persoane nedorite.

REFORMELE AGRARE

Capitolul 47 din Geneză este dedicat unei relatări despre modul în care, în timpul pregătirilor desfăşurate de Iosif pentru cei şapte ani de foamete, toate pământurile Egiptului au devenit proprietatea lui Faraon. S-au făcut multe încercări – care însă s-au dovedit eronate – de a lega acest fapt de o anumită perioadă a istoriei Egiptului. Personal, împărtăşesc opinia lui Joseph Vergote, care în cartea sa *Joseph en Egypte* (Iosif în Egipt) arăta că el consideră metoda agricolă folosită de Iosif o invenţie a naratorului evreu şi nu

vede rostul încercării de a lega acest eveniment de o anumită perioadă istorică. Dar oricum, chiar dacă Iosif a prevăzut foametea şi s-a pregătit pentru ea, nu ne aşteptăm să se fi scris despre asta cu toate amănuntele.

În mod întâmplător, Amenhotep al III-lea apare într-o scenă din mormântul lui Anen, fiul lui Yuya, şezând în interiorul unui hambar în timpul unei sărbători în cinstea recoltei.[40]

ÎMBĂLSĂMAREA LUI IACOV

După moartea lui Iacov în Egipt, el a fost mumificat după instrucțiunile date personal de Iosif:

Şi Iosif a poruncit doctorilor care erau în serviciul lui să îmbălsămeze pe tatăl său; şi doctorii au îmbălsămat pe Israel.

S-au împlinit patruzeci de zile pentru el, căci acesta este timpul cerut pentru îmbălsămare. Şi egiptenii l-au plâns şaptezeci de zile. *Geneza* 50: 2, 3.

Din cele mai vechi timpuri ale istoriei lor, egiptenii au încercat să păstreze atât corpuri

---

[40] *Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs and Paintings* (Bibliografia topografică a textelor hieroglifice, reliefurilor şi tablourilor antice egiptene), Bertha Porter şi Rosalind Moss.

umane cât şi animale, cât mai mult timp după moarte. Ei credeau că elementul spiritual dintr-o persoană părăseşte corpul când survine moartea, dar se va întoarce o dată, cu condiția ca trupul să nu fi fost distrus. Din pricina acestei credințe, încă din perioada timpurie a Vechiului Regat, ei au încercat să dezvolte şi să îmbunătățească tehnica mumificării. Deoarece era un procedeu costisitor, la început numai membrii familiei regale au putut să-şi permită să fie mumificați. Până în perioada Noului Regat, de la Dinastia a Optsprezecea până la a Douăzecea, nobilii şi persoanele oficiale se bucurau de asemenea de acest privilegiu, dar oamenii obişnuiți nu au putut să-şi mumifice morții până după sfârşitul perioadei dinastice.

Istoricul grec Herodot, care a vizitat Egiptul în secolul al cincilea î.Hr., a descris procesul mumificării şi relatarea sa este în concordanță cu afirmația biblică conform căreia acest proces dura şaptezeci de zile. Cam jumătate din acest timp – patruzeci de zile, conform Genezei – era necesar pentru deshidratarea corpului.

Mumificarea a fost asociată practic de la început cu credința în renaşterea lui Osiris, un zeu mort, stăpânul lumii de dincolo şi cel care îi judeca pe cei morți. Osiris a rămas simbolul resurecției până în perioada romană, când credința în Iisus Hristos a înlocuit această credință antică egipteană, dar chiar şi aşa, a trecut un timp îndelungat până când Copții Egipteni (creştini din naştere

aparținând sectei Iacobite a Monofisiților) au abandonat complet practicile mumificării.

Osiris fusese ucis de fratele său Seth (Sutekh), care, după cum am văzut mai devreme, a fost singurul zeu egiptean căruia i se închinau cei din neamul Hyksos. De ce să fi urmat practica Osiris a mumificării şi să fi acceptat judecata sa în lumea de dincolo o persoană care i se închina lui Seth? De fapt, din dovezile arheologice pe care le avem la dispoziție nu se cunoaşte niciun caz de conducător din neamul Hyksos, sau vreunul dintre oficialii lor care să fi fost mumificat; nici nu s-a găsit vreodată vreun mormânt, în forma egipteană, care să fi aparținut unui conducător Hyksos al acestei țări. Scarabei şi alte obiecte din perioada Hyksos au fost găsite într-un mormânt construit din cărămizi, cu acoperiş cu nişe, la Tell el-Yahudiyah [41] , dar acesta, precum şi alte morminte cu structură similară, construite de obicei în interiorul oraşului, conținеau mai multe trupuri înmormântate şi erau, cel mai probabil, destinate să fie cavouri familiale.

Menționarea din Biblie a mumificării lui Iacov şi, mai târziu, a lui Iosif, nu poate să fie decât reminiscența unui eveniment real în viața şi experiența primilor israeliți. Nu poate fi o inserare mai târzie, deoarece este total împotriva

---

[41] *Hyksos and Israelite Cities (Oraşe Hyksos şi israelite),* W. M. Flinders Petrie.

credințelor de mai târziu ale evreilor. Mai mult decât atât, nu numai că mumificarea nu era practicată de neamul Hyksos: cea mai timpurie referință despre procesul de îmbălsămare care dura şaptezeci de zile datează din Dinastia a Optsprezecea[42], sugerând deci, că Iacov şi Iosif nu puteau să fie mumificați în perioada stăpânirii Hyksos.

Capitolul 10
Oraşele Dispărute

În plus, față de dovezile prezentate în capitolul precedent, susținătorii teoriei Hyksos, până la-Ramses al II-lea sunt puşi față în față cu un paradox cu privire la locul exact unde s-a stabilit familia lui Iosif. Implicația acestei povestiri în Geneză este că israeliții, care erau priviți ca o „urâciune" deoarece erau păstori, s-au trezit izgoniți într-o regiune numită Gosen, departe de palat, unde nu i-ar jigni pe gazdele lor egiptene. Totuşi, când ne întoarcem la cartea Exodului, îi găsim trăind în pragul casei lui Faraon. După relatarea despre cum a fost ascuns Moise, la vârsta de trei ani, între trestii, din cauza poruncii lui Faraon ca toți copiii evrei de sex masculin să

---

[42] „The Tombs of Djehuty and Antef" („Mormintele lui Djehuty şi Antef'), în *Studies in Honour of F. LI Griffith,* N. De G. Davies; *idem The Tomb of Amenemhet (Mormântul lui Amenemhet),* Alan Gardiner.

fie uciși, citim în Biblie:

Şi fiica lui Faraon s-a coborât la râu, să se scalde; şi fetele care o însoțeau se plimbau pe marginea râului. Ea a zărit coşulețul în mijlocul trestiilor şi a trimis pe roaba ei să-l ia. L-a deschis şi a văzut copilul: un băiețaş care plângea. I-a fost milă de el şi a zis: „Este un copil de-al evreilor!” *Exodul* 2: 5, 6.

Aceeaşi apropiere este prezentă în relatarea despre înrobirea evreilor, care se întinde pe mare parte din începutul celei de-a doua cărți din Pentateuch şi care va avea ca rezultat în cele din urmă Exodul, plecarea din Egipt:

Peste Egipt s-a ridicat un nou împărat, care nu cunoscuse pe Iosif. El a zis poporului său: „Iată, poporul fiilor lui Israel este mai numeros şi mai puternic decât noi. Hai să ne purtăm cu înțelepciune față de el, ca să nu se înmulțească, pentru ca nu cumva, dacă se va întâmpla un război, să se unească şi el cu vrăjmaşii noştri, să lupte împotriva noastră şi să iasă apoi din țară.”

Şi au pus peste ei supraveghetori, ca să-i asuprească prin munci grele. Astfel, el a zidit cetățile Pi-thom şi Ra-am-ses, ca hambare pentru Faraon. Dar, cu cât îi asupreau mai mult, cu atât se înmulțeau şi creşteau; şi s-au temut de fiii lui Israel. Atunci, egiptenii au obligat pe fiii lui Israel

la o muncă aspră. Le-au făcut viața amară prin lucrări grele de lut şi cărămizi şi prin tot felul de lucrări de pe câmp… *Exodul* 1: 8–14.

Situația este, prin urmare, exact opusă față de ce ne aşteptăm. Hyksos, ei înşişi păstori, se spune că i-au izgonit pe păstorii canaaniți într-o zonă îndepărtată, în vreme ce conducătorii din timpul lui Moise, despre care suntem făcuți să credem că îi considerau pe israeliți un blestem, i-au pus în situația de a trăi la mică distanță de ei.

Exodul însuşi, care a urmat asuprirea evreilor şi care fusese prezis de Iosif, se spune că a început din Ramses:

Fiii lui Israel au plecat din Ra-am-ses spre Succoth… *Exodul* 12: 37.

Atâta vreme cât nu a existat nicio dovadă istorică pentru a stabili locul unde se afla Gosen, capitala Hyksos de la Avaris sau oraşele folosite ca hambare, Pithom şi Ramses, povestirea biblică despre Iosif a fost subiectul a două păreri contrare. Unii, inclusiv Biserica, o considerau pur şi simplu o relatare faptică despre anumite evenimente: alții au respins-o ca o simplă colecție de povestiri legendare. Această problemă a început să fie văzută într-o nouă lumină, când Egiptul a început să recupereze amintirile despre trecutul său îndepărtat, la începutul secolului trecut, după

Jean Francis Champollion (1790–1832), un tânăr om de ştiinţă francez cu o minte sclipitoare, a terminat descifrarea secţiunii hieroglifice de pe Piatra Rosetta. Această piatră, despre care se crede că este originară dintr-un templu, a ieşit la lumină când o expediţie condusă de Napoleon Bonaparte repara fortificaţiile de la nord de Rasheed, pe malul stâng al Nilului, în delta vestică. Munca lui Champollion a trezit un mare interes pentru antichităţile egiptene în rândul europenilor şi, în acelaşi timp, speranţa considerabilă de a găsi în Egipt confirmarea povestirii despre coborârea israeliţilor în Egipt şi Exod. Ea a inspirat de asemenea un asalt internaţional asupra comorilor ce veneau din trecutul Egiptului.

Unul dintre primii jefuitori (de morminte) a fost un bizar şi uşuratic italian, Giovanni Belzoni, un student în hidraulică, care era un uriaş – înalt de şase picioare şi şapte inci (1,98 m), cu umeri laţi şi extraordinar de puternic. El a lucrat la Teatrul Sadler's Wells din Londra şi la circuri, înainte de a se muta în Egipt, cu intenţia de a vinde maşini hidraulice pentru irigaţii. Când acest proiect s-a dovedit a fi lipsit de succes, el s-a concentrat asupra colecţionării antichităţilor prin mijlocul simplu de a jefui mormintele. În 1817, Belzoni a fost angajat de Henry Salt, consulul general britanic în Egipt, să ia de la Teba bustul colosal al lui Ramses al II-lea, care avea să fie găzduit mai

târziu de British Museum, împreună cu alte piese de valoare. Ulterior, el a început să lucreze la săpăturile de la Karnak şi de fapt, el a fost acela care a descoperit mormântul lui Aye, care a ocupat tronul Egiptului pentru o perioadă scurtă, după moartea lui Tutankhamon. După aceea, îl găsim printre mormintele de la Teba, unde el a deschis în total şase morminte, dintre care cel mai cunoscut este cel al lui Seti I, tatăl lui Ramses al II-lea. Dintre aceştia, ultimul a fost o figură de mare importanță pentru exegeții Bibliei, care îl identificaseră cu mult timp înainte, ca fiind Faraonul fără nume al Asupririi Evreilor.

Belzoni, un om neîndemânatic care a cauzat multe pagube, a fost urmat de un om de ştiință mult mai bine echipat pentru această sarcină – arheologul german Karl Lepsius (1810–1884), care este considerat cel mai bun în branşa sa, după Champolllion. Între 1842 şi 1845 el a condus o expediție prusacă, care includea câțiva proiectanți calificați şi care este recunoscută ca cea mai bună echipă trimisă vreodată în Egipt. Lepsius a excavat şantierul Labirintul Fayyum, o construcție Rammeside din zona centrală a Egiptului, înainte de a călători spre sud, spre Khartoum, în Sudan, şi apoi spre Deşertul Sinai, în nord-est. Munca sa epuizantă poate fi măsurată prin faptul că a reuşit să trimită acasă 15.000 de antichități egiptene şi mulaje de ghips. Cel mai valoros serviciu pentru studenții de la Egiptologie este însă compilația sa

intitulată *Denkmaler*, probabil cel mai mare opus de exegeză egipteană scris vreodată, în care el a colectat şi a tradus texte egiptene. După Lepsius, a apărut în scenă o altă figură destul de ciudată – de această dată din Franța – în persoana lui François Mariette Pasha, născut în Boulogne, care a fost trimis din Paris de Luvru, în 1850, pentru a colecta manuscrise coptice. Mariette nu s-a întors niciodată la Luvru, a acceptat în schimb postul nou înființat de şef al Serviciului Egiptean de Antichități din Cairo. Mariette a lucrat în Egipt timp de treizeci de ani, în timpul cărora a făcut săpături pe 35 de şantiere arheologice, de la Assuan, în sud, până la Mediterană. Printre descoperirile sale importante se află cunoscuta statuie a lui Ramses al II-lea şi monumente ale aceluiaşi rege, descoperite la Tanis, în delta estică. Din dorința de a descoperi cât mai multe monumente, Mariette a folosit metode grosolane, pentru care a fost deseori criticat de arheologii de mai târziu. Se spune chiar că a dinamitat ruinele căzute ale unui templu, în timp ce făcea săpături în apropiere de Sfinx. O mică parte din munca sa imensă a fost publicată, deoarece, căutând monumente impozante şi obiecte prețioase, Mariette avea prostul obicei de a ignora descoperirile mici, dar importante din punct de vedere istoric. Totuşi, el are locul său în istorie din patru motive: crearea primului Serviciu Național pentru Antichități din Egipt; fondarea primului

Muzeu din Cairo în 1859; faptul că a oprit jefuirea şantierelor şi locațiilor antice şi faptul că*a refuzat scoaterea oricăror antichități afară din Egipt.

Marile speranțe că Egiptul urma să furnizeze dovezile istorice ale povestirii despre Iosif şi relația dintre israeliți şi ținutul faraonilor păreau să se fi apropiat de împlinire. Până în acel moment, Egiptul reuşise să furnizeze numai confirmarea unor detalii a narațiunii biblice despre Iosif şi Exod, ca de exemplu anumite locuri, expresii, obiceiuri, titluri şi nume proprii, şi numai o singură menționare despre Israel fusese găsită. Aceasta fusese descoperită pe Stela Israel a regelui Merenptah, descoperită de Flinders Petrie la Teba, în 1896, şi găzduită în prezent de Muzeul de la Cairo. Stela este legată de o perioadă nu mai târzie decât al cincilea an al domniei regelui şi, după un lung cântec care celebrează victoriile sale din Libia şi Palestina, se încheie cu aceste cuvinte: „Canaanul este cucerit cu tot răul. Askalon este luat prizonier. Gezer este cucerit. Yenoam este făcut una cu pământul. Israel este distrus, sămânța sa nu mai este. Siria a devenit ca şi o văduvă a Egiptului. Toate ținuturile sunt împreună în pace."

Marea Britanie a apărut în cele din urmă în scenă, în ultimul sfert al secolului al nouăsprezecelea. Prima misiune arheologică britanică, condusă de Henry Neville, egiptologul elvețian şi exeget al Bibliei, a sosit la începutul

iernii anului 1883 – un an după ce Fondul pentru Explorarea Egiptului (numele a fost schimbat mai târziu în Societatea pentru Explorarea Egiptului) fusese înființat la Londra – pentru a lucra la Tell el-Maskhuta în delta estică. Speranța lor era să confirme că un loc vizitat de Lepsius, care nu făcuse săpături în zonă, ci pur şi simplu notase ce a văzut, era unul dintre oraşele folosite ca hambare de Faraon, Pithom. Şase luni mai târziu, Naville explica la prima întâlnire anuală a Fondului: „Pe malul sudic al Canalului cu Apă Dulce, care curge de la Cairo la Suez, se află ruinele câtorva case în stil european, acum abandonate.

Francezii l-au numit Ramesses, căci fusese numit astfel pentru prima dată de Lepsius. Numele derivă de la un uriaş monolit, care înfățişează un rege şezând între doi zei şi era unicul monument care se vedea din nisip, când Lepsius a vizitat acest loc, în 1866. El a recunoscut pe dată două dintre figuri ca fiind cele ale zeilor Ra şi Tum, identificând a treia figură mai târziu, ca fiind Ramses al II-lea. Presupunând că monolitul era parte a unui

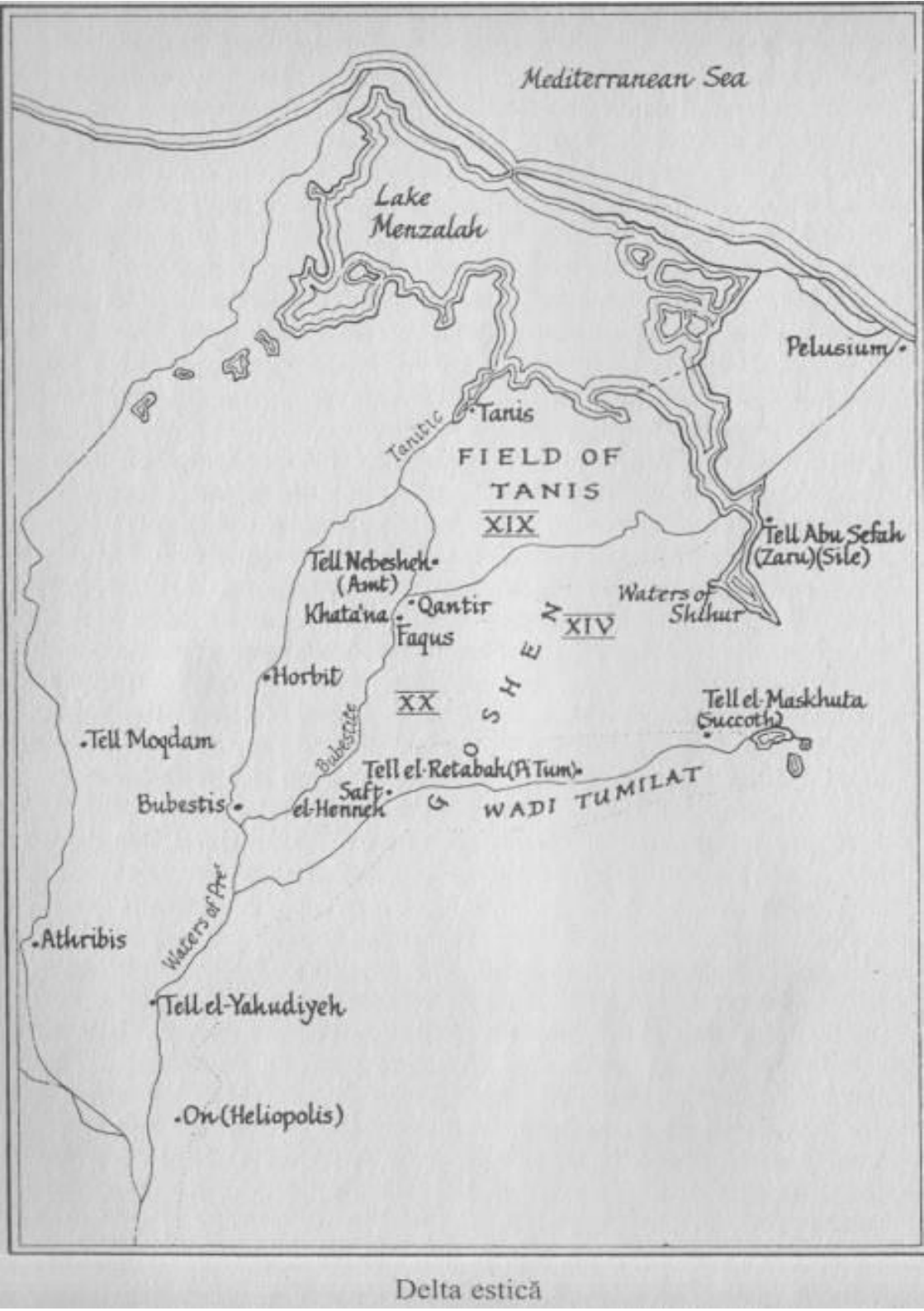

Delta estică

sanctuar, el a tras concluzia că locul trebuie să se fi numit Pa, sălaşul lui Ramses, şi că acesta era unul dintre oraşele-hambare biblice, construite de israeliți în timpul asupririi. Această teorie… a avut multe argumente în favoarea ei şi… (acest loc) a fost prin urmare ales ca şi punctul de pornire al muncii noastre din primul sezon".

Naville a continuat să explice cum, la câțiva ani după vizita lui Lepsius, un grup de ingineri francezi s-au implicat în construcția Canalului Suez şi s-au stabilit în acea zonă. În timp ce săpau fundația uneia dintre case, ei au dat peste un monolit, complet similar primului şi aşezat exact în partea opusă, ca pentru a forma o intrare. Când au continuat să sape, au fost descoperiți de asemenea doi sfincşi cu capete de om şi o placă de granit, gravată pe ambele părți, şi ceea ce părea să fi fost sanctuarul unui templu. Naville a continuat: „Ceea ce m-a frapat în primul rând a fost că toate aceste monumente erau dedicate zeului Tum Harmakhis, în special naosul, sau sanctuarul, care conține un sfinx cu cap uman, o formă cunoscută a zeului Harmakhis. Prin urmare, era de aşteptat că săpăturile urmau să demonstreze că oraşul, deşi a fost construit de Ramses al II-lea, nu fusese numit „sălaşul lui Ramses", ci „sălaşul lui Tum" – adică Pi Tum sau Pithom.

Prin urmare, aveam de răspuns la o întrebare: Tell el-Maskhuta a fost de fapt Pithom sau Ramses? Ce ar trebui să găsesc este sălaşul lui

Tum sau, conform teoriei lui Lepsius, sălaşul lui Ramses? Uitându-mă la nişte pietre pe care le scoseseră la lumină oamenii, am găsit una pe care se aflau câteva hieroglife. Era o tăbliță, a cărei parte de sus era deteriorată. Doar ultimele rânduri erau lizibile şi păreau să conțină o poruncă cu privire la o statuie. Patru zile mai târziu a fost găsit un alt obiect, partea de jos a unei statui care reprezenta un om care stătea în picioare, a cărei parte de sus fusese de asemenea ruptă jos, iar pe spatele ei se găseau trei linii de hieroglife care înşiruiau titlurile celui pe care îl reprezenta: „Mai marele Hambarului, scribul din sălaşul lui Tum, Succoth. Hathor încuviințează ca numele tău să rămână împreună cu această statuie în sălaşul lui Tum, mărețul zeu al oraşului Succoth.” Mai târziu, oamenii au găsit două alte fragmente dintr-un frumos cap din granit roşu. Săpând mai departe, ei au găsit două părți ale statuii unui om care stătea ghemuit cu mâinile încrucişate pe genunchi. El era un om care ocupa o poziție foarte înaltă în perioada unui rege din cea de-a Douăsprezecea Dinastie (Osorkon al II-lea, un succesor al lui Shishank). Între titlurile sale se număra „Bunul secretar din Pithom (Pi Tum)”.”

Naville a continuat: „Să continuăm pentru un moment cu istoria oraşului Pithom. Nu există nici cel mai mic dubiu că fondatorul oraşului este regele asupritor al evreilor, Ramses al II-lea. Nu există nume mai vechi decât al său pe

monumentele de acolo şi nu există urma altui suveran dintr-o perioadă mai timpurie. Înaintea lui se poate să fi existat un sanctuar pentru zeul Tum, dar cu siguranță că el a fost acela care a construit împrejmuirea şi hambarele. Toate aceste ziduri aparțin celei mai bune perioade a Egiptului în care se construia cu ajutorul cărămizilor şi, deşi nu am avut niciodată norocul de a găsi numele regelui imprimat pe vreuna dintre cărămizi, ele sunt perfect similare acelora găsite cu numele imprimat pe ele, în alte părți ale Egiptului. Pot să mai adaug, că unele dintre ele sunt făcute cu paie sau cu fragmente de trestie, ale cărei urme încă se mai văd, în vreme ce altele sunt făcute pur şi simplu din mâlul Nilului, fără paie." Neville încerca să demonstreze că, cărămizile pe care le găsise erau de acelaşi fel ca şi cele pe care le făcuseră israeliții în timp ce construiau cele două oraşe-hambare pentru Faraon. Deşi la început ei folosiseră paie, acestea s-au epuizat:

Supraveghetorii poporului şi căpeteniile au venit şi au spus poporului, zicând: „Aşa vorbeşte Faraon: Nu vă mai dau paie; duceți-vă singuri de vă luați paie de unde veți găsi; dar nu vi se va reduce nimic din lucrul vostru". *Exodul* 5: 10, 11.

Naville a concluzionat apoi: „De vreme ce s-a demonstrat că Ramses al II-lea a fost fondatorul oraşului Pithom, avem, după cum vedeți, cel mai

bun motiv de a crede că am găsit, în sfârşit, unul dintre oraşele Exodului şi că acestea sunt chiar cărămizile care le-au cauzat israeliților atât de multă suferință şi nefericire."

Tell el-Maskhuta este situată în Wadi Tumilat, o vale îngustă, lungă de aproximativ treizeci de mile (48 km), mărginită de deşert pe ambele părți şi care leagă delta egipteană cu Lacul Timsah în zona canalului. Afirmația lui Naville că acesta era unul dintre oraşele-hambare a dat naştere unei mari satisfacții în rândul exegeților Bibliei din acea perioadă, deşi de atunci, opiniile sale au fost supuse unor revizuiri. În 1918, Alan Gardiner a demonstrat că, deşi Tell el-Maskhuta era un oraş al zeului Tum, acesta nu era oraşul principal. El a identificat oraşul Pithom cu un alt oraş din valea Wadi Tumilat, aflat la vest de Tell el-Maskhuta, numit Tell el-Retabah. Filologul german Emil Brugsch a fost acela care a sugerat mai târziu că Tell el-Maskhuta, cunoscut din inscripții egiptene ca *tkw,* nu era unul dintre oraşele-hambare, ci oraşul biblic Succoth, unde israeliții s-au oprit pentru prima dată pe parcursul călătoriei lor, Exodul. În ceea ce priveşte ținutul Gosen, traducătorii Septuagintei greceşti au făcut de asemenea legătura dintre acesta şi valea Wadi Timulat şi, în special oraşul Heroonopolis, numele antic al oraşului Tell el-Maskhuta. În Septuaginta scrie:

Şi Iacov l-a trimis pe Iuda înainte la Iosif, ca să-i dea de ştire să-i iasă înainte la Heroonopolis. *Geneza* 46: 28, 29.

Mai recent, Henry Naville a demonstrat că numele Gosen poate fi găsit într-un oraş egiptean numit Faqus, al cărui nume antic el l-a citit ca *gsm* (egipteanul *s* se citeşte ca *ş/sh* în ebraică, în vreme ce *m* se citeşte *n). Gsm* era situat pe un braț estic al Nilului, în deltă. Era principalul oraş al celui de-al doisprezecelea nom – cunoscut ca şi nomul arab – care includea zona Wadi Tumilat.

În prezent, oamenii de ştiință sunt de acord că Gosen este o zonă în delta estică, mărginită de brațul Bubestit al Nilului, având oraşul Faqus – oraşul care guverna această zonă – la nord-vest, Tell el-Retabah (Pithom) la sud şi Tell el-Maskhuta (Succoth) la sud-est. Acest braț al râului curge spre nord-est prin On (Heliopolis) şi spre Qantir, apoi spre est prin Sile spre Pelusium. Unele hărți numesc partea Nilului de după Qantir brațul Pelusiac, dar Ptolemeu din Alexandria arată clar în cartea despre geografia Egiptului, pe care a scris-o în 150 d.Hr., că întregul curs al râului, de la sud de On spre Pelusium, era considerat brațul Bubestit.

Locul oraşului Pi-Ramses, de unde se crede că a început Exodul, s-a dovedit a fi însă mult mai greu de găsit. Timp de mulți ani s-a acceptat că el se afla aproximativ în acelaşi loc unde se găsea

capitala Hyksos, oraşul Avaris, pentru că locurile aflate în vecinătatea lor şi caracteristicile lor geografice, ca de exemplu râurile, sunt descrise în mod identic. În plus, mulți oameni de știință au identificat oraşul Avaris şi Pi-Ramses cu Zoan, oraşul în care se spune că Moise a făcut minunile împotriva egiptenilor:

Sub ochii părinților lor, el a făcut minuni în țara Egiptului, în câmpia Zoan. A despărțit marea şi le-a deschis un drum prin ea, ridicând apele ca o grămadă. *Psalmi* 78: 12, 13.

Zoan din Biblie este cunoscut ca fiind oraşul antic Za'ne, numit de greci Tanis, şi San el-Hagar din zilele noastre, pe Lacul Menzalah, la capătul brațului tanitic al Nilului, în deltă. Alan Gardiner a fost unul dintre oamenii de știință eminenți care a acceptat Tanis ca şi locul unde se afla Avaris şi Ramses, în ciuda faptului că era situat în al nouăsprezecelea nom egiptean, în vreme ce Avaris era în al patrusprezecelea. Această discrepanță de natură geografică l-a făcut să respingă inițial Tanisul, dar apoi el s-a răzgândit, în parte din pricina descoperirii de către Pierre Montet, arheologul şi omul de știință francez, că „zeii din Pi-Ramses erau de fapt zeii din Tanis", în parte din cauza numărului mare de vestigii – stele, statui de zei şi regi, obeliscuri, precum şi părți din unele clădiri – care fuseseră descoperite acolo.

Drepturile oraşului Tanis erau susținute de asemenea de faptul că naratorul biblic a dorit să sublinieze perioada în care a fost construit oraşul:

S-au suit pe la miazăzi şi au mers până la Hebron... Hebronul fusese zidit cu şapte ani înainte de cetatea Zoan din Egipt. *Numeri* 13: 22.

Însă rămăşițe ale perioadei Ramesside au fost găsite prin toată delta estică, conducându-i pe oamenii de ştiință spre proclamarea unui număr mare de alte locuri ca şi locul exact al oraşului Pi-Ramses. Naville, de exemplu, era în favoarea Khata'na Qantir, un district situat la câțiva kilometri spre nord-vest de Faqus, pe brațul Bubestit al Nilului, unde descoperirile includeau vestigiile unui palat al lui Ramses al II-lea, cu minunate plăci de faianță, partea de jos a unui colos al aceluiaşi rege, precum şi stele şi o fântână pe care era inscripționat numele lui Ramses al II-lea. Qantir, la fel ca şi Tanis, aduce în discuție o dificultate geografică ca şi locul oraşului Pi-Ramses, deoarece şi acesta este situat în alt nom decât Avaris, şi anume în al douăzecilea. Totuşi, concluziile lui Naville l-au făcut pe Alan Gardiner să-şi modifice din nou, dar să nu-şi abandoneze totuşi opinia în 1961, în cartea sa *Egypt of the Pharaohs* (Egiptul faraonilor), în care el a admis că Qantir este o alternativă posibilă pentru Tanis: „Printre alți oameni de ştiință, Labib Habachi a

fost în mod special activ şi a avut succes în descoperirea unor stele şi a altor dovezi din aceeaşi zonă, care ar putea să încline balanța în această direcție. Conform teoriei sale, monumentele lui Ramses al II-lea de la Tanis au fost transportate acolo de regii Dinastiei a Douăzeci şi una, care se ştie că au ales acest oraş ca şi capitala lor. Dezbaterile continuă însă şi pot fi privite ca şi încheiate."

Convingerea mea este că nici Tanis, nici Qantir sau majoritatea celorlalte locuri sugerate în trecut nu sunt locul exact al oraşului Pi-Ramses din Exod. Avaris şi Pi-Ramses – precum şi fortăreața Zaru, unde se crede că a fost întemnițat Iosif – se află în al patrusprezecelea nom la Tell Abu Sefah, la marginea de nord-est a ținutului Gosen şi lângă oraşul de frontieră din prezent Kantarah, care a avut – şi încă mai are – un pod pe care trebuie să treacă orice trupe egiptene care intră în Palestina, pe drumul care trece prin nordul peninsulei Sinai.

Nu există dispute între oamenii de ştiință în legătură cu locul exact al oraşului Zaru, care a fost punctul de pornire al campaniilor palestiniene şi siriene, menționate încă din timpul lui Tutmes al III-lea (1490–1436 î.Hr.), conducătorul din a Optsprezecea Dinastie, şi până în timpul lui Seti I, al doilea rege al Dinastiei a Nouăsprezecea, şi succesorii lui, Ramses al II-lea şi Ramses al III-lea. Prin urmare, singura problemă importantă este examinarea dovezilor care îl leagă de Pi-Ramses,

care la rândul său a fost construit în acelaşi loc ca şi Avaris.

În relatarea lui Manetho, aşa cum este ea prezentată de Josephus, ni se spune că Avaris se afla „în nomul Sethroit" şi era „situat la est de braţul Bubestit al Nilului." Stela Kamose, cu referinţa ei la „vinul din via ta" şi tăierea pomilor, sugerează că aceasta era o zonă fertilă şi că oraşul avea un port adecvat unui număr mare de vase. Despre acest aspect dă mai multe amănunte Ahmose, fiul lui Abana, în relatarea sa despre asediul oraşului Avaris, condus de Ahmose I, în care el descrie cum oştile egiptene au ajuns în acel loc pe apă, în sudul Avarisului, şi au dat bătălia, în vreme ce se aflau încă pe apă. Acest fapt demonstrează că Avaris era situat pe malul unui râu sau al altei ape, conectat cu braţele Nilului din estul deltei, şi suficient de mare pentru mişcarea unor vase. După cum am văzut înainte, oraşul a fost de asemenea principalul centru al cultului zeului Seth (Sutekh) în perioada Hyksos.

Ce ştim despre Pi-Ramses? Când apare acest oraş, el este de obicei legat de numele lui Ramses al II-lea – *pi-Ramsses-myr-Amun* (Casa lui Ramses cel iubit de Amun). Deşi multe oraşe din deltă şi din Egipt, în general, sunt legate de vreunul dintre regii Ramses, acest Pi-Ramses a fost recunoscut ca şi reşedinţa regilor Ramesside din deltă, şi oamenii de ştiinţă ştiu despre el, de obicei, că a fost înfiinţat de Ramses al II-lea. Totuşi, dovezile

arată că oraşul exista deja, atunci când el a urcat pe tron. Inscripțiile pe care le-a făcut pe pereții templului tatălui său, Seti I, de la Abydos din Egiptul de Sus, relatează o vizită pe care Ramses al II-lea a făcut-o în primul an al domniei sale la Teba, pentru a participa la festivalul în cinstea lui Amun (faraonii erau de obicei încoronați la Memphis, lângă oraşul Cairo de astăzi, din Egiptul de Jos). Când festivalul a luat sfârşit, Ramses menționează că „a ridicat pânzele… şi s-a îndreptat cu fața spre josul râului, spre mărețul loc, Casa lui Ramses cel Iubit de Amun şi a Marii Victorii." Alan Gardiner *(The Journal of Egyptian Archeology/*Jurnalul egiptean de arheologie) a comentat că această referință „este prin urmare o excelentă dovadă că Pi-Ramses era capitala nordică din acea perioadă – primul an de domnie al lui Ramses al II-lea)."

Dovezi că fortăreața Zaru şi Casa lui Ramses erau în aceeaşi localitate sunt furnizate de poemul triumfal cunoscut sub numele de *The Poem of Pentaur/*Poemul Pentaurului, şi care consemna victoriile lui Ramses al II-lea în Siria şi Palestina, în al cincilea an al domniei sale. Poemul începe astfel: „Anul al cincilea, a doua lună a verii, ziua a noua, Maiestatea Sa a trecut de fortăreața Zaru… (urmează o descriere a înfățişării regelui)… după ce au trecut multe zile peste toate aceste lucruri, Maiestatea Sa fiind în oraşul Ramses cel Iubit de Amun…" Povestirea continuă cu descrierea

călătoriei regelui spre nord, spre Palestina.

Aceasta nu este însă ultima dovadă. În Papirusul Anastasi, care datează din perioada Ramesside, există o scrisoare de la doi comandanți din armata Chelarului Regal, în care aceştia scriu că au pornit din locul unde se afla faraonul (probabil Memphis) şi, conform ordinelor regelui (Ramses al II-lea), aduceau cu ei trei stele. Ei raportau că tocmai trecuseră de fortăreața de frontieră Zaru, unde au fost pe cale să-şi descarce vasele la „Casa lui Ramses cel Iubit de Amun". Din acest loc, explică ei, monumentele vor trebui să fie târâte până la locul unde vor rămâne şi îi cer Chelarului Regal să le trimită noi instrucțiuni.

Poziția geografică a fortăreței Zaru – şi a Avarisului, din acelaşi loc cu ea – ca şi o fortăreață de frontieră este de asemenea confirmată în Papirusul Anastasi, unde este descrisă ca fiind „prima linie a oricărui ținut străin, sfârşitul Egiptului."

Papirusul Anastasi conține de asemenea o descriere a oraşului Pi-Ramses:

„Este un loc frumos, nu este niciunul atât de frumos ca acesta, şi el seamănă cu Teba. Ra însuşi l-a întemeiat. În palat, viața este plăcută, câmpiile sale sunt pline de lucruri bune; acolo se aduc în fiecare zi provizii din abundență; apele sale sunt pline de peşti, iar bălțile sunt pline de păsări; pajiştile sale sunt verzi şi pline de iarbă, verdeața are un cot şi jumătate în înălțime, fructele din

zonele cultivate au gustul mierii; grânarele lui… se ridică spre cer; ceapa şi prazul… grămezi de flori în crânguri; rodii, mere şi măsline; smochine din livadă; vin dulce de la Kenkeme, mai bun ca mierea; peşte roşu din lacul palatului… Apele lui Horus (Shi-Hur) dau sarea şi *phr natron* (o substanță folosită la mumificare). Vasele sale pleacă departe şi se întorc în port. În fiecare zi este o abundență de hrană: oricine se bucură să trăiască în acest oraş, nu trebuie să mai rosteşti nicio dorință. Cel mic din el este asemenea celui mare."[43]

Apele Shi-Hur par să fie Lacul Ballah, situat la sud de Zaru, care era legat de capătul pelusiac al brațului Bubestit al Nilului. Astfel, vasele care veneau dinspre Teba puteau să navigheze până la portul din Zaru, în apropiere de granița cu Palestina şi, în cazul efectivelor militare, ele trebuiau să-şi înceapă campaniile de infanterie numai din acest punct. Acest lac trebuie să fie de asemenea lacul de agrement menționat pe ultimul dintre cei cinci scarabei ai lui Amenhotep al III-lea:

„Anul al unsprezecelea, a treia lună a primului anotimp, prima zi, în timpul domniei Maiestății sale… Amenhotep al III-lea; şi Marea Soție a Regelui, Tiye, în oraşul ei Zarukha. Lungimea sa este de 3700 de coți (1665m); lățimea sa de 700 de coți (315 m). Maiestatea sa a celebrat sărbătoarea

---

[43] *Zeitschrift für Ägyptische Sprache,* G. Steindorff.

lacului, în a treia lună a primului anotimp, ziua a şaisprezecea, când Maiestatea sa a navigat pe el cu vasul regal *Aton Străluceşte*."

John H. Breasted a fost acela care s-a hotărât să folosească numele fără semnul final pentru *kha,* despre care el a considerat că înseamnă oraş. Astfel a rezultat numele Zarw (Zaru), *t3r-w,*[44] acelaşi nume ca şi al fortăreței. Povestea oraşului Zaru este, prin urmare, aceea că el a fost o fortăreață de frontieră a Egiptului din timpul celei de-a Douăsprezecea Dinastii, când ea era numită Căile lui Horus. Ea a fost întărită cu ziduri puternice mai târziu de regii Hyksos, şi a devenit cunoscută ca Avaris. După izgonirea neamului Hyksos, ea a fost folosită ca o fortăreață de frontieră şi temniță de regii Dinastiei a Optsprezecea, în timpul domniei cărora a devenit cunoscută ca Zaru. Când familia israelită a lui Iosif a venit în Egipt, pentru a nu-i lăsa să între în Egiptul propriu-zis, Amenhotep al III-lea a dat oraşul Zaru reginei sale, Tiye, şi rudelor sale, păstorii asiatici. Devenind rege după revolta de la Amarna, Horemheb a transformat din nou oraşul

---

[44] Deoarece semnul egiptean pentru „r" este acelaşi ce şi cel pentru „l", putem să citim de asemenea numele oraşului ca şi Zalw. C. Kuthman, filologul german, a confirmat că, acesta a fost de asemenea oraşul coptic numit Sele sau Sile, corespunzând oraşului Tell Abu Sefah lângă Kantarah. Numele oraşului lui Tiye în timpul romanilor se citea Sele sau Zele. Dacă am citi numele întreg de pe scarabeul lui Amenhotep al III-lea, folosind vocalele perioadei coptice, acesta devine Zelekha, acelaşi nume care este inclus în tradițiile islamice şi Talmudul evreu.

într-o temniță, aflată în subordinea lui Ramses, care avea să devină mai târziu Ramses I, cel care a întemeiat Dinastia a Optsprezecea. Atunci a fost ea reconstruită şi a primit numele ei biblic, Pi-Ramses, de la conducătorul ei. Oraşul a devenit în cele din urmă reşedința nordică a primilor trei regi ai Dinastiei a Nouăsprezecea, Ramses I, Seti I şi Ramses al II-lea, care i-a înfrumusețat numele.

Semnificația acestei restaurări a fost umbrită de stela celor 400 de ani, descoperită la Tanis de Mariette. Această stelă a fost comandată de Ramses al II-lea, în al treilea deceniu al lungii sale domnii, pentru a onora sărbătorirea a 400 de ani de stăpânire a zeului Seth la Avaris, care avusese loc cu puțin timp înainte de venirea sa la tron. Cele patru secole, care s-au adăugat întârzierii în realizarea stelei, s-au potrivit cu exactitate cu referințele biblice despre şederea evreilor în Egipt – patru secole şi patru sute treizeci de ani – şi aceasta, la care s-a adăugat faptul că Ramses este singurul nume faraonic pe care îl găsim în Pentateuch, a furnizat o alegere irezistibil de uşoară pentru susținătorii teoriei Hyksos-până la-Ramses. Desigur, este adevărat că memoria israeliților nu ar fi insistat asupra numelui Ramses fără un motiv întemeiat, dar stela celor 400 de ani ar trebui interpretată într-un mod diferit de cel convențional. Ceea ce ea clarifică este faptul că, menționându-i pe Ramses, naratorul biblic nu s-a îndepărtat de practica obişnuită şi,

prin folosirea numelui lui Faraon: el se referă la perioada din timpul domniei lui Horemheb, când bunicul lui Ramses al II-lea, care purta de asemenea numele de Ramses şi tatăl lui Ramses al II-lea, Seti I, erau conducători şi viziri în Avaris.

Pe stelă putem citi: „Să trăiască Horus, Puternicul Taur, Cel Care Iubeşte Adevărul (Ramses al II-lea)... Maiestatea a comandat realizarea unei mari stele de granit purtând numele strămoşilor săi, pentru a face să rămână numele tatălui strămoşilor săi (zeul Seth) şi acela al regelui Menmaat-Re, fiul lui Re: Seti Mem-Ptah, suferind şi dăinuind pentru totdeauna ca şi Re în fiecare zi. Anul 400, a patra lună a celui de-al treilea anotimp, ziua a patra, a domniei regelui Egiptului de Sus şi Egiptului de Jos: Seth-cel-Mare-în-Putere, fiul lui Re, cel iubit de el; The-Ombite, iubit de Re-Harakhti, aşa încât el să trăiască veşnic. Apoi, a venit Prințul prin Ereditate, Primarul Oraşului şi Vizir, Purtătorul Evantaiului din Partea Dreaptă a Regelui, Comandantul Trupelor, Supraveghetorul Țărilor Străine, Supraveghetor al Fortăreței Zaru, Scribul Regal, Stăpân peste Grajduri, Maestrul de Ceremonie al Sărbătorii Ram-Stăpânul lui Mendes, Mare Preot al lui Seth şi Supreveghetor al Profeților Tuturor Zeilor; Seti, cel triumfător, fiul prințului prin ereditate (Ramses, care mai târziu a devenit Ramses I), Primar al Oraşului, Comandant al Trupelor, Supraveghetor al Țărilor Străine,

Supraveghetor al Fortăreței Zaru, Scrib Regal, Stăpân peste Grajduri, Pa-Ramses, cel triumfător, copilul Doamnei Casei…”

Ramses I a fost foarte bătrân când s-a urcat pe tron ca şi întemeietor al Dinastiei a Nouăsprezecea şi a domnit numai doi ani înainte de a fi succedat la tron de fiul său, Seti I. Prin urmare, el trebuie să fi fost conducător în Avaris timp îndelungat. Ramses al II-lea a fost de asemenea conducător în Avaris, în timp ce era prințul moştenitor, şi probabil că el s-a născut în oraş. Toate indiciile conduc spre teoria că primarii Ramses au fost aceia care i-au obligat pe israeliți să construiască oraşele-hambare din ținutul Gosen, precum şi însăşi fortăreața Zaru, care, după cum am văzut mai devreme, era deja Pi-Ramses, reşedința din deltă a lui Ramses al II-lea, în primul an al domniei sale – şi care nu putuse fi construită, ca şi Roma, într-o singură zi. Şi pentru a ne întoarce la punctul de pornire al acestui capitol…

Nu se sugerează nicăieri că israeliții s-ar fi mutat vreodată din locul în care s-au stabilit pentru prima dată, adică Gosen, în delta estică. Prin urmare, întreaga poveste a izolării lor într-o zonă îndepărtată, unde prezența lor nu i-ar jigni pe egipteni, are sens doar dacă ei au ajuns într-o țară în care sediul puterii era la Teba, la patru sute de mile (640 km) distanță. Iar în ceea ce priveşte apropierea lor de reşedința regală în timpul când s-a născut Moise, aceasta se explică simplu: regii,

şi nu israeliții au fost aceia care s-au mutat. Conducătorii din perioada mai târzie a Dinastiei a Optsprezecea şi-au stabilit capitala în deltă şi nu la Teba – de exemplu, Tutankhamon şi-a petrecut mare parte a vieții la Memphis – şi, în ultimul rând, după cum am văzut mai sus, primii trei regi ai Dinastiei a Nouăsprezecea, Ramses I, Seti I şi Ramses al II-lea au făcut din Zaru, numită în perioada lor Pi-Ramses, reşedința lor din partea de nord.

Singura întrebare importantă care mai rămâne este: cât timp a durat şederea israeliților în Egipt – patru secole sau patru generații?

Capitolul 11
Şederea

Relatările contradictorii din Vechiul Testament cu privire la intervalul de timp pe care l-au petrecut israeliții în Egipt este unul din motivele care i-a condus pe oamenii de ştiință spre acceptarea greşită a perioadei Hyksos ca şi timpul apariției lui Iosif în țară. Textele relevante sunt:

…Să ştii bine că sămânța ta va fi străină într-o țară care nu va fi a ei; acolo va fi robită şi o vor apăsa greu, timp de patru sute de ani… În a patra generație, ei se vor întoarce iar aici. *Geneza* 15: 13, 16.

Şederea fiilor lui Israel în Egipt a fost de patru sute treizeci de ani. *Exodul* 12: 40.

Dacă ne întoarcem la ebraică, Avraam a fost avertizat că descendenții săi urmau să trăiască într-o țară străină, timp de *arba' m3wt shana* (patru sute de ani) iar Exodul confirmă acest număr, afirmând că şederea copiilor lui Israel a durat *shalsheem shana wa arb' m3wt shana* (treizeci de ani şi patru sute de ani). Pe de altă parte, în Geneză scrie de asemenea *wa dor rabi'i yashwbw hena* (şi a patra generație ei se vor întoarce aici). Cu mai mult de un secol în urmă, în cartea sa *Historical and Critical Commentary on the Old Testament* (Comentariul istoric şi critic al Vechiului Testament), exegetul Bibliei M. M. Kalisch a încercat să explice această discrepanță, spunând că vârsta acelor generații trebuie privită ca 120 de ani: celei de „a patra generații" de după aşezarea lui Iacov în Egipt îi era promisă întoarcerea în Palestina. „Cele „patru generații" trebuie să cuprindă o perioadă de peste patru sute de ani, numai dacă nu presupunem că aceste cuvinte conțin o discrepanță evidentă; nu avem nicio alternativă, decât să înțelegem aici termenul *dor* ca durata unei vieți care, ca şi regulă generală, îi era atribuită omului după potop." Mai recent, K. A. Kitchen de la Universitatea din Liverpool a încercat să folosească tăblițele Ugaritice, găsite în partea de nord a Siriei la începutul acestui secol,

pentru a da un sens diferit cuvântului ebraic *dor.* „Lui Avraam i se spune că descendenții săi vor reveni în Canaan în „a patra generație" scria în cartea sa *The Ancient Orient and the Old Testament* (Orientul antic şi Vechiul Testament). „Cea mai simplă explicație este că cei patru *dor* corespund celor patru sute de ani, nu „generații" în sensul modern. Acest fapt este sugerat nu numai de o simplă dorință de armonizare, ci şi de dovezi foarte clare din surse Ugaritice şi asiriene timpurii, care demonstrează că *dor* sau *daru* poate însemna un „interval" sau „ciclu de timp" de optzeci de ani sau chiar mai mult."[45]

Acest argument este discutabil din mai multe puncte de vedere. De exemplu, versetul din Biblie nu spune, ca dr. Kitchen, că descendenții lui Avraan urmau să reintre în Canaan în a patra *dor,* traducerea este aceasta: „Şi a patra *dor* ei se vor întoarce aici." Prin urmare, subiectul verbului este „a patra dor". În acest caz, *dor* poate să însemne numai „generație", lucru confirmat de textele Ugaritice la care se referă dr. Kitchen.[46]

Nu există în ele, sau în textele ebraice sau asiriene, nici măcar un singur exemplu în care cuvântul *dor* este folosit pentru a desemna un ciclu de o sută de ani, dar dacă, aşa cum insistă

---

[45] În opinia sa, cei treizeci de ani în plus menționați de Exod nu sunt în contradicție cu teoria sa: „Cei patru sute de ani sunt o cifră rotundă, în vreme ce patru sute treizeci de ani sunt numai un număr mai exact."

[46] *Ugaritic Manual* (Manualul Ugaritic), III, Cyrus H. Gordon.

dr. Kitchen, cuvântul ar însemna în acest caz un interval sau un ciclu de timp de optzeci de ani sau mai mult, totuşi, cât de mult? Este posibil ca intervalul să fie unul nespecificat, nelimitat, astfel încât patru sute de ani să fie un singur ciclu?

Oricum, principala obiecție la teoria dr-ului Kitchen este că el pare să nu înțeleagă faptul că, atunci când cuvântul *dor* este folosit pentru a semnifica un ciclu de timp, el are sensul de „întoarcere", în care caz lungimea unei singure întoarceri trebuie să fie dată la început, ceea ce nu este cazul în Geneză.

Ceea ce confirmă faptul că cuvântul biblic *dor* este folosit ca semnificând „o generație" este faptul că Pentateuchul numeşte doar patru generații, între perioada Coborârii în Egipt şi Exodul care a urmat. Pe lista descendenților lui Iacov şi a celor care au coborât în Egipt îi avem pe:

Fiii lui Levi: Ger-shon, Ko-hath şi Me-rar-i... *Geneza* 46: 11.

După sosirea în Egipt, Levi a avut o fiică:

Numele soției lui Amram era Ioch-e-bed, fiica lui Levi, care i s-a născut lui Levi în Egipt... *Numeri* 26: 59.

Faptul că Ioch-e-bed era fiica lui Levi este confirmat de cartea Exodului:

Fiii lui Ko-hath: Amram, Iz-har, He-bron şi Uz-zi-el… Amram a luat de soție pe mătuşa sa Ioch-e-bed; şi ea i-a născut pe Aaron şi pe Moise. *Exodul 6:* 18, 20.

Este clar că această genealogie nu poate să dea patru sute treizeci de ani. De fapt, genealogia din Pentateuch este într-un constant dezacord cu presupusa şedere de mai mult de 400 de ani a evreilor în Egipt. De exemplu, doi dintre verii profetului Moise îşi fac apariția în povestea istorică a Exodului – Elizaphan, fiul lui Uzziel, şi Korah, fiul lui Izhar:

Căpetenia casei părinteşti a familiilor kehatiților era E-li-zaphan, fiul lui Uz-zi-el. *Numeri* 3: 30.

Şi Korah, fiul lui Iz-har, fiul lui Ke-hath, fiul lui Levi… s-au răsculat împotriva lui Moise, împreună cu două sute cincizeci de bărbați dintre fiii lui Israel. *Numeri* 16: 1, 2.

Un alt exemplu este Machir, nepotul lui Iosif, de la fiul său Manase, despre care se spune că trăia nu numai în timpul Exodului, ci şi când Iosua a cucerit mai târziu Canaanul:

Şi Moise a dat Galaadul lui Mach-ir, fiul lui Manase, care s-a aşezat acolo. *Numeri* 32: 40.

Deoarece Moise era strănepotul lui Levi, fratele mai mare al lui Iosif, este posibil chiar ca Iosif să fi trăit încă în timpul când s-a născut Moise, profetul.

Lăsând la o parte argumentele scolastice, oricine cunoaşte Orientul Apropiat şi cel Mijlociu ar prefera din instinct patru generații în loc de patru secole, ca şi timp al şederii israeliților în Egipt. Este posibil chiar şi în zilele noastre, de exemplu, să găsim beduini care îți pot spune totul despre stră-stră-stră-străbunicul lor, dar nu ştiu când este propria lor zi de naştere, pe care trebuie să o inventeze dacă ar avea cumva nevoie de paşaport.[47]

Câțiva oameni de ştiință, ca de exemplu Cyrus H. Gordon, exegetul Bibliei şi egiptologul american care a tradus textele Ugaritice, H. H. Rowley şi Bowman au folosit documente genealogice pentru a încerca să decidă lungimea intervalului de timp care a trecut între sosirea lui Iacov în Egipt şi naşterea lui Moise şi au observat, de asemenea, că Asuprirea din Egipt nu este prezentată în Biblie ca având o durată apropiată de patru sute treizeci de ani: imediat după moartea lui Iosif de la finalul

---

[47] Talmudul nu este de acord cu o şedere de 430 de ani a israeliților în Egipt: „Şi copiii lui Israel au călătorit de la Ramses la Succoth. La două sute zece ani după intrarea lor în Egipt, israeliții au plecat de acolo, şase mii de bărbați, cu soțiile şi copiii lor." – *Selections from the Talmud – (Selecțiuni din Talmud),* traducerea de H. Polano.

cărții Genezei, ni se oferă povestirea „regelui care nu îl cunoscuse pe Iosif” şi aceea a naşterii lui Moise.

Mi se pare că acesta este rezultatul a trei calcule matematice pe care el le-a făcut. În primul rând, neavând al cui ajutor să-l ceară, el a făcut suma vârstelor celor trei generații, aşa cum sunt ele date în Vechiul Testament.

Levi 137 *(Exod 6:16)*
Kohath 133 *(Exod 6:18)*
Amram 137 *(Exod 6:20)*
Moise 120 *(Deuteronom 34:7)*

Aceasta i-a dat suma de cinci sute douăzeci şi şapte de ani. Apoi, el a făcut suma dintre vârsta lui Levi când a avut loc coborârea în Egipt, pe care el a fixat-o arbitrar la 57, şi cei patruzeci de ani pe care i-a mai trăit Moise după Exod. Aceasta i-a dat suma de 97 de ani, timpul pe care Levi şi Moise l-au petrecut în afara Egiptului. Scăzând a doua sumă din prima, el a rămas cu numărul final de patru sute treizeci de ani.

Dacă şederea israeliților în Egipt a durat numai patru generații, adică aproximativ o sută de ani, cum mi se pare mie că indică toate dovezile, şi ne întoarcem cu un secol în urmă de la un Exod care a avut loc la începutul Dinastiei a Nouăsprezecea (1306 î.Hr.), ajungem la timpul lui Tutmes al IV-lea (1413–1405 î.Hr.), care l-a numit pe Yuya vizir.

Pentru a face un sumar a ceea ce eu cred că a fost ordinea corectă a evenimentelor…

Avram şi Sarai au făcut prima lor călătorie în Egipt în perioada când, mai mult de un secol după sfârşitul stăpânirii Hyksos, Tutmes al III-lea (1490–1436 î.Hr.), al şaselea rege al Dinastiei a Optsprezecea, ocupa tronul. El a fost acela care s-a căsătorit cu Sarai şi a devenit tatăl lui Isaac, fiul care i s-a născut acesteia după ce cuplul s-a întors în Canaan. La moartea lui Isaac, cel mai vârstnic dintre cei doi fii gemeni ai săi, Esau, şi-a vândut pe nimic dreptul de prim născut – titlul de prinț la Egitpului – celui mai tânăr, Iacov, care l-a transmis fiului său, Iosif. Tutmes al IV-lea (1413–1405 î.Hr.), al optulea rege al Dinastiei a Optsprezecea, cu reşedința la Teba şi stăpânind peste un teritoriu precis ce se întindea de ta Nil la Eufrat, regele la care se făcea referire în promisiunea făcută lui Avraam, cu privire la urmaşii săi, a fost acela care l-a numit pe Iosif ca vizir al său, după ce acesta fusese vândut în sclavie în Egipt şi interpretase cu succes visele lui Faraon. Regele a invitat familia lui Iosif să se stabilească în Egipt şi le-a oferit ținutul Gosen din delta estică, departe de curte, într-o regiune de frontieră care, după cum a formulat Alan Gardiner, era deja obişnuită cu „infiltrarea de palestinieni bucuroşi să găsească refugiu într-un mediu mai paşnic şi mai fertil.” Iosif şi soția lui au continuat să-l servească pe Amenhotep al III-lea,

următorul faraon, care s-a îndepărtat de tradiția egipteană şi, deşi s-a căsătorit cu sora lui, în loc să o facă pe ea regina sa, el s-a căsătorit şi i-a dat acest titlu fiicei lui Iosif, Tiye. El i-a dat de asemenea fortăreața Zaru, fostul Avaris al neamului Hyksos, care domina ținutul Gosen, unde strămoşilor ei israeliți li se permisese să se stabilească. Trei dintre descendenții Tiyei – Amenhotep al IV-lea (Akhnaton), Semenkhare şi Tutankhamon – au urmat la tron, pentru a fi succedați la rândul lor de însuşi fiul lui Iosif, Aye. Apoi a venit la tron Horemheb, ultimul conducător al Dinastiei a Optsprezecea, regele „care nu îl cunoscuse pe Iosif", care s-a întors împotriva israeliților, i-a pus la munca grea de a construi oraşele hambare Pithom şi Pi-Ramses în regiunea Gosen, sub conducerea lui Ramses şi fiul său, Seti, a readus Zaru la statutul ei de odinioară de temniță şi fortăreață şi, la sfârşitul celei de a patra generații de israeliți în Egipt, i-a determinat pe evrei să înfăptuiască Exodul. Cred că acest eveniment a avut loc de fapt în scurta perioadă de domnie a lui Ramses I.

Argumentele mele în favoarea acestei cronologii sunt susținute de acordul dintre dovezile biblice şi cele istorice cu privire la durata stăpânirii regelui Exodului. Moartea regelui asupritor este relatată după cum urmează:

După mult timp, împăratul Egiptului a murit; şi

fiii lui Israel gemeau din cauza robiei... *Exodul* 2: 23.

Domnul a zis lui Moise în Madian: „Du-te, întoarce-te în Egipt: căci toți cei care căutau să-ți ia viața au murit.” *Exodul 4:*19.

După aceasta, Moise îşi începe misiunea de a-i conduce pe israeliți afară din Egipt:

Acum vino (îi spune Dumnezeu lui Moise), Eu te voi trimite la Faraon şi vei scoate din Egipt pe poporul Meu, pe fiii lui Israel. *Exodul* 3:10.

Acest faraon trebuie să fie acela care a urmat la tron după moartea regelui asupritor şi, dacă acceptăm că Horemheb a fost cel care i-a asuprit, noul rege poate fi numai Ramses I. El a fost acela pe care l-a întâlnit Moise:

Moise şi Aaron s-au dus apoi la Faraon şi i-au zis: „Aşa vorbeşte Domnul Dumnezeul lui Israel: Lasă pe poporul Meu să plece...” *Exodul* 5:1.

Conform Bibliei, „Moise era în vârstă de optzeci de ani, iar Aaron de optzeci şi trei de ani, când i-au vorbit lui Faraon.” (Exodul 7:7). Noul rege a refuzat să le permită israeliților să plece şi apoi au urmat o serie de catastrofe care, prin natura lor, trebuie să fi avut loc într-o perioadă de patru

anotimpuri. După aceea, Faraon a fost de acord să-i lase să plece, şi ei şi-au început călătoria din oraşul lui Ramses (*Exodul* 12: 37), oraşul natal al lui Ramses I. Ei au fost urmăriți de Faraon care, în cele din urmă, s-a înecat în mare (*Exodul* 14: 28).

Dacă considerăm relatarea biblică una corectă, noul rege trebuie să fi murit înainte de sfârşitul celui de-al doilea an al său pe tron. Din dovezile istorice, ştim că acesta este cazul în ceea ce îl priveşte pe Ramses I.

Capitolul 12
Doppelgänger

Dacă Iosif din Biblie şi personajul istoric Yuya sunt una şi aceeaşi persoană, trebuie să fie posibil să-i încadrăm în aceeaşi cronologie. S-a sugerat într-un capitol anterior că, pe baza informațiilor de care dispunem, Yuya trebuie să se fi născut între 1453/2 şi 1439/38 î.Hr. Şi a murit cândva între anii 1393/2 şi 1379/78 î.Hr. Deşi, de regulă nu acceptăm numere şi vârste din Biblie fără a avea alte dovezi care să le ateste, vârsta de treizeci de ani pe care Biblia i-o atribuie lui Iosif ca momentul numirii sale în funcția de vizir pare rezonabilă, ținând cont de faptul că a fost vândut pentru a fi dus în Egipt, a servit pentru un timp în casa lui Potiphar, apoi a fost în temniță câțiva ani. Dacă

acceptăm această vârstă ca şi una corectă şi dacă Tutmes al IV-lea (1413–1405 î.Hr.) a fost Faraonul care l-a făcut vizirul său, ajungem la o dată a naşterii între 1443 şi 1435 î.Hr.

Aceasta lasă un interval de timp de 46 până la 54 de ani, între anul cel mai timpuriu în care Tutmes al III-lea, care era deja un om adult, căsătorit, ce ocupa o funcție preoțească atunci când a venit la tron, ar fi putut să devină tatăl lui Isaac şi naşterea lui Iosif. În aceşti ani trebuie să avem loc pentru maturizarea lui Isaac, naşterea lui Esau şi Iacov care, la rândul său, a avut zece fii şi o fiică, de la trei soții diferite, înainte ca Iosif să se fi născut. Intervalul de timp este adecvat pentru aceste evenimente, într-o perioadă când oamenii se căsătoreau şi devenea părinți la o vârstă timpurie. De exemplu, primul dintre cei paisprezece faraoni ai Dinastiei a Optsprezecea, Ahmosis, a venit la tron în 1575 î.Hr., iar ultimul, Horemheb, 1335 î.Hr., un total de 240 de ani. Dacă îi excludem pe regina Hatshepsut, care a domnit împreună cu fiul ei vitreg, Tutmes al III-lea, şi pe Semenkhkare, care a fost co-regent împreună cu Akhnaton, media este de numai douăzeci de ani. Există de asemenea dovezi că Isaac s-a căsătorit când era foarte tânăr, avea în jur de 14 ani, care era pe atunci vârsta maturității. El era încă un băiat, atunci când îngerul lui Dumnezeu a oprit sacrificiul pe care intenționa să-l facă Avraam – „Să nu pui mâna pe băiat…”

Geneza 22: 12 – şi există păreri contradictorii cu privire la faptul dacă moartea Sarei a fost cauzată de teama față de intențiile soțului ei, sau de bucuria resimțită la auzul veştii că acesta s-a răzgândit. Oricum, în ceea ce priveşte căsătoria lui Isaac cu Rebeca, ni se spune: „Şi Isaac a dus-o în cortul mamei sale Sara; a luat pe Rebeca, ea a fost soția lui şi el a iubit-o. Astfel Isaac a fost mângâiat pentru pierderea mamei sale.” *Geneza* 24: 67.[48]

Este imposibil să examinăm viețile lui Iosif şi Yuya, fără să fim surprinşi de numărul remarcabil de similitudini dintre ele.

NUMELE LOR

Singura referință la Yuya cunoscută înaintea descoperirii mormântului său a fost aceea din scarabeul comandat de Amenhotep al III-lea, cu ocazia celebrării căsătoriei sale cu fiica lui Yuya, Tiye. Se pare că regele a dorit ca toți să ştie numele femeii pe care a făcut-o regina sa, în ciuda obiceiului țării. Copii ale acestuia au fost trimise la prinții străini, o parte din text suna astfel: „Marea Soție Regală Tiye, să trăiască. Numele tatălui ei este Yuya, numele mamei ei este Tuya…” Atunci a devenit cunoscută identitatea părinților

---

[48] Geneza ne spune de asemenea că Isaac a avut patruzeci de ani când s-a căsătorit, dar nici durerea provocată de moartea mamei, nici cortul acesteia nu putem să credem că s-a păstrat timp de un sfert de secol.

Tiyei: mai devreme se crezuse despre ea că era o prințesă mesopotamiană, din Mitanni, trimisă în Egipt pentru a se căsători cu regele.

Numai patru litere au fost folosite de scribi şi artizani, care au scris numele lui Yuya pe obiectele din mormântul său:

alef valoare fonetică A
alef sau *yodh* valoare fonetică A sau Y
yodh valoare fonetică Y
waw valoare fonetică W

Există şi în al cincilea semn, numit determinativ, care nu are nicio valoare fonetică, ci este inserat pur şi simplu pentru a ne ajuta să înțelegem sensul. În acest caz, el indică faptul că literele precedente trebuie citite ca numele unei persoane. Deşi au fost folosite doar patru semne, rezultatul a fost o variație pronunțată în felul în care se scria numele lui Yuya. În total există unsprezece feluri în care a fost scris:

1. *Ya-a:* pe baldachinul în formă de sanie (Catalogul Muzeului din Cairo, nr. 51001), sarcofagul în formă de mumie (51002), sicriul de lemn în formă de mumie, acoperit cu foiță de argint (51003) şi un al doilea sicriu în formă de mumie, acoperit cu foiță de aur (51004).
2. *Ya:* o variațiune pe sicriul nr. 51004.
3. *Yi-ya:* pe fâşiile care înconjurau mumia lui Yuya

(51010) şi pe trei cutii de *ushabti* (51041, 51043 şi 51044).
4. *Yu-ya:* pe cutia canopică a lui Yuya (51012), pe opt *ushabti* (51025 şi 51028–51034), o cutie de *ushabti* (51041), alte două cutii (51115 şi 51116), un sceptru (51132) şi un bici (51133).
5. *Ya-yi:* pe trei *ushabti* (51024, 51026 şi 51027).
6. *Yu:* pe o cutie de *ushabti* (51053).
7. *Yu-yu:* pe o cutie de *ushabti* (51053) şi pe papirusul care conținea *Cartea Morților* (51189), în care numele său este scris peste tot *Yu-yu.*
8. *Ya-ya:* pe un sicriu (51054).
9. *Yi-Ay:* pe două seturi a câte patru vaze cu picior (51102 şi 51103).
10. *Yi-a:* pe o pasăre cu față umană, cioplită din calcar (51176).
11. *Yu-y:* pe o altă cutie canopică (51012).

Peste tot, numele este scris cu două silabe, cu excepția a două cazuri – *Yu* pe capacul unei cutii *ushabti* (deşi, în interior, aceeaşi silabă este repetată *Yu-yu*) şi *Ya* pe un sicriu. Fiecare silabă începe cu litera Y, care în acest caz trebuie citită ca o consoană, pentru că în egipteană o silabă nu poate începe cu vocală.

Există două elemente importante cu privire la relația dintre numele biblic al lui Iosif şi numele lui Yuya. În primul rând, numele biblic al lui Iosif, ca şi cel al lui Yuya, este unul compus, Yu-seph – „Y” în egipteană şi ebraică devine „I” în română şi,

în ambele limbi, „o” şi „u” se scriu cu acelaşi semn – şi prima silabă, care face relația cu Dumnezeu, *Yhwa* (Iehova), este aceeaşi ca şi prima silabă a numelui lui Yuya. În al doilea rând, varietatea în modul de scriere sugerează că numele lui Yuya era unul străin, pe care scribilor le era greu să-l exprime cu ajutorul hieroglifelor.

Deşi el avea sânge egiptean şi trăise în Egipt timp de mulți ani, Iosif era în esență un străin. Au fost de asemenea speculații cu privire la faptul dacă Yuya, socrul lui Amenhotep al III-lea, nu era cumva străin. Când mormântul lui Yuya a fost descoperit, interes considerabil s-a manifestat pe problema dacă acesta conținea vreo dovadă care să susțină această teorie. James Quibell, arheologul britanic care a supravegheat săpăturile, era de părere: „Singura dovadă în favoarea ei (teoriei) este marea varietate în modul de scriere a numelui. Se poate presupune că acesta era un nume rar şi greu de exprimat în hieroglife; este posibil că era un cuvânt străin.” Gaston Maspero comenta de asemenea asupra aceleiaşi probleme: „Numele acestui om cunoaşte mai multe modalități de scriere, care diferă întrucâtva unele de altele (şi) nu se află toate pe acelaşi monument. Se pare că fiecare scrib şi artizan angajat la fabricarea mobilei funerare... a adoptat propriul mod de redare a numelui pentru obiectele pe care le-a decorat.” Dar ce nume încercau de fapt să scrie scribii? Numele egiptene

indicau de obicei zeul sub protecția căruia era pusă persoana respectivă – Ra-mos, Ptah-hotep, Tutankh-Amon şi aşa mai departe. Dovezile sugerează că, în ciuda anilor pe care i-a petrecut în Egipt şi a funcției înalte pe care o ocupa, Iosif s-a ținut departe de cultele zeilor egipteni: cei mai mulți dintre oamenii de ştiință sunt de părere că apariția bruscă a numelui Aton în timpul Dinastiei a Optsprezecea este legată de Yuya, deşi nepotul lui, Akhnaton, a fost acela care a dezvoltat cultul acestui zeu într-o credință monoteistă. Prima menționare a numelui lui Aton în timpul Dinastiei a Optsprezecea este, de fapt, aceea de pe un scarabeu, datând din timpul domniei lui Tutmes al IV-lea, care l-a numit pe Iosif în funcția de vizir. Fiul lui, Amenhotep al III-lea, a construit mai târziu un templu, în cinstea lui Aton în Nubia, şi vasul de agrement cu care s-a plimbat pe lacul reginei Tiye se numea *Aton Străluceşte.* Prin urmare, pare o presupunere rezonabilă faptul că, până la moartea lui Iosif, egiptenii trebuie să fi înțeles că el nu a acceptat protecția nici unui zeu egiptean, ci numai a zeului său, *Yhwa (Iehova) sau Yhwa (h* final se citeşte ca *a* în ebraică), şi ceea ce încercau ei să scrie, conform tradiției egiptene, era prima parte a numelui zeului. Confuzia scribilor şi artizanilor angajați în realizarea mormântului lui Yuya poate să se fi născut şi pornind de la numele înaintaşilor lui. Se spune că Iacov, tatăl lui Iosif, a murit de asemenea în Egipt, unde a fost

îmbălsămat. Prin urmare, numele său trebuie să fi fost cunoscut de egipteni dar, deşi şi acesta se baza pe numele divin, se pronunța Ya. În cazul lui Isaac se pronunța Yi. Se pare că, având de-a face cu aceste diferențe, scribii egipteni au folosit toate trei variantele numelui *Yhwa,* Yuya fiind cel mai comun şi Yi-w cel mai apropiat de forma completă.

În general, egipteana veche – din acest punct de vedere similară cu limbile semitice – nu foloseşte vocale: scribul este învățat cum să introducă vocalele corecte. Totuşi, unele consoane sunt folosite ca vocale lungi. În cazul lui Yuya, vocalele lungi au fost folosite în toate cazurile, deoarece, în ceea ce priveşte numele străine, nimănui nu i se pretindea să ştie forma corectă de citire. În zilele noastre, Yuya este scrierea general acceptată a acestui nume, dar, înşelat de folosirea vocalelor lungi, Gaston Maspero, urmat şi de alți egiptologi, au citit numele Iouiya. Este interesant că această interpretare este foarte similară cu felul în care scriitorii creştini din perioada timpurie dintre anii 150 şi 450 d.Hr. Scriau numele divin – Yaouai – în vreme cu litere greceşti în formă helenistică se scria Ieoa.[49]

ORIGINEA LUI YUYA

Grafton Elliot Smith, anatomistul britanic care a

---

[49] Introducerea la *New English Bible (Noua Biblie Engleză).*

examinat mumia lui Yuya în 1905, a dedicat parte din raportul[50] pe care l-a întocmit apoi problemei dacă Yuya putea să fie de origine străină. După ce a descris metoda folosită de cel care l-a îmbălsămat, el a continuat: „Fața lui (Yuya) este relativ mică şi eliptică, înălțimea totală a feței fiind de numai 110 mm, în vreme ce lățimea bizigomatică" – distanța dintre cele două arcade osoase situate de ambele părți ale craniului – „este de 125 mm. Nasul este proeminent, acvilin şi are rădăcina înaltă: în acelaşi timp, cartilajele laterale sunt mai late, probabil mai mult decât atunci când era încă în viață, pentru că nările au fost dilatate în procesul umplerii foselor nazale cu pânză. Rădăcina nasului se proiectează la 2 cm în fața colțurilor ochilor. Buzele sunt oarecum pline. Maxilarul este moderat rectangular. Mustața nu fusese rasă timp de două sau trei zile înainte de ziua morții, deoarece buza superioară, bărbia şi regiunea submentală sunt acoperite de fire albe de păr, de 2 sau 3 mm în lungime. Sprâncenele şi genele sunt bine conservate, dar spre deosebire de restul părului, acestea au culoarea maroniu închis.

Spre deosebire de majoritatea mumiilor regale din perioada Noului Regat, urechile lui Yuaa nu

---

[50] Publicat în *Catalogue général des antiquités égyptiennes du Musée du Caire (Catalogul general al antichităților egiptene ale Muzeului din Cairo), Tomb of Yuaa and Thuiu (Mormântul lui Yuaa şi Thuiu),* James E. Quibell.

erau găurite." Apoi, autorul discută originea lui Yuya: „Dacă ajungem la întrebarea referitoare la caracterul rasial al corpului lui Yuya, există puține elemente pe care să ne putem baza ca indicii sigure ale originii şi afinităților sale. În *norma verticalis,* craniul său este în mod distinct ovoid, aproape beloid, i.e. Nu este suficient de lat pentru a ne permite să afirmăm cu siguranță că nu este egiptean, deşi forma lui în mod cert nu este una obişnuită la egipteni. Fruntea este oarecum joasă şi retrasă: craniul, în ansamblu, este micşorat, dar occiputul este moderat proeminent. Forma feței (şi în mod special nasul) este una pe care o găsim mai degrabă în Europa decât în Egipt."

Cu privire la posibila naționalitate a lui Yuya, Smith a observat că, în vreme ce mumia sa „avea o înfățişare distinct străină, nu s-ar justifica să concluzionăm că nu este egiptean, deoarece întâlnim proporții similare la fețele multor indivizi despre care se presupune că sunt egipteni. Mai mult decât atât, chiar dacă mergem până la a admite – fapt pe care nu sunt pregătit să-l fac – că această față şi craniu se conformează unui tip rasial non-egiptean, nu trebuie să uităm că în toate perioadele istorice ale Egiptului, clasele superioare se amestecau cu străini din țările din vecinătate, astfel încât – şi aceasta este valabil mai ales în deltă – tipuri străine care s-au stabilit acolo de multe generații pot fi întâlnite printre localnici."

Concluzia finală a lui Smith a fost: „Din aceste

considerații rezultă clar că ar fi o imprudență să oferim o opinie finală în problema naționalității lui Yuya."

Opiniile exegeților dacă Yuya a fost sau nu un străin au fost de atunci divizate. Gaston Maspero, în cartea sa *The Struggle of the Nations* (Lupta națiunilor), scria că este convins că atât el cât şi Tuya erau egipteni. Henry Naville simțea însă că existau suficiente dovezi pentru a-l contrazice: „Dl Maspero îi consideră pe cei doi soți ca fiind băştinaşi. Acest lucru mi se pare sigur în ceea ce o priveşte pe soție, dacă ne uităm la tipul feței ei. Dacă, aşa cum s-a presupus, există la unul dintre cei doi un element străin, acesta trebuie să fie Iouiya, al cărui tip este diferit de cel al soției sale. Fața sa foarte acvilină e posibil să fie semită; în plus, numeroasele transcrieri ale numelui său par să arate că, pentru egipteni, era un sunet străin pe care îl reproduceau în scris aşa cum îl auzeau, tot aşa cum în timpurile noastre, un egiptean nu va scrie în acelaşi fel un nume german, francez sau englezesc."[51]

În vreme ce putem vedea cum numele Iosif se putea transforma în Yuya, transformarea numelui soției sale, Asnath, în Tuya şi a fiului său, Efraim, în Aye poate să fie doar o problemă de conjectură. E un fapt cunoscut că în acel timp se obişnuia ca egiptenii să aibă mai multe nume, dintre care

---

[51] *Funerary Papyrus of Iouiya (Papirusul funerar al lui Iouiya).*

unele erau ținute secrete. De exemplu, Tutankhamon avea cinci – cel cu care este cunoscut şi, în plus, Ka-Nek-het Tutmes (numele său legat de zeul Horus), Nefer-Hebo Gereh-Ta-wi (Nebti), Re-neb Ka-w Sehetep Neteru (Horus de Aur) şi Neb Kheparu-Re (Nesubet). Se obişnuia, de asemenea, să se folosească diminutive şi forme abreviate în cazul numelor mai lungi şi mai complexe. Trebuie să ținem cont şi de faptul că au trecut multe secole între evenimentele descrise şi perioada în care acestea au fost transcrise în Biblie. Pentru a folosi o analogie simplă, dacă era Tudorilor ar fi fost mai îndepărtată decât este şi, ca şi în cazul Egiptului, mare parte a documentelor relevante ar fi fost distruse, ar fi fost dificil să stabilim, spre satisfacția tuturor, că regina Elisabeta I şi regina Bess erau una şi aceeaşi persoană.

În ceea ce priveşte trecerea de la Asnath la Tuya, există totuşi o dovadă izbitoare. Oamenii de ştiință au explicat că numele ei derivă din termenul egiptean *ns-nt*, pe care ei l-au interpretat ca însemnând „cea care aparține zeiței Neit". Aceasta, după cum am arătat mai devreme, este o interpretare arbitrară. Limba egipteană nu are vocale: *ns-nt* poate fi, prin urmare, interpretat tot atât de bine ca „cea care aparține zeiței Nut". Pe sicriul din exterior al Tuyei ea este chemată *wrt 3ht,* care apare în texte ca un epitet – aşa cum svastica este un epitet pentru Nazism – al zeiței

Nut.

CEI DOI VIZIRI

Deşi numele „Seph” nu apare pe niciunul dintre textele găsite în mormântul lui Yuya, Josephus ne informează în cartea sa *Contra Apionem* că Manetho, citând tradiția antică egipteană, a dat numele conducătorului evreilor din Egipt din timpul domniei lui Amenophis (Amenhotep al III-lea), al optulea rege de pe lista lui a Dinastiei a Optsprezecea ca fiind Osarseph. Osar, prima parte a acestui nume, este o recopiere a termenului egiptean *wsr* – greaca, limba folosită de Manetho, nu are litera *W* – care era numele antic al lui Osiris, regele lumii de dincolo şi, mai târziu, a fost folosit ca titlu, *wasir* (aceasta este versiunea turcă a titlului, vizir, care a trecut apoi şi în română). Avem relatări despre un vizir Yu şi altul pe nume Seph, ambii în viață în timpul domniei lui Amenhotep al III-lea.[52]

OPINII

---

[52] Manetho, a cărui operă se baza pe o lungă tradiție orală cu inevitabilele distorsiuni care apar atunci când povestirile sunt transmise prin viu grai, l-a identificat în mod eronat pe „vizirul Seph” ca şi cel care a condus Exodul, pe care, din nou în mod eronat, l-a situat temporal în perioada domniei lui Amenhotep al III-lea. Totuşi, este interesant că tradiția egipteană a indicat această perioadă din timpul Dinastiei a Optsprezecea ca una cu o semnificație specială în relație cu israeliții.

Momentul de cotitură în viața lui Iosif a fost numirea sa în funcția de vizir al Faraonului, când funcțiile şi privilegiile pe care le avea sunt menționate chiar de rege:

Te pun peste casa mea şi tot poporul meu se va lăsa condus potrivit cu poruncile tale. Numai scaunul meu de domnie mă va ridica mai presus de tine. *Geneza* 41: 40.

Yahuda comentează în cartea sa *The Language of the Pentateuch în its Relation to Egyptian* (Limbajul din Pentateuch în ceea ce priveşte relația sa cu egipteana) despre limbajul folosit de naratorul biblic pentru a descrie funcția lui Iosif: „Pentru această funcție, Geneza dă cuvântul... *mshna.* Această expresie este formată din *sh-n-a,* a face de două ori, a repeta, a dubla, în sensul că el reprezenta, în relație cu regele, un fel de „dublură", fiind învestit cu toate drepturile şi prerogativele regelui. În acelaşi mod, cuvântul egiptean *sn. Nw,* „adjunct", era format de la *sn,* „doi"." Aceasta corespunde exact cu dovezile găsite în mormântul lui Yuya, unde i se dă acelaşi titlu: „cel pe care regele l-a făcut dublura sa".

În cartea sa *Ancient Records of Egypt* (Documente antice ale Egiptului), John H.

„Hambarele" din cărămidă descoperite de Henry Naville la Tell el-Maskhuta, care l-au făcut să creadă că a găsit unul dintre oraşele-hambare biblice din povestirea despre Exod. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Seti I împreună cu fiul său, prinţul Ramses, aducând o ofrandă în faţa cartuşelor strămoşilor regali. Din templul din Abydos. *Foto: Muzeul din Cairo.*

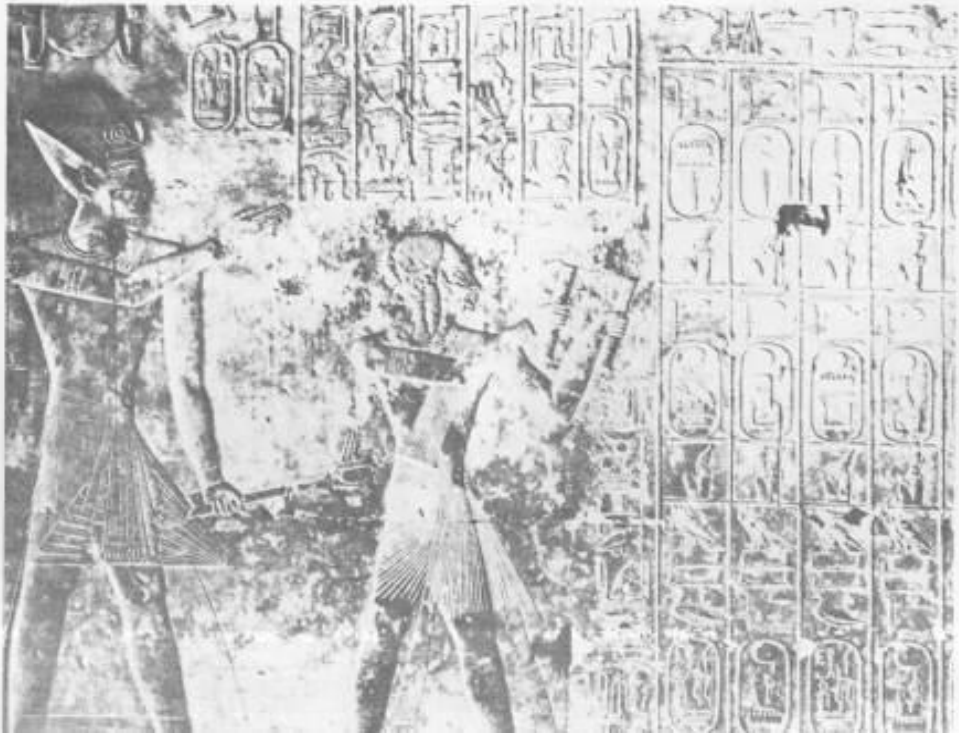

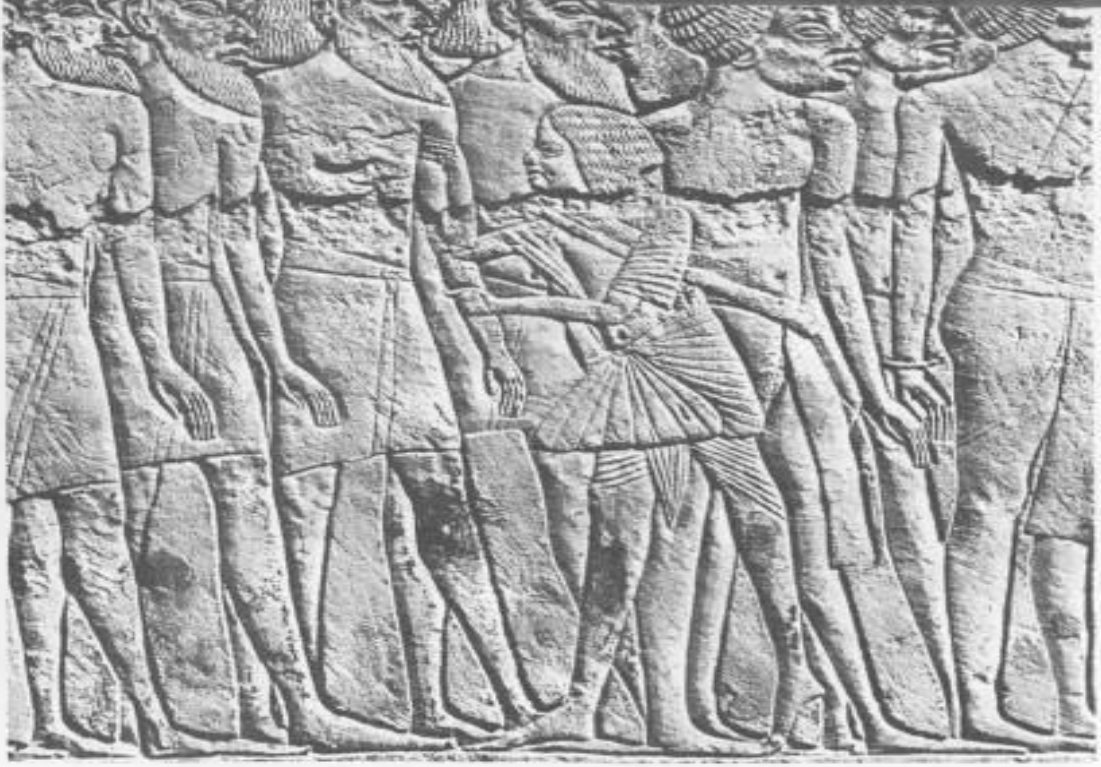

Prizonieri negri şi asiatici din mormântul lui Horemheb, ilustrând cariera sa de comandant şi regent al lui Tutankhamon, înainte de a deveni rege al Egiptului. De la Sakkara. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Horemheb ca şi scrib, înainte de a ocupa prin forţă tronul. Statuia din stânga a fost descoperită la Memphis, cea din dreapta la Karnak. *Fotografii: cea din stânga, toate drepturile rezervate pentru Metropolitan Museum of Art, New York; dreapta, Muzeul din Cairo.*

Aye, despre care se crede că este fiul lui Yuya, şi soţia sa, Tey, primind recompense de la Akhnaton. Descoperită la Amarna. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Anen, fratele reginei Tiye şi fiul cel mai vârstnic al lui Yuya, Preot din On (Heliopolis), Al Doilea Profet al lui Amun. *Foto: Museo Egizio, Torino.*

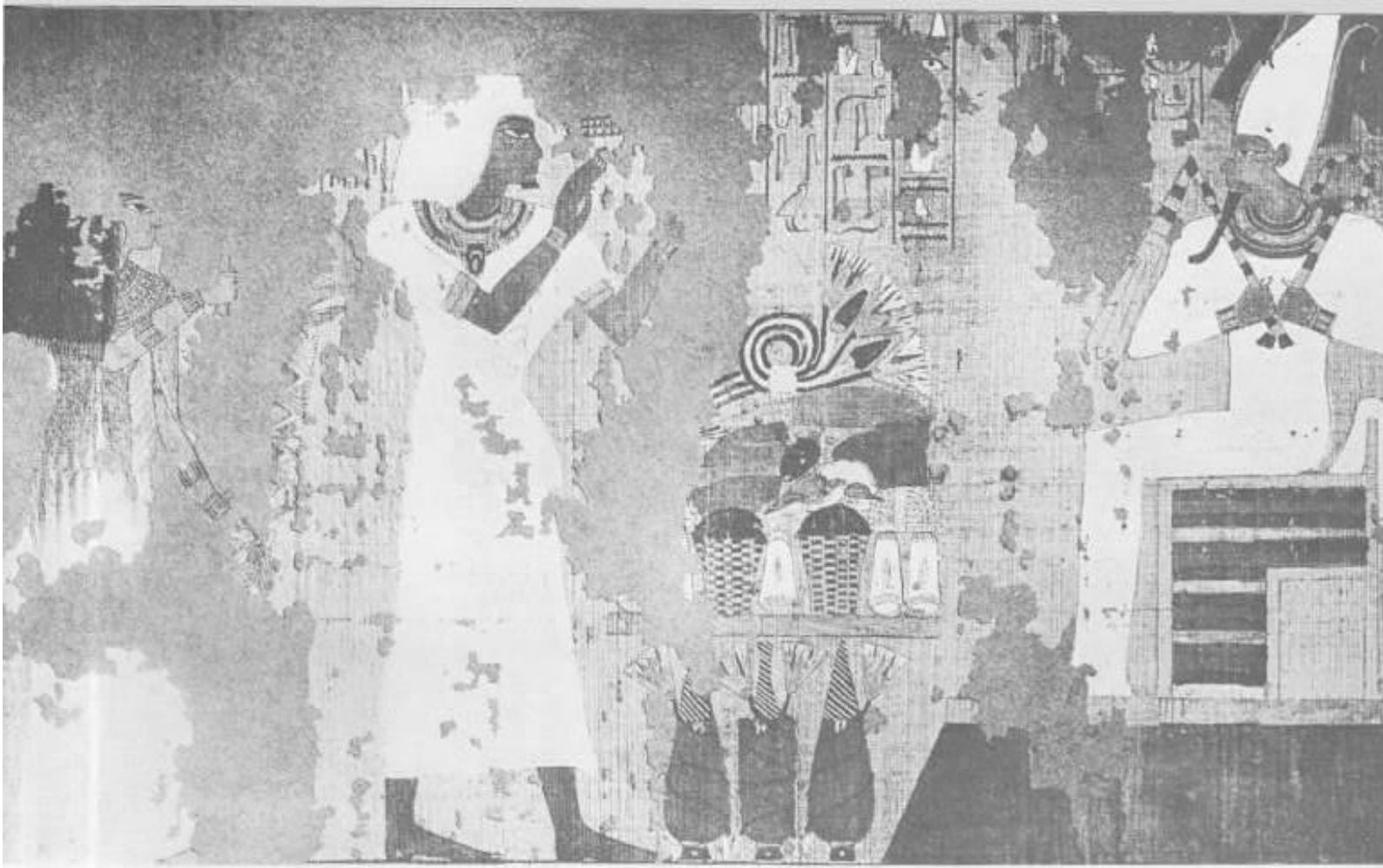

Yuya stă față în față cu Osiris. Peruca sa albă arată că este un om bătrân. Textul este acesta: „Adorându-l pe Osiris, sărutând pământul în fața lui Unefris. Acestea sunt spuse de divinul părinte al Stăpânului Celor Două Ținuturi, Cel favorizat de bunul zeu, Yuya..." Din *Cartea Morților* din mormântul lui Yuya. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Amenhotep, fiul lui Habu, un magician din timpul lui Yuya, despre care se spune că a trăit 110 ani. Această statuie de granit, descoperită la Karnak, îl înfățișează la vârsta de 80 de ani. *Fotografii: Muzeul din Cairo.*

Una dintre statuile lui Amenhotep al IV-lea (Akhnaton), sub formă de pilon de gresie, din templul lui Aton de la Karnak. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Stelă reprezentându-l pe Akhnaton, pe soția sa Nefertiti și pe trei dintre fiicele lor. Akhnaton ține în mână un cercel spre cea mai mare dintre ele, Merytaten, în vreme ce Meketaten stă pe marginea scaunului mamei sale, iar Ankhsenpaaten, care s-a căsătorit mai târziu cu Tutankhamon, stă în brațele lui Nefertiti. Calcar, găsit într-un altar al unei locuințe private de la Tell el-Amarna. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Parte superioară a unui altar sub formă de poartă, decorat cu reliefuri ale lui Akhnaton, Nefertiti și fiica lor, Merytaten, aducând o ofrandă lui Aton. Calcar, dintr-o locuință privată din Tell el-Amarna. *Foto: Muzeul din Cairo.*

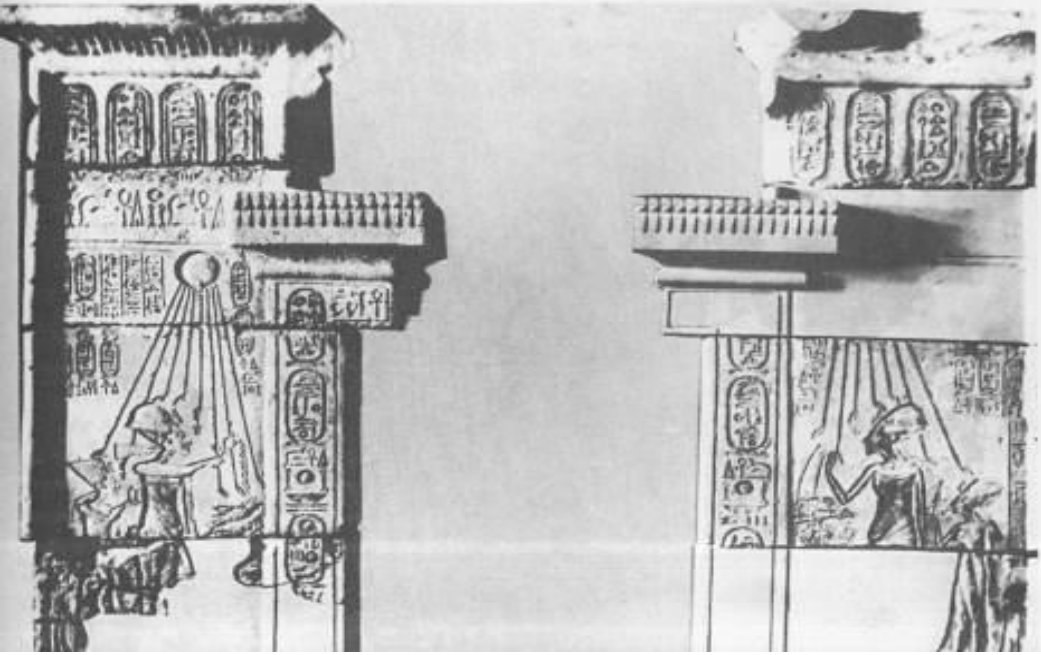

a. Capul lui Tutankhamon dintr-un grup de sculpturi despre încoronare, în care zeul Amun își așază mâinile pe podoaba pentru cap a lui Tutankhamon. *Foto: toate drepturile rezervate pentru Metropolitan Museum of Art, New York.*
b. Tutankhamon între zeul Amun și zeița Nut. *Foto: Muzeul din Cairo.*

O „copie" a lui Tutankhamon, făcută din lemn acoperit cu ghips și pictat. Găsită în mormântul lui. *Foto: Muzeul din Cairo.*

Breasted relatează care erau îndatoririle unui vizir, date obținute din mormântul lui Rakhmira, care ocupase acea funcție în timpul domniei lui Tutmes al III-lea, perioada în care Egiptul a fost cel mai puternic, aproximativ în perioada naşterii lui Yuya. Îndatoririle pe care le descrie – în afară de faptul că nu există nicio mențiune cu privire la carele de luptă – sunt similare celor conferite lui Iosif în Biblie: „Se va vedea că vizirul este marele administrator al întregului Egipt şi că toate activitățile statului erau sub controlul său. El avea sub supraveghere vistieria şi marele vistier îi dădea lui raportul; el era conducătorul justiției; era şeful poliției, atât în oraşul unde se afla reşedința regelui, cât şi în întregul regat; era ministru al războiului, atât al armatei cât şi al flotei; era secretar în problemele de politică internă şi de agricultură, în vreme ce toate funcțiile executive din stat, dintre care multe e posibil să nu fie menționate, îi erau atribuite tot lui. Într-adevăr, nu există funcții importante în stat care să nu fi funcționat prin mijlocirea sa. Este un veritabil Iosif şi aceasta trebuie să fie funcția la care se gândea naratorul biblic în povestirea despre Iosif."

INELUL REGELUI

Când regele l-a numit pe Iosif, i-a dat trei obiecte ca însemne ale poziției sale:

Şi Faraon şi-a scos inelul din deget şi l-a pus în degetul lui Iosif; l-a îmbrăcat cu haine de in subțire şi i-a pus un lanț de aur la gât.
Geneza 41: 42.

Au existat două tentative de furt a două obiecte mici din mormântul lui Yuya, una în timpurile antice, imediat după ceremonia de înmormântare, şi a doua, după ce mormântul a fost deschis, în 1905. Quibell a reuşit să răscumpere unele din obiectele furate, în piața din Luxor. Inelul este posibil să fi dispărut ca rezultat al unuia dintre aceste furturi, dar există o dovadă scrisă a existenței lor. Yuya, ca şi mulți alții dintre viziri, era „purtătorul sigiliului regelui Egiptului de Jos" şi de asemenea „purtătorul inelului regelui Egiptului de Jos", funcție care a fost tradusă de Naville prin termenul „dregător".[53]

LANȚUL DE AUR

Onoarea conferită lui Iosif prin oferirea ca şi cadou a unui lanț de aur a fost menționată în textele dinaintea perioadei Noului Regat, dar numai după domnia lui Tutmes al IV-lea, cel care l-a numit pe Iosif vizirul său, acest fapt a devenit subiectul unui artist. Cele mai bune exemple

---

[53] *The Funerary Papyrus of Iouiya (Papirusul funerar al lui Iouiya).*

aparțin perioadei regilor de la Amarna, descendenții lui Yuya.

Primirea unui obiect din aur era considerată ca una dintre cele mai mari distincții ale acelor timpuri şi, după cum am văzut mai devreme, Yuya avea un lanț de aur care căzuse în interiorul sicriului său şi rămăsese sub capul lui când pânza a fost tăiată de jefuitori.

CARUL

Prin faptul că Faraon l-a pus pe Iosif să meargă în carul care urma după al său, el dorea să indice poziția lui Iosif ca şi stăpân al carelor de luptă. Această responsabilitate este confirmată de două dintre titlurile găsite în mormântul lui Yuya, Stăpân peste cai şi adjunctul Maiestății Sale la carele de luptă. De fapt, conform cărții Haggadah (Sefer ha-Yashar, secțiunea Mikkez), Iosif se spune că a echipat o armată considerabilă, cu care a mărşăluit pentru a-i ajuta pe ismaeliți împotriva tarşişiților, obținând o răsunătoare victorie.

În Egiptul antic se obişnuia să fie puse în mormânt obiecte care avuseseră o semnificație deosebită pentru cel decedat în timpul vieții sale. Carul care a fost găsit în mormântul lui Yuya este o altă indicație a poziției sale. Carul este prea mic pentru a fi al său, dar totuşi prea mare pentru a fi doar un model. Este posibil ca acest car să fi aparținut prima dată lui Tutmes al IV-lea, care era

un tânăr atunci când l-a numit pe Iosif, şi poate să fie unul pe care l-a folosit pe când era un prinț ce urma să fie încoronat. Aceasta ar explica de ce, deşi este împodobit cu aur, carul nu a fost inscripționat.

TURMELE REGELUI

Când fraţii au venit să se stabilească în Egipt, Iosif i-a prezentat pe cinci dintre ei regelui, care a spus:

...Țara Egiptului este înaintea ta; aşază pe tatăl tău şi pe fraţii tăi în cea mai bună parte a țării. Să locuiască în ținutul Gosen; şi, dacă ştii printre ei oameni capabili, pune-i supraveghetori ai turmelor mele. *Geneza* 47: 6.

Două dintre titlurile descoperite în mormântul lui Yuya erau Supraveghetor al Turmelor lui Mân, Stăpân al lui Akhmin şi Supraveghetor al Turmelor lui Amun.

SOȚIA LUI IOSIF

Pe lângă faptul că a fost numit vizir, Faraon i-a dat lui Iosif o soție egipteană, „fiica preotului lui On". Mormântul lui Tuya nu dă nicio indicație cu privire la cine era tatăl ei, dar legăturile ei, prin statutul său de Stăpână a Haremului, atât cu

Templul lui Amun din Teba, cât şi cu cel al lui Mân din Akhmin, indică faptul că ea provenea dintr-o familie sacerdotală.

Mai semnificativ din acest punct de vedere este poziția de preot ocupată de fiul ei Anen, al cărui nume apare inscripționat de două ori pe sicriul ei exterior: „fiul ei, al doilea profet al lui Amon, lăudat de zeul bun, Anen". O statuie inscripționată a lui Anen, care se află în prezent la Torino, îl identifică de asemene cu preotul lui On (de la Heliopolis). Dacă această poziție era ereditară, cum era obiceiul în cazul preoților de la Memphis, este posibil că Anen a moştenit poziția sa ca şi preot a lui On de la bunicul său din partea mamei, şi anume de la tatăl lui Tuya.[54]

CEI DOI FARAONI

Yuya a fost în subordinea a doi faraoni - Tutmes al IV-lea şi fiul său, Amenhotep al III-lea. În mod similar, Talmudul indică faptul că faraonul care l-a numit pe Iosif a murit înaintea lui, astfel că Iosif a fost şi în subordinea regelui care l-a urmat, fiul primului:

„Şi s-a întâmplat... că Faraonul care era

---

[54] O listă a regilor începând din Dinastia a Unsprezecea până la timpurile lui Shoshenk, din Dinastia a Douăzeci şi doua, cu numele preoților de la Memphis – care pretindeau că provin cu toții din aceeaşi familie – care au servit în timpul fiecăruia dintre aceşti regi, este prezentată în *Egypt of the Pharaohs (Egiptul faraonilor)* de Alan Gardiner.

prietenul lui Iosif a murit... Înainte de a muri, Faraonul i-a poruncit fiului său, care i-a urmat la tron, să-l asculte pe Iosif în toate şi aceleaşi porunci le-a lăsat în scris. Acest fapt a mulțumit poporul din Egipt, căci ei îl iubeau pe Iosif şi aveau încredere în el. Astfel, în vreme ce Faraon stăpânea peste Egipt, țara era guvernată prin sfaturile înțelepte şi după indicațiile lui Iosif."[55]

COPIII

Biblia afirmă că soția egipteană a lui Iosif i-a dăruit doi fii, Manase şi Efraim. Nu se menționează nicăieri o fiică. Totuşi, acesta nu este un fapt neobişnuit. De obicei, Biblia nu menționează descendenții de sex feminin, decât dacă este relevant pentru povestirea respectivă. Prin urmare, absența vreunei mențiuni despre fiica sa nu poate fi considerată o dovadă a faptului că Iosif nu avea o fiică: altfel, ar trebui să concluzionăm că, în afară de puținele femei menționate, evreii au avut doar descendenți de sex masculin.

Biblia ne dă o indicație indirectă despre faptul că Iosif a avut o fiică. Când Iacov a murit şi Iosif a

---

[55] *Selections from the Talmud (Selecțiuni din Talmud),* tradusă din original de H. Polano. Omisiunile sunt că moartea lui Iosif a avut loc în cel de-al treizeci şi doilea an după sosirea israeliților şi că atunci el avea 71 de ani. Oricum, Talmudul este şi mai suspect decât Vechiul Testament, în tot ceea ce ține de date, vârste sau cifre.

dorit să-l înmormânteze în Canaan, el a trebuit prima dată să obțină permisiunea regelui. Totuşi, deşi Iosif era vizirul şi prin urmare persoana oficială cea mai apropiată de Faraon, el nu i-a cerut personal regelui permisiunea, ci a folosit serviciile unui mediator. În mod normal, mediatorul este o persoană care este mai apropiată de fiecare în parte, decât sunt cei doi unul față de altul. Aşadar pe cine a ales Iosif?

După ce au trecut zilele de doliu, Iosif a vorbit casei lui Faraon, spunând: „Dacă am căpătat trecere în ochii tăi, spune-i, te rog, lui Faraon ce îți spun eu." *Geneza* 50: 4.

Expresia „casa lui Faraon" în egipteana antică se referă de fapt la soția sa, regina. Expresia se mai foloseşte şi astăzi: este considerat nepoliticos ca cineva să vorbească în mod direct despre soția cuiva sau să-i spună pe nume şi, chiar dacă aceasta nu are copii, la soție se face referire prin sintagma „casa lui…", a soțului ei. Am văzut deja un exemplu al acestui obicei în biografia lui Ahmose, fiul lui Abana, înscrisă pe pereții mormântului său: „Am intrat în locul (tatălui meu), în serviciu pe vasul *Taurul Sălbatic,* în timpul Stăpânului celor Două Ținuturi, dreptul Nebpehti-re (Ahmosis I), când eram un tânăr şi nu-mi luasem încă o soție, ci îmi petreceam nopțile într-un hamac. Apoi, când am înființat o casă (m-

am căsătorit), am fost luat pe vasul *Nordic* pentru că am fost curajos…”

Aceeaşi expresie este folosită la începutul relatării despre cum şi-a arătat Iosif în cele din urmă identitatea fraților săi, atunci când aceştia au făcut a doua călătorie în Egipt, pentru grâu:

Şi el (Iosif) a izbucnit într-un plâns aşa de tare, încât l-au auzit egiptenii şi casa lui Faraon. *Geneza* 45: 2.

În acest al doilea caz, versetul poate fi interpretat fie ca însemnând că locuința lui Iosif era atât de aproape de cea a lui Faraon, încât regina a auzit că plângea, fie că vestea despre frații lui Iosif a fost transmisă şi reginei, deoarece o interesa şi pe ea. În primul caz, deşi înțelegem de ce regina putea fi mai apropiată de rege decât vizirul, în ce circumstanțe putea fi ea mai apropiată de Iosif decât Faraon însuşi? Nu poate exista o explicație satisfăcătoare pentru această situație, decât dacă regina Tiye era fiica atât a lui Yuya, cât şi a lui Iosif.

În această conexiune este interesant de remarcat că există o persoană care lipseşte din diferitele referințe din Geneză la numărul de israeliți care au coborât în Egipt. Toate sufletele din casa lui Iacov care au venit în Egipt, inclusiv Iosif şi fiii săi, se spune că erau în număr de şaptezeci (*Geneza* 46: 27). Totuşi, numărul descendenților lui Iacov

din partea lui Leea este de 33, dintre care doi au murit în Canaan înainte de coborârea în Egipt, rămânând 31 (*Geneza* 46: 15), numărul descendenților lui Iacov de la Zilpa este de 16 (*Geneza* 46: 22), numărul descendenților lui Iacov de la Rahela, inclusiv Iosif şi cei doi fii ai săi este de 14 (*Geneza* 46: 22), iar numărul celor de la Bilha este 7 (*Geneza* 46: 25). Dacă îl adăugăm şi pe Iacov la această listă, rămânem cu un total de numai 69, şi nu 70. În mod similar, există şi o altă referință la numărul descendenților lui Iacov care au coborât în Egipt, şi care era de 66 (*Geneza* 46: 26), care indică faptul că patru erau deja în Egipt: totuşi, ne sunt date doar numele a trei dintre ei. Pe baza numerelor din Biblie şi mai ales pe baza acelora din cea de-a doua referință, este o presupunere logică faptul că a şaptezecea persoană era deja în Egipt – fiica lui Iosif. Este posibil că, de vreme ce s-a căsătorit în familia regală egipteană, prieteni, dar mai târziu asupritori ai evreilor, numele ei a fost omis în mod deliberat de scribii evrei atunci când au transcris povestirea biblică.

În ceea ce îi priveşte pe cei doi fii, ştim dintr-o inscripție de pe sarcofagul Tuyei că a avut un fiu numit Anen, care era al doilea profet al lui Amun. Nu există vreo mențiune despre un alt fiu, dar există argumente puternice în favoarea ipotezei că a mai avut un fiu, Aye. Alan Gardiner comenta în *Egypt of the Pharaohs* (Egiptul faraonilor): „În

mormântul lui Yuya de la Teba era scris titlul Supraveghetor peste cai, în vreme ce Aye la el-Amarna este Supraveghetor al tuturor cailor Maiestății Sale. Şi mai remarcabilă este relația amândurora cu oraşul Akhmin, unde Yuya era profet al lui Mân şi supraveghetor al turmelor zeului acelui oraş şi unde regele Aye a ridicat un altar şi a lăsat o lungă inscripție. Tot aşa cum Tuya, soția lui Yuya, era mama reginei Tiye, soția regelui Aye fusese doica reginei Nefertiti. Prin urmare, nu este de mirare că, având în vedere aceste fapte, Percy E. Newberry a propus ipoteza că Yuya şi Aye, precum şi soțiile lor, Tuya şi Tey, erau de fapt una şi aceeaşi persoană. Trebuie să înțelegem că aceste nume, pe care noi, într-o manieră pur convențională, le scriem diferit, nu pun niciun obstacol în calea acestei teorii: scrierea hieroglifică din această perioadă este de aşa natură încât nu putem fi siguri că ceea ce apare scris ca Yuya nu se pronunța Aye şi în mod similar cu numele soțiilor. Totuşi, dacă ținem seama de cronologie, teoria lui Newberry, pe care el nu a publicat-o niciodată, este absolut imposibilă: deoarece mumiile lui Yuya şi Tuya, în mod evident persoane în vârstă, au fost descoperite în mormântul lor din Teba, ar trebui să presupunem că Yuya sau Aye, oricare dintre pronunții o preferăm, a fost silit înainte de a deceda să renunțe la titlul regesc şi să se întoarcă la situația de om de rând. Cyril Aldred a făcut sugestia

plauzibilă că viitorul monarh Aye era fiul lui Yuya: aceasta ar explica cu siguranță similaritățile dintre titlurile lor şi legătura lor strânsă cu Akhmin. Autorul a observat, de asemenea, o asemănare izbitoare între mumia lui Yuya şi un portret al lui Aye ca şi rege, înfățişat ca zeul Nilului, la baza unei statui care se află în prezent la Muzeul de Arte Frumoase din Boston."

Dacă, aşa cum se crede acum în general, Yuya, ca şi Iosif, avea doi fii şi cel mai tânăr a ajuns pe poziția cea mai înaltă când a devenit rege al Egiptului, după moartea lui Tutankhamon, aceasta ar explica – ceea ce în Biblie nu se întâmplă – relatarea biblică despre binecuvântarea lui Iacov, care a fost dată fiului mai tânăr al lui Iosif.

VÂRSTA ÎNȚELEPCIUNII

Geneza ne spune că Iosif a murit „în vârstă de o sută zece ani" (*Geneza* 50: 26). Egiptenii antici considerau că bătrânețea era un semn al înțelepciunii şi cei care aveau o viață lungă erau priviți ca persoane sfinte. În cazul nostru, atât Iosif cât şi Yuya erau considerați înțelepți de către Faraon. Despre Iosif, el spunea: „… nu este nimeni care să fie atât de priceput şi atât de înțelept ca tine" (*Geneza* 41: 39). Yuya este descris pe papirusul său funerar ca „singurul înțelept care îl

iubeşte pe zeul său”.[56] Vârsta pe care egiptenii o atribuiau acelora care trăiseră suficient de mult pentru a fi considerați înțelepți era de 110 ani, indiferent de vârsta reală a acestora. Amenhotep, fiul lui Habu, un magician egiptean din timpurile lui Yuya, se spune că a trăit 110 ani, deşi ultima informație pe care o avem despre el îi dă vârsta de 80 de ani. Începând din 1865, când Charles W. Goodwin a sugerat că vârsta pe care naratorul biblic i-a atribuit-o lui Iosif la timpul morții sale era o reflectare a tradiției egiptene, această idee a devenit din ce în ce mai larg acceptată de egiptologi şi a fost din nou susținută atunci când Gustave Lefebvre şi Josef M. Janssen au reuşit să demonstreze cu fragmente din texte egiptene că despre cel puțin 27 de personaje se spune că au ajuns la vârsta de 110 ani.

Din raportul medical întocmit de Grafton Elliot Smith, ştim că Yuya avea probabil la moartea sa nu mai puțin de 60 de ani. Smith nu a reuşit, judecând după trăsăturile fizionomiei lui Yuya, să decidă vârsta lui exactă, dar Henry Naville, care a tradus *Cartea Morților* a lui Yuya, a scris în comentariul pe care l-a redactat apoi: „În ambele cazuri, artistul a dorit să indice clar că Iouiya a fost un om foarte bătrân când a murit: prin urmare, i-a făcut o perucă albă pe cinste...”

---

[56] *The Funerary Papyrus of Iouiya (Papirusul funerar al lui Iouiya),* Henry Naville.

Aşadar, atât Iosif cât şi Yuya au murit la o vârstă foarte înaintată, vârsta înțelepciunii la vechii egipteni, cea de 110 ani.

ÎNMORMÂNTAREA LUI IOSIF

Ultimul verset al cărții Genezei descrie ritualurile finale ale lui Iosif:

Şi Iosif a murit în vârstă de o sută zece ani. L-au îmbălsămat şi l-au pus într-un sicriu în Egipt. *Geneza* 50: 26.

Dar, din cauza celor două versete care îl precedă pe acesta, povestirea lui Iosif nu se termină aici:

Şi Iosif a zis fraților săi: „Eu mor! Dar Dumnezeu vă va cerceta şi vă va face să vă suiți din țara aceasta în țara pe care a jurat-o lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacov.” Şi Iosif a pus pe fiii lui Israel să jure, zicând: „Dumnezeu vă va cerceta negreşit; să luați şi oasele mele de aici.” *Geneza* 50: 24, 25.

Aceasta este o schimbare completă în atitudinea lui Iosif cu privire la stabilirea în Egipt. El a sosit în țară, conform Bibliei, la vârsta de 17 ani şi a fost numit vizir, cea mai puternică funcție din țară, după cea a Faraonului, la vârsta de 30 de ani. Nu a făcut nicio încercare de a-şi contacta familia şi numai când frații lui au venit în Egipt pentru a

cumpăra grâu s-a întâlnit şi reunit cu ei. Mai mult decât atât, acceptând o soție egipteană, el a ştiut că toți copiii lui urmau să fie crescuți ca şi egipteni, căci obiceiul israelit era că toți copiii îşi urmau mama, şi nu tatăl. Chiar şi când Iacov, tatăl său, a murit şi Iosif a plecat în Canaan cu toții frații lui pentru a-l îngropa, el totuşi a revenit în Egipt şi la fel au făcut toți israeliții, pentru a continua să trăiască în Egipt, noua lor casă. Prin urmare, de ce să-şi fi schimbat brusc părerea când a sosit timpul morții sale? Sau şi-a schimbat-o într-adevăr? Când Iacov a simțit că sfârşitul îi este aproape, el l-a rugat pe Iosif să-l înmormânteze „împreună cu părinții" lui şi dorința i-a fost îndeplinită. De ce nu a făcut şi Iosif acelaşi lucru dacă dorea să fie înmormântat în Canaan? Mai mult decât atât, dacă el a prevăzut problemele pe care urmau să le aibă israeliții la câtva timp după aceea, dacă ei continuau să trăiască în Egipt, de ce nu i-a sfătuit ca nu numai să-i ducă înapoi corpul în țara natală, ci să plece şi ei într-acolo? Altfel, ce valoare ar fi avut profeția lui? El a luat măsuri practice pentru a preveni foametea pe care a prevăzut-o după visele lui Faraon: de ce nu a făcut la fel şi în acest caz?[57]

Mai mult decât atât, deoarece egiptenii

---

[57] O cronologie contradictorie a acestor evenimente provine din surse rabinice, în sensul că a doua generație de israeliți a fost aceea care, după moartea lui Iosif, au plecat în Canaan să-i înmormânteze pe ceilalți fii ai lui Iacov, lăsându-l pe Iosif înmormântat în Egipt.

obişnuiau să pună obiecte valoroase în morminte, ei îşi luau precauția de a ține secret locul unde se afla un anumit mormânt. Ni se spune chiar că în unele cazuri, regii îl îngropau pe arhitectul care construise mormântul în interiorul acestuia, pentru ca nimeni să nu cunoască intrările secrete. Puşi în fața unor astfel de obiceiuri, cum ar fi putut a patra generație de israeliți să ştie unde să găsească mormântul lui Iosif?

Donald B. Redford consideră că versetele despre moartea lui Iosif nu erau incluse în povestirea originală, ci sunt o completare a unui editor de mai târziu. Dar cum s-a ajuns la acest lucru? Redford explică în *A Study of the Biblical Story of Joseph* (Un studiu asupra povestirii biblice despre Iosif): „Având în față modelul morții şi înmormântării lui Iacov, editorul Genezei e posibil să fi făcut ca familia să călătorească şi a doua oară în Palestina, pentru a-l îngropa pe Iosif. Aceasta ar fi fost procedura cea mai rezonabilă. Dar el nu a ales acest truc. În loc de acesta, el a adoptat cea mai improbabilă variantă, şi anume aceea că corpul lui Iosif a fost ținut într-un sicriu în Egipt timp de 500 de ani, până când, după Exodul israeliților şi Cucerire, a fost în cele din urmă înmormântat la Sihem. De ce? Pentru că editorul Genezei nu era autorizat de alte surse să scrie altfel… povestirea despre Iosif vorbea de o singură călătorie spre Palestina în scopul înmormântării lui Iacov: o altă sursă, tradiția Exodului, vorbea despre o a doua

călătorie; vezi Exodul. Între aceste două ieşiri din Egipt, editorul Genezei nu avea vreo dovadă despre o alta şi nu a putut să inventeze una."

Pentru a întări implicațiile celor două versete menționate mai sus, editorul biblic a introdus două versete mai târzii, unul în Exod, al doilea în cartea lui Iosua:

Şi Moise a luat cu el oasele lui Iosif; căci el pusese pe fiii lui Israel să jure, zicând: „Când vă va cerceta Dumnezeu, să luați cu voi oasele mele de aici." *Exodul* 13: 19.

Şi oasele lui Iosif, pe care fiii lui Israel le aduseseră din Egipt, au fost îngropate în Sihem, în partea țarinei pe care o cumpărase Iacov de la fiii lui Hamor, tatăl lui Sihem... *Iosua* 24: 32.

Două probleme trebuie discutate înainte de a examina textele ebraice originale, care se referă la luarea din Egipt a oaselor lui Iosif. Prima dintre acestea este folosirea cuvântului „oase", pentru a desemna mumia lui Iosif. Este evident că scribul care a editat această povestire nu avea nici cea mai vagă idee despre cum arăta un corp îmbălsămat: Yuya, după 33 de secole, arăta de parcă murise cu numai câteva zile în urmă. A doua problemă se referă la poziția versetului-intrus din cartea lui Iosua. El se află nu imediat după sosirea israeliților în Canaan, ci chiar la sfârşitul cărții

(Iosua 24: 32), la trei versete după ce se anunță moartea lui Iosua (Iosua 24: 29). Acest fapt sugerează că acest verset nu era parte din povestirea originală şi această ipoteză este susținută şi de textul ebraic original. Numele divin nu este menționat în referința din cartea lui Iosua la oasele lui Iosif, dar apare de 19 ori în Capitolul 13 din Exod. În 15 cazuri este dat ca Iehova, iar în patru – toate referindu-se la Exodul propriu-zis şi la luarea oaselor lui Iosif din Egipt – este Elohim. Acest fapt indică din nou o inserție de mai târziu.

Se pare că editorilor de mai târziu nu le-a plăcut ideea că patriarhul era încă înmormântat în pământul ocupat de asupritorii egipteni în perioada când Exodul devenise un element de referință al noii religii a evreilor. Cum altfel ar fi posibil să înțelegem de ce Moise, cel mai mare lider israelit, care se presupune că a dus oasele lui Iosif în Sinai, a fost el însuşi înmormântat într-un mormânt nemarcat atunci când a murit?

Şi Moise, slujitorul Domnului, a murit acolo, în țara Moabului, după cuvântul Domnului. Şi el (Iosua) l-a îngropat în vale, în țara Moabului, față în față cu Bet-Peor. Nimeni nu-i cunoaşte mormântul până în ziua de azi. *Deuteronom* 34: 5, 6.

Capitolul 13
Moartea Zeilor

Stăpânirea descendenților lui Yuya – regii de la Amarna, Amenhotep al IV-lea (Akhnaton), Semenkhkare, Tutankhamon şi, în cele din urmă, Aye, despre care se crede că este fiul lui Yuya – a fost martoră a celui mai extraordinar episod din istoria Egiptului şi a fost urmată de altul, după sfârşitul Perioadei Amarna. Mai întâi, Amenhotep al IV-lea a închis templele şi a încercat să distrugă zeii tradiționali ai Egiptului, înlocuindu-i cu un zeu monoteist, Aton, şi schimbându-şi propriul nume din Amenhotep al IV-lea în Akhnaton: apoi, după ce Horemheb, ultimul rege al Dinastiei a Optsprezecea, i-a înlocuit pe regii de la Amarna, a fost făcută o încercare comună de a le şterge numele din istoria egipteană, ca şi cum ei nu ar fi existat.

Zeii Egiptului erau în număr şi varietate mare, unele zeități aveau o semnificație pur locală, alții, ca Seth, Ra şi Osiris erau acceptați în toată țara. După cum am văzut mai devreme, Aton nu era un nou-venit în această scenă divină. Totuşi, deşi numele lui apare în câteva texte datând din Dinastia a Douăsprezecea el reapare în mod consistent din timpul lui Tutmes al IV-lea, când este menționat pentru prima dată pe un scarabeu. Amenhotep al III-lea, fiul lui Tutmes al IV-lea, a construit mai târziu un templu în cinstea lui Aton,

în Nubia şi a numit, de asemenea, un vas de agrement al său *Aton Străluceşte* şi cu acesta a navigat pe lacul de agrement pe care l-a construit pentru regina Tiye. Akhnaton l-a ales pe acesta dintre toți zeii. Spre deosebire de aceştia, Aton nu avea nicio reprezentare antropomorfică, nicio imagine, ci era reprezentat pur şi simplu printr-un disc solar, în acelaşi fel în care în zilele noastre crucea este simbolul creştinătății.

Schimbarea majoră a început aproximativ în al patrulea an al domniei lui Akhnaton, când un templu uriaş al lui Aton a fost ridicat la est de marele templu al lui Amun de la Karnak. Amun fusese ascuns într-un altar întunecat la Karnak: Aton era venerat într-un sanctuar care nu avea acoperiş. Pereții templului erau împodobiți cu scene pictate în culori strălucitoare, care înfățişau jubileul pe care regele l-a celebrat cu Aton, a cărui superioritate era indicată prin faptul că numele lui, ca şi cele ale regilor, erau scrise în cartuşuri. Aproximativ în perioada când şi-a schimbat numele pentru a se conforma noii sale religii monoteiste, Akhnaton a abandonat Teba ca şi capitală, în favoarea uneia noi – Akhetaten, oraşul orizontului – pe care el l-a construit la Tell el-Amarna din Egiptul Mijlociu, la jumătatea drumului dintre Memphis şi Teba. Noul oraş a fost proiectat cu grijă, cu temple închinate lui Aton, palate, clădiri oficiale, vile pentru curteni şi cartiere pentru muncitori, morminte pentru înalții

oficiali şi un mormânt sau un cavou regal. Insistența lui Akhnaton de a venera un singur zeu s-a intensificat cu trecerea timpului, până când, după o domnie de şapte ani, el a dispărut în mod misterios, după ce condusese împreună cu Semenkhkare în ultimii trei ani. Cel din urmă a dispărut de pe scena politică egipteană, într-un mod la fel de ciudat. Apoi a venit la tron Tutankhamon, despre care se crede că este fiul lui Akhnaton şi al reginei sale, Nefertiti, deşi unii oameni de ştiință cred că el era un al treilea fiu al lui Amenhotep al III-lea. Tutankhamon a încercat să facă un compromis între credința în Aton şi vechii zei. El a părăsit Amarna, s-a întors la Teba şi a redeschis templele ce fuseseră închise, dar a continuat să permită ca Aton să fie venerat în oraşul orizontului.

Schimbările religioase ale acestor ani plini de evenimente sunt descrise în Stela Restaurării, pe care Tutankhamon a ridicat-o după urcarea pe tron: „... templele zeilor şi zeițelor de la Elephantine până la mlaştinile deltei se destrămaseră, altarele erau pustii şi buruienile crescuseră peste ele... şi zeii şi-au întors spatele spre acest ținut.” Stela documentează de asemenea faptul că noul rege a recurs la daruri opulente, pentru a încerca să recâştige susținerea preoților lui Amun: „... el a crescut proprietatea lor în aur, argint, bronz şi aramă fără limite, le-a umplut atelierele cu robi şi roabe... Întreaga

proprietate a templelor a fost dublată, triplată, mărită de patru ori în argint, aur, lapis lazuli, turcoaz… fără limite din orice lucru bun.” Această generozitate a obținut numai un succes parțial, deoarece după nouă ani, Tutankhamon a avut un sfârşit violent şi a fost înlocuit de cineva care părea să nu aibă niciun drept legitim la tron – fiul mai tânăr al lui Yuya, Aye, care servise în funcția de vizir lui Akhnaton, Semenkhkare şi Tutankhamon. Se pare că el şi-a întărit poziția prin căsătoria cu văduva lui Tutankhamon, Ankhsenpaaten, dar chiar şi aşa, şi el a domnit doar pentru o perioadă scurtă – patru ani – înainte de a dispărea fără urmă.

Succesorul său a fost Horemheb, un general din armata egipteană, care a fost descris ca un soi de „general Franco” al zilelor sale şi care şi-a asigurat locul pe tron prin căsătoria cu sora reginei Nefertiti, Mutnedjemet. Horemheb s-a concentrat pe refacerea stabilității țării prin reforma sistemului juridic şi prin stabilirea unor pedepse stricte pentru încălcarea legii. El a dărâmat multe dintre monumentele ridicate de Akhnaton şi a înlocuit multe dintre cartuşurile în care era înscris numele lui Tutankhamon cu al său. Horemheb, care a domnit aproximativ 30 de ani, nu a avut fii şi prin aceasta a asigurat succesiunea la tron după moartea sa a lui Ramses, primarul din Zaru şi vizirul regelui.

După moartea lui Aye, o cortină groasă a căzut

peste destinul celor patru regi de la Amarna şi al familiilor lor. Numele lui Akhnaton, la care se făcea referire prin expresia „ticălosul de la Akhetaten (Amarna)”, nu s-a permis să fie rostit în cele Două Ținuturi ale Egiptului. Regii de la Amarna au fost considerați nişte uzurpatori ai tronului şi numele lor au fost omise, de exemplu, din lista ancestrală a regilor lui Seti I de la Abydos şi de la Sakkara. Toate documentele egiptene i-au ignorat, dând numele lui Horemheb ca şi regele care i-a urmat la tron lui Amenhotep şi omițându-i complet pe Akhnaton, Semenkhkare, Tutankhamon şi Aye. Liniştea a durat mai mult de trei mii de ani, până când în cele din urmă, la începutul secolului trecut, egiptologii au dat peste figura neobişnuită a lui Akhnaton, sculptată pe pereții mormintelor de piatră de la Amarna. Apoi, între 1883 şi 1893 a sosit misiunea franceză care s-a ocupat de curățarea mormintelor şi copierea textelor şi reliefurilor de pe pereți, precum şi cele descoperite pe stele de graniță de la marginile oraşului. Acest şantier arheologic nu a devenit însă un centru de interes, până la descoperirea în 1887 a Tăbliților de la Amarna – copii şi originale ale unor scrisori, redactate în cuneiformă babiloniană, care erau mesaje între Amenhotep al III-lea şi fiul său, Akhnaton, pe de o parte, şi conducători din Asia de Vest, pe de alta. Din aceste scrisori, aflăm despre relațiile care existau între regi şi vasalii lor din Asia de Vest şi de la

curtea egipteană, dar prin ele posedăm valoroase informații filologice şi geografice despre Siria-Palestina în perioada dinaintea întoarcerii israeliților din Egipt în Canaan.

Dată fiind complexitatea ideilor religioase egiptene şi timpul îndelungat de care au avut nevoie pentru a se dezvolta, unde se află deci punctul de pornire a credinței din timpul lui Akhnaton, venerarea unui (Dumne) zeu care nu avea o reprezentare? În general, se consideră că originile acestui cult trebuie căutate la Yuya. Dar unde să fi luat contact Yuya cu aceste idei revoluționare, atât de îndepărtate de credințele religioase vechi de secole ale egiptenilor – decât dacă era Iosif, el însuşi un om care credea într-un Dumnezeu monoteist?

Astfel, cercetările mele m-au făcut să cred că personajul istoric, Yuya, şi cel biblic, Iosif, sunt una şi aceeaşi persoană, când în cele din urmă, în 1984, am zburat eu însumi la Cairo pentru a vedea mumia acestui om.

Sala de la parterul Muzeului din Cairo este dominată de o statuie a reginei Tiye, fiica lui Yuya, şezând lângă soțul ei, Amenhotep al III-lea, într-o uriaşă compoziție care are o înălțime de şapte metri şi o lățime de şase metri. Regina, pentru prima dată în istoria egipteană, este reprezentată ca fiind de aceeaşi mărime cu regele. Patru ani mai

devreme, preşedintele Anwar al-Sadat a dat dispoziție ca sala mumiilor din muzeu să fie închisă, pentru că nu considera potrivit ca vizitatorii neavizați să privească morții. Din fericire, Yuya nu era considerat un personaj regal, rămăşițele sale nu erau ținute în sala mumiilor, ci la primul etaj, unde, spre dezamăgirea mea, am descoperit că mumia fusese ascunsă privirilor, într-un sicriu interior.

Am mers în biroul doctorului Mahammad Saleh, directorul muzeului, şi i-am explicat că eram implicat într-o muncă de cercetare care includea mormântul lui Yuya şi că doream să fac câteva fotografii. Dr. Saleh a răspuns plin de solicitudine că urma să-l roage pe fotograful muzeului să facă fotografiile pe care le doream, cu condiția să le plătesc, dar a refuzat să deschidă sicriul. Pentru aceasta, spunea el, trebuia să mă adresez directorului general al departamentului de antichități şi să-i spun motivele mele. Am înțeles că asta ar fi implicat cel puțin o întârziere de câteva zile şi că motivele pentru care doream să văd mumia puteau să nu fie prea convingătoare pentru autorități. Prin urmare, mi s-a părut de bun simț să fac ceea ce mi se permisese să fac. Cu o echipă convocată în grabă, care includea un fotograf, operatori de lumini şi gărzi, unul dintre oficialii muzeului şi eu ne-am făcut drum spre secțiunea lui Yuya, care era închisă publicului. Aici, fotograful a făcut câteva poze ale sicriului şi

ale mobilei funerare, din mai multe unghiuri. Pe măsură ce lucrul avansa, l-am luat pe oficialul din muzeu la o parte şi i-am spus că i-aş fi recunoscător pentru o privire asupra mumiei din sicriu. El mi-a spus că regulamentul i-o interzicea. Totuşi, a scos în linişte o cheie dintr-o grămadă pe care o purta la el şi a deschis cadrul de sticlă în care era aşezat sicriul. Capacul sicriului era ridicat, iar eu am privit înăuntru.

Am văzut o față prelungă, demnă, aproape vie, pe care era întipărită o expresie calmă şi încrezătoare. Îți puteai imagina că persoana murise doar cu o zi sau două înainte. Ceea ce mi-a atras atenția a fost poziția mâinilor mumiei. În mod normal, acestea sunt încrucişate pe piept, în poziția osiriană: la aceasta, singurul exemplu pe care l-am văzut, palmele ambelor mâini erau aşezate cu fața în jos pe piept, chiar sub bărbie, ca şi în semn de respect, nu față de zei, ci față de sine însuşi. După douăzeci de ani de cercetări, aveam senzația că priveam fața lui Iosif din Biblie şi Koran şi că îl cunoşteam.

Mai târziu, am fost intervievat de revista *October* (Octombrie) din Cairo. Atunci, pentru prima dată, am dat publicității ipoteza mea că mumia cunoscută sub numele de Yuya era de fapt Iosif. Totuşi, Dr. Saleh a respins complet această noțiune şi a discutat problema cu Thomas James, îngrijitor al Antichităților Egiptene de la British Museum şi, pe atunci, preşedintele Egypt

Exploration Society (Societatea pentru Explorarea Egiptului), din Londra. Domnul James a fost de acord cu părerea doctorului Saleh. Mă întorsesem deja la Londra când am auzit despre această discuție şi mi-am dat o întâlnire cu dl James, care a fost de acord să mă vadă. L-am întrebat dacă nu era adevărat că Yuya purta titlul de „tatăl lui Faraon". Dl James, ca şi doctorul Saleh, era de părere că titlul lui Yuya era numai unul semi-preoțesc, „tată al zeului", care era titlu comun în Egiptul antic. Atunci i-am pus în față o fotocopie a titlurilor lui Yuya, luate din cartea scrisă în 1907 de Theodore M. Davis, şi am subliniat că unul dintre ele era *it ntr n nb tawi,* sfântul părinte al Stăpânului celor Două Regate, şi nu doar comunul titlu semi-preoțesc *it ntr*, tată al zeului. Dl James şi-a părăsit biroul şi s-a întors cinci minute mai târziu cu un exemplar din cartea lui Davis, deschisă la pagina unde erau înşirate titlurile lui Yuya. Uitându-se încă la inscripție, a spus: „Este o problemă care trebuie dezbătută în continuare. Recunosc că este un element în plus, dacă ne vom apropia mai mult de adevăr, acesta este un motiv bun pentru o re-examinare."

Aceasta este ceea ce am încercat în aceste pagini. Sper că ele vor inspira o nouă examinare a mumiei lui Yuya, folosind metode ştiințifice moderne şi, dacă o astfel de examinare va confirma teza mea, sper că rezultatul final va fi realizarea unui vechi vis al preşedintelui Sadat –

şi anume acela de a construi un altar pe pământul sfânt al Muntelui Sinai, unde evreii, creştinii şi musulmanii să se poată ruga cu toții în pace. Nimeni nu poate pretinde cu mai multă justificare a fi nucleul unui astfel de altar, decât Iosif, care este respectat în toate cele trei religii.

Cu toții suntem creația experiențelor noastre din copilărie: în acelaşi mod, cred eu, națiunile pot fi victimele trecutului lor. Exodul a fost o experiență profundă şi negativă, atât pentru israeliți cât şi pentru egipteni, dând naştere unei misterioase duşmănii, niciuna dintre părți nefiind în stare să o ierte pe cealaltă. Deşi insultele şi opresiunea au fost ținute minte în mod constant, toate relațiile de sânge dintre cele două națiuni au fost distruse. În Egipt, numele regilor care au avut sânge israelit au fost interzise, în vreme ce editorii biblici au încercat să acopere memoria unei astfel de legături, până la a sugera, pentru a face din Exod o separare completă, că oasele lui Iosif au fost luate din Egipt în acea perioadă, pentru a fi reînhumate în Canaan.

După revoluția religioasă de la Amarna şi Exodul evreilor, Egipt nu s-a întors niciodată cu adevărat la venerarea vechilor zei egipteni. În loc de aceasta, din timpul Dinastiei a Nouăsprezecea, s-a dezvoltat o nouă formă de venerare a lui Osiris, care a fost asasinat de fratele său Seth, şi aceasta a devenit religia populară a Egiptului, pregătind

calea pentru creştinism, cu rezultatul că Egiptul a devenit prima națiune creştină a lumii, în secolul I d.Hr. Apoi, a avut loc o acceptare completă a Dumnezeului lui Moise, odată cu introducerea islamismului în secolul al şaptelea d.Hr.

Traumele perioadei de la Amarna şi Exodul par să fi avut un efect important şi din punct de vedere politic. Nu la mult timp după plecarea israeliților, Egiptul a intrat sub dominație străină, care a durat într-o formă sau alta din secolul al unsprezecelea d.Hr. Până în 1952, când ofițerii egipteni au luat puterea din mâinile lui Farouk, un rege de origine albaneză. Acest eveniment aproape că a coincis cu întoarcerea acasă a israeliților.

Evreii au colindat pământul timp de secole, simțindu-se, oriunde mergeau, ca străini ale căror suflete nu se puteau odihni până când nu se restabilea o legătură cu Sion, fântâna lor spirituală: dacă un evreu poate să aparțină Sionului, el e un om împlinit. O nouă eră mesianică a început cu fondarea Israelului, în 1948. În prezent, întregul teritoriu al Palestinei este sub control israelit. Pe hartă, găsim un Munte Sion în Ierusalim, pe care a fost construită Biserica Mariei, mama lui Iisus, dar încă nu a fost identificat niciun oraş cu numele Sion, punctul focal al cultului şi al visului israelit. Unde este acesta?

Dar aceasta, ca şi adevărata identitate a lui Moise, este o altă poveste.

Cartea a doua
Note Şi Surse

Capitolul 1
Victima Lui Avraam

Concluziile la care am ajuns cu privire la relația dintre Avraam (Ibrahim) şi Isaac (Ishak), din dovezile furnizate de narațiunea biblică, sunt într-un contrast izbitor cu ceea ce am fost crescut să cred ca musulman. Noi am fost învățați că, contrar celor afirmate de Biblie, Ishmael (Ismail), fiul lui de la Agar, şi nu Isaac a fost acela pe care Avraam intenționa să-l sacrifice. Astfel, interpretarea mea conform căreia prin sacrificarea lui Isaac, Avraam încerca să scape de rezultatul căsătoriei nelegitime dintre Faraon şi Sara, ar fi imposibilă dacă victima ar fi fost de fapt Ishmael.

Acceptând că Isaac era victima sacrificiului, m-am trezit în totală opoziție cu exegeții musulmani moderni. Totuşi, la re-examinarea povestirii sacrificiului din Koran, devine evident că numele potențialei victime a lui Avraam nu este niciodată dat clar. Povestirea relatată de Sura XXXVII: 101–113 din Koran urmează imediat după o narațiune – care nu apare în Biblie, dar poate fi găsită în Talmud – despre un conflict între Avraam şi tatăl lui, care se închina unor idoli. Ca şi consecință, Avraam este aruncat într-un foc aprins, dar

Dumnezeu îl salvează şi Avraam decide să părăsească casa şi ținutul unde locuia tatăl său. Povestirea din Koran continuă:

(101) Iar Noi i-am dat
Vestea bună despre
Un copil pregătit
Să sufere şi să îndure:
(102) Apoi, când (fiul)
A ajuns (la vârsta)
Muncii (serioase) cu el,
El a spus: „O, fiul meu!
Văd într-o viziune
Că trebuie să te ofer pe tine ca şi sacrificiu:
Acum vezi şi spune-mi
Ce crezi!" (Fiul) a spus:
„O, tatăl meu! Fă
După cum ți s-a spus:
Mă vei vedea,
Dacă aşa vrea Allah, că sunt acela
Care învață Răbdarea şi Statornicia!"
(103) Deci, când amândoi
S-au plecat voinței lui (Allah)
Şi el l-a pus
Să se închine cu fruntea la pământ
(Pentru sacrificiu),
(104) Noi l-am strigat,
„O, Avraame!
(105) Tu deja ai împlinit

Viziunea!" – într-adevăr
Astfel îl recompensăm Noi
Pe cei care fac binele.
(106) Căci aceasta fusese desigur
O încercare -
(107) Şi l-am răsplătit
Cu un mare sacrificiu:
(108) Iar Noi am lăsat (această binecuvântare)
Asupra lui peste generațiile
(Care vor veni) în timpurile de mai târziu:
(109) „Pace şi salutare
Lui Avraam!"
(110) Astfel vrem Noi să-i răsplătim
Pe aceia care fac binele.
(111) Căci el a fost unul
Dintre Robii care cred în Noi.
(112) Iar Noi i-am dat
Vestea bună
Despre Isaac – un profet –
Unul dintre Cei Drepți.
(113) L-am binecuvântat pe el şi pe Isaac:
Dar printre urmaşii lor
Sunt (unii) care fac binele,
Şi (unii) care în mod evident
Fac rău propriilor suflete.

Ceea ce urmează acestei relatări este ceea ce i-a făcut pe exegeții islamismului să tragă concluzia că Ishmael era cel care urma să fie sacrificat, în ciuda faptului că în Koran numele lui nu este

menționat. În primul rând, avem decizia lui Avraam de a părăsi casa părintească după cearta cu tatăl său; apoi, anunțul despre naşterea unui fiu care urma să se nască, fără ca numele acestuia să fie dat, deşi ştim că Ishmael era primul născut al lui Avraam (v. 101); apoi, sacrificiul care urma să fie făcut (v. 103); şi, în cele din urmă, menționarea lui Isaac (v. 112).

Deşi părerea teologilor musulmani poate părea logică, Koranul nu pare însă să fi urmat aceeaşi logică. Relatarea prezentată în Sura XXXVII despre conflictul dintre Avraam şi tatăl său, despărțirea lor şi anunțul lui Dumnezeu despre un fiu îşi găseşte locul şi în patru alte capitole din Koran. După ce prezintă povestirea de mai sus, Sura VI relatează:

(84) I l-am dat pe Isaac
Şi pe Iacov: pe toți (trei)
Noi i-am îndrumat:
Şi înaintea lui,
Noi l-am îndrumat pe Noe,
Şi dintre urmaşii lui,
David, Solomon, Iov,
Iosif, Moise şi Aaron:
Astfel îi răsplătim Noi
Pe cei care fac binele.

Aici nu este menționat nicăieri Ishmael, deşi numele său apare puțin după aceea (v. 86) ca şi

numele unuia dintre descendenții lui Avraam. Apoi trecem la Sura XIX, care conține următoarele versuri după povestire:

(49) Când s-a întors
De la ei şi de la cei
Pe care îi slujeau, în afară
De Allah, Noi i-am dăruit
Pe Isaac şi pe Iacov şi pe fiecare
Dintre aceştia l-am făcut profet.

Din nou, Ishmael nu este menționat în această narațiune. Acelaşi lucru se poate spune şi despre Sura XXI:

(72) Şi i l-am dat pe Isaac
Şi, ca şi un alt dar,
(Un nepot), pe Iacov, iar Noi
Am făcut oameni drepți
(Din toți aceştia).

Şi din nou în Sura XXIX:

(27) Şi i-am dat (lui Avraam)
Pe Isaac şi pe Iacov, şi i-am uns
Pe urmaşii săi cu Profeția
Şi Revelația, şi Noi
L-am răsplătit
În această viață; iar el a stat
În Viața de după moarte (printre)

În toate aceste cazuri, când logica exegeților musulmani ne-ar face să ne aşteptăm la apariția numelui lui Ishmael, primul lui născut, pentru a fi menționat după plecarea lui Avraam din casa tatălui său, el nu este deloc menționat. În loc de asta, numele lui Isaac este acela care apare, urmat de acela al celui de-al doilea fiu al lui Isaac, Iacov. Koranul, care nu menționează numele lui Esau, primul născut dintre cei doi fii gemeni ai lui Isaac, pare să fie decis de la început că Iacov era moştenitorul de drept al tatălui său. Prin urmare, cum ni se poate cere să credem că numai în relatarea despre sacrificiu din Sura XXXVII, unde nu apare niciun nume, este implicat de fapt numele lui Ismael?

Nu există nicio altă dovadă exclusivă că anunțul din Sura XXXVII (v. 101) nu se poate referi la nimeni altcineva decât Isaac. Sintagma arabă din partea în discuție provine de la un verb, *bash-shara,* care înseamnă „a relata sau a anunța o veste bună" şi de multe ori apare în relație cu naşterea unui copil. Totuşi, în Koran, acest verb indică naşterea a doar trei fii: Ioan Botezătorul, Iisus şi Isaac. Primul caz, care apare în Sura III şi se repetă în Sura XIX, se leagă de „anunțul" făcut lui Zaharia:

(38) Atunci Zaharia

S-a rugat lui Dumnezeu, zicând:
„O, Doamne! Dă-mi
Un urmaş de la tine
Care să fie pur; căci Tu
Eşti Cel care aude rugăciunile!”
(39) În timp ce stătea
Şi se ruga în încăpere,
Îngerii i-au strigat:
„Allah îți dă
Vestea bună că Yahya (Ioan Botezătorul)
Va fi martorul
Cuvântului lui Allah şi (va fi
În afară de aceasta) nobil, pur,
Şi un Profet –
În rândul
Celor drepți.”
(40) El a spus: „O, Dumnezeul meu!
Cum voi avea eu un fiu,
Văzând cât sunt de bătrân,
Şi soția mea fiind stearpă?”
„Astfel” a fost răspunsul,
„Înfăptuieşte Allah
Ce este voia lui.”

Al doilea caz, câteva versete mai târziu în Sura III, vorbeşte de un „anunț” făcut Mariei, mama lui Iisus:

(45) Şi iată! Îngerii au spus:

„O, Maria! Allah ți-a dat
Veste bună despre un Cuvânt
De la El: numele lui
Va fi Iisus Hristos,
Fiul Mariei, cea slăvită
În această viață şi Viața care urmează
Şi despre aceia
Care sunt aproape de Allah.”
(46) „El va vorbi oamenilor
Când va fi copil şi când va fi adult,
Şi va sta printre
Cei drepți.”
(47) Ea a spus: „O, Domnul meu!
Cum voi avea eu un fiu
Dacă nu m-a atins niciun bărbat?”
El a spus: „Chiar şi aşa:
Allah a creat
Ceea ce a fost voia Lui:
Când El a gândit
Ceva, El numai a spus
„Să fie” şi aceasta s-a înfăptuit…”

În al treilea caz, în Sura XI, ne este prezentată o relatare aproape identică cu viziunile din povestirea biblică, care le-au promis lui Avraam că Sara avea să-i nască un fiu:

(69) Apoi au venit mesagerii Noştri
La Avraam cu veste bună.
Ei au spus: „Pace!” El a răspuns

„Pace!” şi s-a grăbit
Să-i bucure
Cu un miel fript.
(70) Dar când a văzut
Că mâinile lor nu atingeau
(Mâncarea), el a simțit
Neîncredere față de ei.
Ei au spus: „Nu te teme:
Căci noi am fost trimişi
Împotriva poporului lui Lot.”
(71) Iar soția lui stătea
(Acolo) şi a râs;
Dar Noi i-am dat
Vestea bună despre Isaac,
Şi după el despre Iacov.
(72) Ea a spus: „Vai mie!
Voi avea un copil,
Văzând că sunt o femeie bătrână,
Şi soțul meu este un om bătrân?
Aceasta ar fi într-adevăr
Un lucru minunat.
(73) Ei au spus: „De ce te miri
de dorința lui Allah
Şi binecuvântarea pe care ți-a dat-o?
Voi toți cei ai casei!
El este într-adevăr
Demn de a fi slăvit,
Căci este plin de glorie!”

Există şi alte referințe la aceeaşi relatare. Ea

apare, cu mai puține detalii însă, în Sura XV, în care numele lui Isaac nu este menționat, dar este indicat de cuvântul „băiat” (v. 53); din nou în Sura XXIX, care conține un rezumat al povestirii (v. 31), şi iarăşi în Sura LI, care prezintă povestirea în întregime, menționează doar un „băiat”. În ambele cazuri, fie că Isaac este numit sau nu, nu există dubii că el este persoana la care se face referire.

După cum vedem, în singurele trei cazuri din Koran în care Dumnezeu a anunțat venirea pe lume a unui copil, era implicat şi un eveniment miraculos: Maria era fecioară, iar în cazul lui Zaharia şi al lui Avraam, ambii erau înaintați în vârstă, iar soțiile lor erau considerate sterpe. Aceasta indică faptul că atunci când în Sura XXXVII se vorbeşte despre „anunțul” lui Dumnezeu cu privire la un fiu pentru Avraam, se face referire numai la Isaac, fiul care i s-a născut lui şi soției lui în vârstă şi considerată stearpă. Motivul pentru care anunțul se repetă după sacrificiul neînfăptuit este pentru a confirma că, trecând prin această experiență, fiul Isaac a devenit Profet. Ceea ce confirmă această ipoteză este faptul că pasajul din Sura XXXVII, în care se povesteşte posibilul sacrificiu, se sfârşeşte (v. 113) cu o binecuvântare pentru Avraam şi Isaac. Absența numelui lui Ishmael de aici nu poate fi justificată dacă el ar fi trebuit să fie cel supus sacrificiului.

În perioada când Koranul a fost revelat lumii

întregi pentru prima oară, povestirea biblică despre sacrificiul lui Isaac era deja cunoscută în Arabia prin intermediul numeroaselor triburi ale evreilor care se stabiliseră acolo. Dacă Koranul ar fi vrut să contrazică relatarea biblică, ar fi menționat clar numele lui Ishmael în acest caz. De fapt, există multe proverbe legate de Mahomed, care confirmă faptul că obiectul sacrificiului urma să fie Isaac. Contrar credinței exegeților islamişti moderni, înțeleptul islamist din vechime Al-Thaalabi accentuează în mod expres faptul că Însoțitorii Profetului (Mohamed), ca de exemplu Ali şi Omar, şi succesorii lor, au fost de acord cu povestirea biblică în acest caz. Al-Thaalabi oferă o relatare a sacrificiului similară cu cea din Talmud: „Luând o frânghie şi un cuțit, ei au urcat împreună pe munte. Isaac a spus: „Tată, ia de pe mine cămaşa, ca mama mea să nu găsească pe ea sânge şi să plângă pentru mine. Leagă-mă bine, ca să nu mă mişc şi priveşte în altă parte în timp ce mă sacrifici, ca să nu-ți pierzi curajul”.” Al-Kisa'i, un alt cunoscător din vechime al Koranului, relatează chiar despre un zvon bazat pe ceva ce am găsit deja în Talmud: „Când s-a iscat zvonul că Isaac era un copil găsit, adoptat de Avraam, Dumnezeu i-a dat tatălui şi fiului aceeaşi înfățişare, încât semănau mult unul cu altul. Doar că Avraam era cărunt.”

Motivul pentru care exegeții musulmani moderni s-au pregătit să conteste aceste opinii şi să insiste

că fiul care trebuia sacrificat era Ismael este că ei au luat acest act ca implicând o onoare pentru victimă şi ei au crezut că evreii încercau să-l priveze pe strămoşul lor de onoarea care i se cuvenea. Totuşi, uciderea propriului fiu ca sacrificiu nu era practicată în Arabia, Mesopotamia, sau nici chiar în Canaan, în acea perioadă. Fapta lui Avraam poate fi explicată numai de faptul că el încerca să distrugă un fiu care nici măcar nu semăna cu el, despre care, conform Talmudului, „toți suspectau că nu era al lui" – urmaşul lui, care era în acelaşi timp urmaşul Faraonului din Egipt.

Capitolul 2
Surse Biblice

Traducerile noastre standard ale Vechiului Testament se bazează pe textul evreu Masoretic, care datează din aproximativ secolul IX sau X d.Hr. Această versiune se spune că îşi are originea în secolul al II-lea al erei creştine, după ce s-a adunat un consiliu la Jamnia, un oraş mic lângă Jaffa, unde lui Rabbi Johanan ben Zakki i s-a permis să trăiască după distrugerea Templului Ierusalimului de trupele lui Titus, în 70 d.Hr. Autoritățile evreieşti începuseră să se îngrijoreze din cauză că evreii foloseau mai multe versiuni ale cărților biblice, mai ales după împrăştierea lor,

când Legea scrisă a devenit unicul mijloc al unității evreilor. La Jamnia s-a hotărât cu privire la forma şi conținutul Vechiului Testament, dar consiliul nu a făcut nicio schimbare în textul propriu-zis, alegând numai cărțile care urmau să fie incluse în Canon.

Ebraica, asemeni celorlalte limbi semitice şi hieroglifelor, nu are vocale scrise şi numai literele „W" (waw) şi „Y" (*yodh*) pot fi folosite ca şi „U" şi „I". Mai mult decât atât, litera „H" (*he*) poate fi citită uneori ca şi vocală (A), atunci când este aşezată la finalul unui cuvânt. Problema adevăratei pronunțări şi deci a interpretării textului sacru era atunci încă subiect de controversă. Aceasta s-a încheiat între secolele al VII-lea şi al X-lea d.Hr., când un corp de învățați evrei şi-au luat sarcina de a sistematiza Massorah (tradiție sau măsură), pentru a stabili o pronunție standard. Munca lor nu a implicat o schimbare a consoanelor, numai a vocalelor, pentru care au adoptat, la puțin timp după începutul secolului al X-lea, sistemele babilonian şi palestinian ale aşezării vocalelor deasupra şi între consoane.

Totuşi, textul evreu Massoretic nu este singurul Canon pe care îl avem pentru Vechiul Testament. Mai vechi decât acesta era textul grec de la Alexandria. Cum a luat naştere acea versiune se relatează într-o scrisoare redactată de un autor necunoscut, aproximativ prin 100 î.Hr.: „Ptolemeu al II-lea, Rege al Egiptului (285–247), a fost

convins de un bibliotecar din Alexandria să aibă o traducere în greacă a Bibliei. El a apelat la Marele Preot din Ierusalim, care a răspuns prin a-i trimite şaptezeci şi doi de înțelepți în Alexandria, şase din fiecare trib al lui Israel, împreună cu o copie oficială a Pentateuchului (primele cinci cărți ale Vechiului Testament), scrise cu litere de aur. Ei au lucrat timp de şaptezeci şi două de zile pentru a realiza versiunea greacă finală a Pentateuchului, pe care au dat-o regelui." Mai târziu, celelalte cărți ale Vechiului Testament au fost de asemenea traduse în greacă de alți cărturari şi întreaga operă a început să fie cunoscută ca şi Septuaginta, care înseamnă „Cele Şaptezeci". Textul grec a devenit Biblia evreilor vorbitori de limbă greacă, a fost distribuită la scară largă în lumea mediteraneeană şi a fost adoptată ca şi Biblia Bisericii Timpurii, doar pentru a fi abandonată mai târziu în favoarea textului evreu Massoretic. În prezent, însă, Septuaginta este încă folosită de Biserica Ortodoxă Greacă ca şi Biblia ei autorizată.

Flavius Josephus, istoricul grec cu origini sacerdotale, care s-a născut în 37 d.Hr., anul urcării pe tron a lui Caligula la Roma, şi care a scris pentru greci şi romani despre istoria şi războaiele purtate de poporul său, a fost primul care, la sfârşitul primului secol după Hristos, a desemnat cărțile Vechiului Testament ca şi „cărți sfinte". În concepția lui, caracteristica esențială a Scripturilor canonice era că ea se constituia într-o

serie de declarații şi hotărâri a căror autoritate nu putea fi contestată, care îşi aveau originea în perioada profetică şi, prin urmare, erau inspirate pe cale divină. Dar când fuseseră scrise cuvintele divine ale lui Dumnezeu?

Tradiția antică atribuia statutul de autor al Pentateuchului lui Moise, care este instrumentul divin atunci când în Biblie este menționat scrisul pentru prima dată, în cartea Exodului: „Apoi i-a zis Dumnezeu lui Moise, „Scrie-le acestea ca toți să le țină minte şi ca să audă şi Iosua…”.” Mai încolo avem şi afirmația: „Moise a scris apoi tot ce a zis Dumnezeu”, urmată apoi de o a treia referință la scriere, când Legea îi este dată lui Moise pe vârful Muntelui Sinai: „Dumnezeu i-a zis lui Moise, „Vino la mine pe munte şi stai acolo şi îți voi da tablele de piatră, cu legea şi poruncile pe care le-am scris pentru ca ei să învețe.”

Deşi s-ar părea în acest caz că Dumnezeu şi nu Moise a fost acela care a gravat cuvintele legii în piatră, nu avem motive să ne îndoim de afirmațiile biblice că Moise ştia să scrie. El nu ar fi scris nici în arameică şi nici în ebraică, deoarece în aceste limbi nu a existat un sistem de scriere până în secolele IX sau X î.Hr., dar dacă Moise a fost crescut ca şi un prinț egiptean – ceea ce şi era de fapt – fiul fiicei lui Faraon din palatul regal, cu siguranță că el a fost instruit în citirea şi scrierea

limbii egiptene.[58]

Nu ar fi învățat să scrie şi să citească akkadiană, limba diplomatică a acelei perioade, după cum a sugerat R. K. Harrison, profesor de Studii ale Vechiului Testament de la Universitatea din Toronto, în cartea sa *Introduction to the Old Testament* (O introducere la Vechiul Testament). De ce ar învăța un prinț egiptean limba diplomației? Aceasta era provincia traducătorilor şi scribilor care comunicau cu străinii, după cum reiese şi din povestirea despre Iosif. Este semnificativ, de asemenea, că Moise a folosit metoda egipteană de scriere – gravarea în piatră – în vreme ce scrierea cuneiformă akkadiană se făcea de obicei pe lut. Cartea Deuteronomului notează de asemenea că în perioada Exodului, Moise le-a dat celor care îl urmau instrucțiuni pentru ridicarea unei stele (un pilon vertical, acoperit de obicei cu inscripții sau sculpturi), în

---

[58] A. S. Yahuda, exegetul Bibliei şi de ebraică, arată în cartea sa *The Language of the Pentateuch in its Relation to Egyptian* (Limbajul din Pentateuch în ceea ce priveşte relația cu egipteana): „În relatările despre Iosif şi despre Exod există expresii şi întoarceri de frază care sunt neobişnuite şi apar atât de străine încât sensul lor poate fi determinat numai din context, cum se întâmplă de cele mai multe ori în aceste cazuri, sau ele sunt luate de interpreți moderni ca şi mutilări sau coruperi ale limbii." El continuă prin a afirma că naratorul evreu a adaptat cuvinte şi expresii egiptene în povestirea despre Iosif din Geneză, cuvânt cu cuvânt: „Chiar şi atunci când Iosif le vorbeşte fraților săi, care, ca şi păstori şi asiatici, erau văzuți de egipteni ca „barbari", cuvintele şi expresiile sale sunt turnate în tonul superior al unui egiptean rasat şi naratorul înfățişează cu multă măiestrie cât de bine a jucat Iosif rolul unui adevărat egiptean, înainte de a-şi dezvălui fraților identitatea."

maniera egipteană: „Moise şi bătrânii Israelului i-au poruncit poporului: „Țineți toate aceste porunci pe care vi le dau astăzi. Când ați trecut Iordanul în țara pe care v-o dă Dumnezeu, ridicați nişte pietre înalte şi acoperiți-le cu ghips. Scrieți pe ele toate cuvintele legii…”.”

Aceasta înseamnă că textul biblic original scris de Moise trebuie să fi fost în egipteană. Acesta a fost folosit mai târziu, împreună cu alte materiale transmise pe cale orală, pentru a compune cel mai vechi text ebraic, scris aproximativ în secolele IX şi VIII î.Hr., care însă s-a pierdut în întregime. Pe acest fond, au existat întotdeauna persoane care au pus la îndoială valoarea istorică a Pentateuchului. Aceşti critici au scos în evidență numărul mare de versiuni contradictorii ale aceleiaşi relatări, greşelile în identificarea locurilor şi personajelor istorice şi interpretările, în mare parte mitologice şi religioase, care fac dificilă acceptarea versiunii Vechiului Testament asupra evenimentelor privite ca fapte. Deja din primul secol al erei creştine era pus la îndoială în mod deschis acest caracter istoric. În tratatul său *Contra Apionem,* Flavius Josephus ne informează că un număr de istorici greci se contraziseseră pe tema operei sale de mai devreme, *The Antiquities of the Jews* (Antichitatea evreilor), în care, spunea el, el a descris cu acuratețe conținutul documentelor vechi ebraice, „fără să adaug nimic la ce se afla acolo şi fără să scot nimic”. El a

observat, de asemenea, că exista deja o relatare contradictorie a Exodului, dată de Manetho, istoricul egiptean din secolul al III-lea.

În Alexandria, care a devenit centrul filosofiei şi culturii greceşti, Valentinus, liderul gnostic, a fost acela care a condus „asaltul" asupra textului Vechiului Testament, în secolul al II-lea d.Hr., afirmând că anumite părți din Pentateuch şi Profeți nu erau autentice, în vreme ce Ptolemeu, astrologul şi geograful de origine italiană, a ridicat problema de bază a originii Pentateuchului. Într-o scrisoare care conținea argumentele sale, găsită mai târziu printre documentele scriitorului grec Epiphan, Ptolemeu concluziona că cele cinci cărți ale Pentateuchului atribuite lui Moise nu putuseră să fie scrise de un singur autor, ci au fost compilate de acesta din trei surse – Dumnezeu, Moise însuşi şi bătrânii. Totuşi, o dată cu acceptarea creştinismului în 313 d.Hr. De Constantin cel Mare, care l-a transformat în religia oficială a Imperiului Roman, şi cu decizia Consiliului Creştin de la Loadicia din 363 de a include cărțile Vechiului Testament (textul grecesc) în Canonul Creştin, credința în inspirația divină a Scripturilor a făcut din Biblie singura sursă istorică acceptabilă până la sfârşitul Evului Mediu.

O dată cu începutul Renaşterii, când omul a decis să-şi reevalueze convingerile acceptate anterior în lumina noilor legi ştiințifice pe care

tocmai le descoperise, voci noi şi puternice s-au ridicat pentru a contesta credința că Moise a scris toate cele cinci cărți ale Pentateuchului. Andreas Rudolf Bodestein, învățatul german (1480–1541), a atacat statutul lui Moise de autor al întregului Pentateuch, fundamentându-şi argumentele pe faptul că Moise nu ar fi putut să scrie relatarea propriei morți care are loc înainte de finalul cărții Deuteronomului: „Şi Moise, slujitorul Domnului, a murit acolo, în țara Moabului, după cuvântul Domnului." Filosoful englez Thomas Hobbes (1588–1679) a fost un alt critic, susținând opinia că scrierea Pentateuchului a avut loc la mult timp după moartea lui Moise. În cartea sa, *Tractatus Theologica-Politicus,* filosoful evreu Benedict Spinoza (1632–1677), care a fost un prozelit al lui Hobbes, a respins, de asemenea, în întregime statutul lui Moise de autor al întregului Pentateuch, insistând asupra opiniei că de la Geneză la Cartea a doua a Împăraților, cărțile erau opera lui Ezra, scribul şi învățatul evreu care a trăit în timpul secolului al V-lea î.Hr. La un an după moartea lui Spinoza a venit un nou atac, de această dată din partea lui Richard Simon, preotul şi criticul biblic francez, care a declarat în cartea sa *Histoire critique du Vieux Testament* că Pentateuchul era rezultatul unui lung proces de compilare şi redactare a unor anale, de o breaslă de „scribi publici". La câteva luni după ce cartea a fost publicată, janseniştii francezi au dat ordin ca

ea să fie distrusă. Totuşi, în anii care au urmat, această operă a început să fie privită ca prima încercare de a trata Biblia ca o producție literară.

Apoi a venit punctul de referință din istoria criticii biblice, o dată cu ideile lui Jean Astruc şi dezvoltarea lor de către învățați ai Bibliei, mai ales în Germania, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, urmat de opera lui Graf şi Wellhausen, care au considerat Pentateuchul ca având origine compusă, alcătuită din:

1. O sursă Iehovistă (J), datând din secolul al IX-lea î.Hr.
2. Un document Elohistic (E), datând din secolul al VIII-lea î.Hr.
3. Cartea Deuteronomului (D), aceasta fiind privită ca o sursă separată, datând din secolul al VII-lea î.Hr.
4. O sursă sacerdotală (P), datând aproximativ din secolul al V-lea î.Hr.
5. Munca unui redactor care a revizuit şi a redactat întreaga colecție prin secolul al II-lea î.Hr.

Aplicând această analiză a surselor la povestirea despre Iosif:

NUMELE DIVIN

Dacă îi urmăm pe teoreticienii documentelor în sensul folosirii numelor divine ca un criteriu al

analizei surselor în povestirea despre Iosif, descoperim că Elohim este folosit în opt capitole pe parcursul întregii povestiri, mai ales în vorbirea personajelor, în vreme ce Yahweh este folosit numai într-un capitol (39). Astfel, numai numele divine nu sunt de ajuns pentru a ne ajuta la divizarea povestirii despre Iosif în surse (J) şi (E).

NUMELE TATĂLUI LUI IOSIF

Tatăl în povestirea despre Iosif este numit de multe ori „tatăl lor", când sunt menționați frații, şi „tatăl lui", în cazul lui Iosif. În alte cazuri se face referire la el prin numele său. Iacov, numele lui original, şi Israel, numele pe care i l-a dat Dumnezeu, alternează pe parcursul povestirii, fiecare apărând în câte cincisprezece versete.[59] Această alternare a numelor tatălui a fost acceptată ca două surse documentare paralele, care stau la baza povestirii despre Iosif.

NUMELE FRATELUI BUN

Numele Iuda şi Ruben alternează de asemenea în rolul „fratelui bun", care încearcă să-l protejeze pe Iosif, sfătuindu-i pe ceilalți frați să nu-l ucidă.

---

[59] Iacov apare în cap. 37, vv. 1, 2, 34; cap. 42, vv. 1, 4, 29, 36; cap. 43, v. 2; cap. 45, vv. 25, 27; cap. 47, vv. 7, 8, 9, 10, 28; Israel apare în cap. 37, vv. 3, 13, 14; cap. 42, v. 5; cap. 43, vv. 6, 8, 11; cap. 45, vv. 21, 28; cap. 46, vv. 29, 30; cap. 47, vv. 27, 29, 31; cap. 50, v. 2.

Apariția numelor Iuda şi Ruben coincide cu apariția numelor Iacov şi respectiv Israel. Această alternare a numelui fratelui bun a fost de asemenea acceptată ca şi un criteriu valid în analiza surselor. Când aplicăm aceste criterii la povestirea despre Iosif, ajungem la următoarele concluzii:[60]

Cap. 37: acest capitol, care introduce subiectul povestirii despre Iosif, este o combinație a versiunilor Iuda-Israel (J) şi Ruben-Iacov (E).

Cap. 38: care întrerupe povestirea despre Iosif pentru a relata evenimentele care au avut loc în Canaan între Iuda şi Tamar, nora lui, aparține sursei (J).

Cap. 39: care relatează despre Iosif în casa lui Potifar şi relația cu soția stăpânului său, aparține aproape în întregime sursei (J).

Cap. 40: Iosif este în temniță, unde interpretează visele paharnicului şi brutarului; vv. 1, 15b provin din sursa (J), iar vv. 2–15a, 16–23, din sursa (E).

Cap. 41: acest capitol despre audiența lui Iosif la Faraon, numirea sa ca vizir, numele lui egiptean şi soția lui egipteană şi naşterea celor doi fii ai săi, aparține sursei (E), cu excepția v. 46, care spune că vârsta lui Iosif pe atunci era de 30 de ani, care este o inserare sacerdotală (P).

Cap. 42: vv. 1–4, Iacov trimițându-şi fiii, cu

---

60 *Introduction à l'ancien Testament,* L. Gautier, şi *Joseph en Egypte,* Joseph Vergote.

excepția lui Beniamin, în Egipt, aparține sursei (E); vv. 5–7 în care Iosif îşi întâlneşte fraţii, este (J); vv. 8–37, conținând acuzația de spionaj, apoi permisiunea dată fraților de a pleca cu Simeon, aparține sursei (E); v. 38, ultimul al acestui capitol, în care tatăl refuză cererea lui Ruben de a-l lăsa pe Beniamin să meargă cu fraţii în Egipt, aparține sursei (J).

Cap. 43: relatarea celei de-a doua vizite a fraților în Egipt şi prânzul în casa lui Iosif aparține sursei (J), în afară de v. 14a (P) şi v. 14b, e (E).

Cap. 44: acuzația împotriva lui Beniamin că acesta ar fi furat paharul lui Iosif, pentru a-l ține în Egipt provine din sursa (J).

Cap. 45: aici, Iosif îşi dezvăluie identitatea fraților lui şi le cere să-l aducă pe tatăl său şi familiile lor pentru a trăi în Egipt; vv. 1–15 aparțin sursei (J), vv. 16–28 sursei (E).

Cap. 46: coborârea israeliților în Egipt; vv. La 28–34 aparțin (J); vv. 1b-5 sunt din sursa (E); vv. 6–8a sunt din (P), de unde sunt şi vv. 26–27, care dau numele celor din familia lui Israel, care au coborât în Egipt.

Cap. 47: mare parte a acestui capitol, care relatează aşezarea în Gosen şi reformele agrare, provine din sursa (J), cu excepția audienței lui Iacov la Faraon (vv. 5–11) şi durata şederii lui Israel în Egipt (vv. 27–28), care aparțin sursei (P).

Cap. 48: boala lui Iacov (vv. L-3a) provine din sursa (E); promisiunea pe care Dumnezeu o face

lui Iacov (vv. 3b-4) şi înmormântarea Rahelei în Betleem (v. 7) provin din sursa (P); binecuvântarea dată de Israel fiilor lui Iosif, Manase şi Efraim, aparține sursei (J).

Cap. 49: vv. 1–28, care se constituie în narațiunea cunoscută sub numele de „Binecuvântarea lui Iacov" şi conține binecuvântarea lui Iacov pentru cei doisprezece fii ai lui Israel, conțin elemente atât din sursa (J) cât şi (E) şi sunt considerate munca unui redactor; restul capitolului, despre cererea lui de a fi înmormântat în Canaan şi moartea lui sunt o altă inserție sacerdotală (P).

Cap. 50: îmbălsămarea lui Iacov şi călătoria pentru înhumarea lui spre Canaan provin din sursa (J); vv. 12–13, care relatează înhumarea de către fii a tatălui lor, în peştera lui Avraam, şi care provine din sursa (P); restul capitolului, care vorbeşte despre moartea lui Iosif, aparține sursei (E).[61]

Capitolul 3
Cine A Fost Tuya?

Există o tradiție egipteană, care a fost mai târziu inclusă în tradiția islamică din care a trecut în

---

[61] Joseph Vergote, în *Joseph en Egypte,* consideră că această secțiune aparține sursei (J).

literatura ebraică,[62] conform căreia numele soției lui Potiphar era Zelekha. Acest nume este absent atât din narațiunile biblică şi koranică, dar mai mult, tradiția egipteană indică faptul că ea a fost soția dată lui Iosif.

Unul dintre titlurile Tuyei era *kheret nesw,* care, conform opiniei lui Alan Gardiner[63] şi T. G. H. James[64]

Înseamnă „podoaba regelui". Arthur Weigall considera că e posibil ca ea să fi fost o membră a familiei regale. El comentează în *The Life and Times of Akhnaten* (Viața şi timpurile lui Akhnaton): „Ea… e posibil să fi fost, de exemplu, nepoata lui Tutmes al III-lea, cu care se aseamănă întrucâtva la față. Regina Tiye este numită deseori „Fiică Regală" ca şi „Soție Regală" şi este posibil ca aceste titluri să poată fi luate literal." El continuă prin a remarca faptul că, după căsătoria fiicei sale cu Amenhotep al III-lea, „Tuya… şi-a inclus printre titluri acela de „Doamnă de onoare a Reginei", „cea favorizată de Hathor", „favorita regelui"[65], un titlu care poate indică faptul că era de sânge regal." El consideră, de asemenea, faptul că ea şi Yuya au

---

[62] Sefer ha-Yashar, *The Haggadah* (Haggadah).

[63] *Egyptian Grammar* (Gramatica egipteană).

[64] *Corpus of Hierogliphic Inscriptions in the Brooklyn Museum* (Corpul de inscripții hieroglifice din Muzeul din Brooklyn).

[65] Trei forme diferite ale acestui titlu au fost descoperite în mormântul lui Yuya: a) *hsyt nt ntr nfr* - cel favorizat de zeul bun (regele); b) *hsyt nt Hr m pr-f* - cel favorizat de Horus în casa sa (regele în palatul său); c) *hsyt nṯ Hr nb t3 pn* - cel favorizat de Horus, Stăpânul acestui ținut (regele).

primit un mormânt spațios în Valea Regilor, o dovadă în plus în acest sens.

Capitolul 4
Numele Lui Iosif

Învățatul german Georg Steindorff [66] a fost primul care a identificat un original egiptean al numelui ebraic Zaphnat-pa-a-neah, pe care Faraon i l-a dat lui Iosif atunci când l-a numit vizir. Deoarece nici ebraica nici egipteana antică nu aveau vocale scurte scrise, el a identificat consoanele după cum urmează:

Z ph nth ph 'nh
dd p3 ntr iw-f 'nh
spune (vorbeşte) zeul este-el trăieşte

„Zeul vorbeşte: să trăiască", sau „Zeul spune că va trăi".

Din punct de vedere fonetic, această citire era considerată posibilă şi astfel de nume erau frecvente printre egipteni. Totuşi, Abraham S. Yahuda[67] a demonstrat mai târziu că există două

---

[66] „Der Name Josephs Saphenal-Pa'neach", *Zeitschrift für Ägyptische Sprache,* vol. 27, 1889.

[67] *The Language of the Pentateuch în its Relation to Egyptian* (Limbajul din Pentateuch în ceea ce priveşte relația cu egipteana).

argumente împotriva acestei interpretări: nume de acest fel nu au fost atestate înainte de Dinastia a Douăzeci şi Una (1087 î.Hr., până în ultimele secole ale primului mileniu î.Hr.) şi ele includ întotdeauna şi un nume divin – Amun, Horus, Isis, Mân etc. — acolo unde Steindorff a citit „zeul". El a afirmat, de asemenea, că Faraon trebuie să-i fi dat lui Iosif un nume care ar fi avut un sens în contextul povestirii, un nume potrivit rolului său de salvator al pământului. Yahuda, care era convins că coborârea lui Iosif în Egipt trebuie să fi avut loc mult mai devreme decât Dinastia a Douăzecea, a sugerat prin urmare o altă citire:

Z-ph n th ph 'nh
df3 n t3 p3 'nh
hrană (alimente) ale pământului viața

El a tradus această sintagmă: „Hrana, alimentul pământului, trăieşte." Această interpretare nu numai că îl leagă pe Iosif de rolul său biblic: mai mult, Yahuda a reuşit să demonstreze prin multe exemple că *df3* (hrană) era folosit în nume încă din perioada Regatului Mijlociu, cam un mileniu înainte de interpretarea oferită de Steindorff şi chiar înainte de invazia Hyksos. Şi mai târziu, Joseph Vergote a demonstrat în *Joseph en Egypte* că nici identificarea lui Yahuda nu era posibilă. Căci, în interpretarea lui Yahuda, *p3* înainte de finalul *'nh* este privit ca articolul hotărât, iar în

acest caz, *t3* (ținut, pământ) ar fi trebuit să fie de asemenea precedat de acelaşi articol.

Vergote, folosind versiunea greacă a numelui din textul lui Flavius Josephus, a dat propria interpretare:

p3 s nty 'm-f n3 ih (t)

Aceasta înseamnă „cel care ştie multe lucruri" şi derivă dintr-un titlu al magicienilor, *Khartumim* (*rh-ih-t*), care înseamnă ad-literam „acela care ştie lucrurile", numele dat ca parafrază a vechiului titlu în limbajul vorbit al perioadei. Acest limbaj, numit egipteana târzie, a fost de asemenea folosit în documente non-literare, în perioada timpurie a Dinastiei a Optsprezecea, chiar înainte de timpul lui Tutmes al III-lea. Apoi, în timpul nepotului lui Yuya, Akhnaton, era folosit şi în opere literare. Dându-i acest nume lui Iosif, afirmă Vergote, Faraon îi ironiza de fapt pe înțelepții care nu fuseseră în stare să-i interpreteze visele.

Mulți alți exegeți au încercat să prezinte diferite variante de citire a numelui biblic şi să găsească originalul egiptean al lui, dar încă niciunul nu a formulat o interpretare care să fie general acceptată. Aceasta, în opinia mea, a rezultat din citirea greşită a primului element din numele biblic şi în echivalentul său egiptean. Dacă ne întoarcem la interpretarea lui Steindorff, descoperim că el a transpus Z-ul inițial în

egipteanul *dd.* Faptul că această transpunere a fost acceptată şi de restul exegeților este ceea ce a cauzat interpretările greşite care au urmat.

Este adevărat că un *d* egiptean (litera *dad,* pronunțată ca şi englezescul „dump") este transpus în ebraică *Z* (litera ebraică *sadhe,* pronunțată ca şi „s" în „soare"), deoarece ebraica nu are o literă similară. Totuşi, acest proces nu poate fi valabil şi invers, deoarece egipteana are sunete diferite pentru Z şi *D.* Pentru a repeta un exemplu de mai devreme, *B* şi V sună la fel în spaniolă, dar în română sunt sunete diferite.

Ebraica are patru litere care dau sunetul S: *zayin (Z), samekh (S), sadhe (Ş)* şi *sân (S).* Deşi toate sunetele produse de cele patru litere ebraice existau în egipteana veche, ele erau scrise la origine cu o singură literă, S – deşi aceasta era reprezentată de mai multe semne – care era echivalentul egiptean pentru ebraicul samekh. Dacă citim numele care i-a fost dat lui Iosif în lumina acestei opinii, avem:

Z ph nth ph 'nh
S ph ntr iw-f 'nh

De fapt, primele două elemente *(S-ph)* sau Seph formează a doua parte a numelui lui Iosif şi compun egipteanul *Sp,* comun printre numele de persoane egiptene, atât masculine cât şi feminine, în timpul Vechiului Regat, al Regatului Mijlociu şi

al Noului Regat, şi pentru care găsim următoarele exemple:

Sp, Sp-wr. T, Sp-n, Sp-n-wrdt. T, Sp-n. Mw-t, Sp-nfr, Sp-y, Sp-s.[68]

Sp sau Seph avea multe sensuri în egipteană – timp, problemă (afacere, caz), fapt (act, creație), fărădelege (greşeală), ocazie (şansă), risc, succes, condiție, medicament (doză), porție de hrană şi altele. Prin urmare, există o mare varietate de posibile interpretări pentru numele egiptean al lui Iosif: „Creația zeului, să trăiască”... „Succesul Zeului”... „Medicamentul Zeului”. Numele nu ne ajută să-l legăm de o perioadă anume din istoria Egiptului, dar confirmă faptul că numele biblic nu a fost numai o înfloritură de mai târziu a naratorului biblic, ci un nume egiptean autentic, care se leagă atât de istorie, cât şi de Biblie.

---

68 *Die Ägyptische Personennamen,* Hermann Ranke.

Bibliografie

Albright, William, *The Archaeology of Palestine* (Arheologia Palestinei), Londra, 1963.

Bakir, Abd El-Mohsen, *Slavery în Pharaonic Egypt* (Sclavia în Egiptul faraonilor). Supliment la *Annales du Service des Antiquites de l'Egypte,* Cairo, vol. 18, 1952.

Breasted, John H., *A History of Egypt* (O istorie a Egiptului), Chicago, 1921.

— *Ancient Records of Egypt* (Documente antice ale Egiptului), vol. 2, Chicago, 1906.

Brown, F., Driver, S. R., Bridges, C. A., *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Un lexicon ebraic şi englez al Vechiului Testament), Oxford, 1907.

Conder, C. R., *The Tell Amarna Tablets* (Tăbliţele de la Tell Amarna), Londra, 1893.

Dassaud, R. H. R., *Les Decouvertes des Ras Shamra el l'ancien Testament,* 1941.

Davies, N. De G., „The Tombs of Djehuty and Antef" (Mormintele lui Djehuty şi Antef), în *Studies in Honour of F. LI Griffith,* Londra, 1932.

Davis, Theodore M., *The Tomb of Iouiya and Touiyou* (Mormintele lui Iouiya şi Touiyou), Londra, 1907.

Dezroches-Noblecourt, Christine, *Tutankhamen,* Londra, 1963.

Drioton, Etienne, „Un Document sur la vie chère à Thebes au debut de la XVIII dynastie" în *Bulletin*

of the Société Française d'Egypte, Cairo.

Faulkner, R. O. D., *A Concise Dictionary of Middle Egyptian,* Oxford, 1964.

Gardiner, Alan, *Egypt of the Pharaohs* (Egiptul faraonilor), Oxford, 1961.

— „A New Rendering of Egyptian Texts" (O nouă prezentare a textelor egiptene), în *The Journal of Egyptian Archaeology,* Londra, vol. 5, 1918.

— *Egyptian Grammar* (Gramatica egipteană), Oxford, 1950.

— *The Tomb of Amenemhet* (Mormântul lui Amenemhet), Londra, 1915.

Gautier, Lucien, *Introduction à l'ancient Testament,* Paris, 1916.

Gordon, Cyrus H., *The World of the Old Testament* (Lumea Vechiului Testament), 1960.

— *Ugaritic Manual* (Manual ugaritic), III, 1955.

Gunn, B., şi Gardiner, Alan, în *The Journal of Egyptian Archaeology,* Londra, vol. 5, 1918.

Habachi, Labib, *Annales du Service des Antiquites de l'Egypte,* Cairo, vol. 53, 1956.

Harrison, R. K., *Introduction to the Old Testament* (Introducere la Vechiul Testament), Londra, 1970.

James, T. G. H., *Corpus of Hierogliphic Inscriptions in the Brooklyn Museum* (Corpus de inscripții hieroglifice în Muzeul din Brooklyn).

Josephus, Flavius, *Contra Apionem,* tradusă de H. St. J. Thackeray, Londra şi New York, 1926.

Kalisch, M. M., *A Historical and Criticai Commentary on the Old Testament* (Un comentariu

critic şi istoric asupra Vechiului Testament), Londra, 1858.

Kitchen, K. A., *Ancient Orient and the Old Testament* (Orientul antic şi Vechiul Testament), Illinois, 1966.

Lambdin, T. O., *Egyptian Loan Words and Transcriptions in the Ancient Semitic Languages* (Cuvinte egiptene împrumutate şi transpuneri în limbile semitice antice), Baltimore, 1952.

Maspero, Gaston, *The Struggle of the Nations* (Lupta națiunilor), Londra, 1896.

Naville, H. E., *Funeray Papyrus of Iouiya,* Londra, 1908.

Peet, T. E., *Egypt and the Old Testament* (Egiptul şi Vechiul Testament), Londra, 1922.

Petrie, W. M. Flinders, *Hyksos and Israelite Cities* (Oraşe Hyksos şi israelite), Londra, 1906.

— *A History of Egypt,* II, Londra, 1894.

Polano, H., *Selections from the Talmud* (Selecțiuni din Talmud), Londra, 1894.

Porter, Bertha şi Moss, Rosalind, *Topographical Bibliography of Ancient Hierogliphic Texts, Reliefs and Paintings* (Bibliografia topografică a textelor hieroglifice, reliefurilor şi picturilor antice egiptene), Oxford, 1964.

Pritchard, J. B., *Ancient Near Eastern Texts* (Texte antice din Orientul Apropiat), Princeton, 1955.

Quibell, James E., *Catalogue general des antiquites egyptiennes du Musée du Caire, Tomb of*

Yuaa and Thuiu, Cairo, 1908.

Ranke, Hermann, *Die Ägyptischen Personennamen,* München, 1902.

Redford, Donald B., *A Study of the Biblical Story of Joseph* (Un studiu asupra povestirii biblice despre Iosif), Leiden, 1970.

Rowley, H. H., *From Joseph to Joshua* (De la Iosif la Iosua), Londra, 1950.

Schulman, A. R., în *Journal of the American Research Centre în Egypt,* Cairo, vol. 2, 1963.

Sethe, Kurt, *Das Ägyptische Verbum,* Leipzig, 1899–1902.

Simon, Richard, *Histoire Critique du Vieux Testament,* 1678.

Spinoza, Benedict, *Tractatus Theologica-Politicus.*

Steindorff, G., „Der Name Josephs Saphenal-Paneach" în *Zeitschrift fur Ägyptische Sprache,* Leipzig, vol. 27, 1889.

Van Seters, John, *The Hyksos,* New Haven şi Londra, 1966.

Vergote, Joseph, *Joseph en Egypte,* Louvain, 1959.

Weigall, Arthur, *The Life and Times of Akhnaten* (Viața şi timpurile lui Akhnaton), Londra, 1910 şi 1923.

Wilson, J. A., „The Oath în Ancient Egypt" (Jurământul în Egiptul antic), în *Journal of Near Eastern Studies,* vol. 7, 1948.

Yahuda, A. S., *The Language of the Pentateuch în*

its Relation to Egyptian (Limbajul din Pentateuch în ceea ce priveşte relația cu egipteana), Oxford, 1933.

„Prices and Wages în Egypt in the Ramesside Period" (Prețuri şi remunerații în Egipt în perioada Ramesside), în *Cahiers d'histoire mondiale,* partea I, vol. 4, 1954.

Zeitschrift fur Ägyptische Sprache, vol. 15, 1887.

— Vol. 39, 1901.